

vrijtijdsbesteding in vlaanderen

deel 2 - onderzoek onder leiding van prof. dr f. van mechelen

deel 2

vrijtijdsbesteding in vlaanderen

onderzoek onder leiding prof. dr. f. van mechelen

Vander M.
'67

6

vrijtijdsbesteding in vlaanderen

verhandelingen voor het tijdschrift 'volksopvoeding'

antwerpen uitgeverij s.m. ontwikkeling 1966

**katolieke universiteit te leuven. instituut voor
ekonomisch, politiek en sociaal onderzoek
IESPO. centrum voor sociologisch onderzoek**

deel 2

vrijtijdsbesteding in vlaanderen

**onderzoek naar de vrijtijdsbestedingspatronen
in drie sociale categorieën : leeftijd, socia^l-profes-
sionele categorie en schoolse vorming**

onder leiding van prof. dr. f. van mechelen

**onderzoek door lic. u. claeys, lic. j. van den bosch
bewerking en redaktie door lic. j. verhoeven
tekeningen en lay-out door ray gilles**

**uitgegeven onder de auspiciën van de algemene
direktie voor jeugd en vrijtijdsbesteding van
het ministerie van kultuur**

INLEIDING DOOR PROF. DR. F. VAN MECHELEN

Vele vragen hadden in „Vrijtijdsbesteding in Vlaanderen” (1) geen antwoord gekregen. Om louter technische redenen werd hierin slechts stil gestaan bij de invloed van geslacht en woonmilieu op de vrijtijdsbesteding. Herhaaldelijk werd de invloed van andere factoren in hypotese gesteld zonder dat hierop een antwoord kon gegeven worden. Dit werk heeft evenmin de pretentie al de vragen te beantwoorden, maar wil hierin toch voor een groot deel helpen.

Leeftijd, socio-professionele categorie en scholing zijn belangrijke verklarende variabelen voor het sociale leven. Het leek ons dan ook zeer belangrijk de vrije tijd en de vrijtijdsbesteding in verband met deze variabelen te onderzoeken. Deze drie sociale categorieën zijn daarenboven zeer nuttig om de aktie te verrichten. Zowel om wetenschappelijke als om beleidsmotieven kan de keuze van deze drie variabelen verantwoord worden. In het eerste hoofdstuk zal hierop worden ingegaan.

De uiteenzetting verschilt om verscheidene

redenen sterk van de vorige. Er werd in dit stuk een ruime aandacht aan de methode van het onderzoek gewijd, omwille van kritische reacties op het eerste deel ontvangen. Verder wordt niet zozeer gestreefd alle vormen van vrijtijdsbesteding te beschrijven, dan wel een selectie van de belangrijkste vormen te presenteren. Een bibliografie werd reeds in de vroegere publikatie opgenomen, en moest dan ook hier niet herhaald worden.

Dank zij de opdracht van de Heer R. van Elslande, Minister van Kultuur, kon dit werk tot stand komen. Onze dank gaat eveneens naar de Heer P. Rock, Directeur-Generaal, voor zijn waardevolle en blijvende hulp in het tot stand brengen van een waarachtige „bibliotheek” van de vrije tijdsbesteding, zoals bv. in Nederland ter beschikking staat. Tenslotte zijn wij erkentelijkheid verschuldigd aan de vele recensenten, die stof gaven tot nadenken over het eerste deel. Hun kritische hulp zullen wij ook nu in dank aanvaarden.

---

(1) VAN MECHELEN F., VRIJETIJDSEBETEDING IN VLAANDEREN, Antwerpen, S.M. Ontwikkeling, 1964, 148 blz.

Onderzoeksontwerp en probleemstelling moeten totaal op elkaar afgestemd worden. Deze twee voorbereidende bewerkingen moeten dus scherp afgelijnd worden, opdat de verkregen resultaten zouden kunnen geïnterpreteerd worden.

„Wanneer ik terugblik in het verleden, dan denk ik dat het moeilijker was te zien welke de problemen waren dan ze op te lossen”, meende Darwin na jaren werk (1). Dit mag nochtans geen verontschuldiging betekenen voor een vage probleemstelling. Alvorens de methoden te beschrijven zullen de te onderzoeken problemen scherp worden gesteld. De aard van het probleem is trouwens de determinant van de onderzoeksmethoden.

De probleemformulering schept de mogelijkheid tot het vastleggen van werkhypotesen. De gebruikte begrippen uit deze hypotesen moeten vervolgens gedefinieerd en geïndiceerd worden. Deze laatste bewerkingen laten de structuur van een vragenlijst toe. Al deze bewerkingen samen noemt men onder één naam : de analytische methode.

Het volstaat echter niet deze vragenlijst door gelijk welk individu uit het onderzoeksveld te laten beantwoorden. De keuze van deze personen is aan een aantal mathematische wetten onderworpen. De keuze van de te interviewen personen noemt men de syntetische methode.

Probleemstelling, analytische en syntetische methode vormen het stramien waarop elk sociologisch onderzoek is opgebouwd. De uitwerking van deze drie onderzoeksfasen zal in dit hoofdstuk worden beschreven.

---

(1) MERTON, R.K., „Notes on problem-finding in Sociology”, in SOCIOLOGY TODAY, 1959, p. IX, gecit. door VERCRUYSSSE, E.V.W. HET ONTWERPEN VAN EEN SOCIOLOGISCH ONDERZOEK, Assen, Van Gorcum en Comp. N.V. 1960, blz. 88.

„De reeds vrijgekomen en de verwachte vrije tijd neemt thans dergelijke afmetingen aan en de bestedingsmogelijkheden van vele gezinnen en instellingen zijn zo aanzienlijk geworden, terwijl eveneens het gemiddeld intellectueel peil, dank zij gespreid onderwijs sterk is toegenomen dat de overheid zich bewust wordt van de betekenis ervan voor de samenleving”, schrijft F. Van Mechelen in de inleiding tot de eerste bijdrage (1). De arbeid, antipode van de vrije tijd, is reeds sinds lang het voorwerp van overheidsbemoeying. De vrije tijd, die de jongste jaren meer en meer betekenis krijgt, geniet die aandacht nog niet. Enkele cijfers om het belang van beide tijdsbestedingen te duiden: werkt de gemiddelde Vlaming 49 uur per week, dan heeft hij nog een groot deel vrije tijd, nl. 30 uur per week (2).

Zoals een diagnose van de arbeidsmarkt nodig is voor een goed beleid, zo kan de diagnose van de vrije tijd en de besteding ervan het beleid de nodige fundamenteën geven.

Deze eerder pragmatische grondslag van de probleemstelling is echter niet het enige standpunt van waaruit de vrijetijdsbesteding wordt benaderd. Zowel theoretisch als empirisch kan het probleem nog gesteld worden. Elk van de drie standpunten moeten evenwichtig in het onderzoek opgenomen worden. Een kritische reflectie op de onderzoeksopdracht is dus nodig.

de vrije tijd, een sociaal probleem

Het ligt niet in de bedoeling alle facetten van de maatschappelijke relevantie van de vrije tijd te onderzoeken. Slechts enkele hoofdproblemen zullen hier aangeraakt worden. In de eerste bijdrage werd hierop overigens nader ingegaan (3).

De vrije tijd vormt een deel van het globale tijdsbudget. Een belangrijke vraag, die exact antwoord moet krijgen, is de vraag naar het gemiddeld aantal uren vrije tijd per persoon. Het aantal uren vrije tijd zal immers het karakter van onze samenleving sterk kunnen beïnvloeden.

De besteding van de vrije tijd echter vormt uiteraard de pool van onze belangstelling. Het is niet enkel vereist te weten wat men gedurende zijn vrije tijd doet, maar tevens is het interessant de wensen van de maatschappij te kennen.

Drie grote probleemkategorieën kan men hierbij onderscheiden: wat is de betekenis van de vrije tijd voor de rust, de ontspanning, en de ontwikkeling? Het spreekt vanzelf dat deze drie facetten niet scherp te onderscheiden zijn in elke vorm van vrijetijdsbesteding. Een bepaalde vorm zal meer het karakter van ontspanning vertonen dan van ontwikkeling of rust, een andere omgekeerd.

Binnen onze samenleving zijn er een aantal vormen van vrijetijdsbesteding ontstaan, die door de overheid zijn tot stand gebracht. Andere weer zijn totaal aan het particulier initiatief overgelaten. Zowel de ene als de andere hebben hun belang. Het is nu de vraag welke delen van de bevolking de diverse vormen van vrijetijdsbesteding beoefenen. Dit laat toe de rendabiliteit van het in kulturele manifestaties geïnvesteerde kapitaal te onderzoeken, zo men die tenminste financieel kan uitdrukken! De vragen nemen het type aan van de hiernavolgende.

Welk deel van de bevolking gaat naar opera, film, sportvelden, enz...? Hoeveel mensen maken deel uit van een muziekvereniging of een toneelgroep? Wie volgt studie-weekends, voordrachten of avondscholen? Wie kan vakantie-reizen maken, en hoe groot is dit deel van de bevolking?

Aan de maatschappelijke betekenis van de vrijetijdsbesteding valt niet te twijfelen. Er zijn in onze samenleving een aantal instellingen en structuren tot stand gekomen die geen reden van bestaan zouden gehad hebben zo er geen voldoende vrije tijd was geweest.

De vrije tijd vormt evenzeer een wetenschappelijk als een sociaal probleem. Het maatschappelijk gedrag wijzigt zich naargelang de vrije tijd zich uitbreidt t.o.v. de arbeidstijd. Het fenomeen van de vrijetijds-gedragingen wordt hier dan het voorwerp van wetenschappelijk onderzoek.

De sociologische probleemstelling neemt in deze studie twee vormen aan: hoe wordt de vrije tijd besteed en welke sociale categorieën houden zich bezig met de diverse vormen van vrijetijdsbesteding? De brede opzet van het onderzoek beperkt de aandacht tot makro-variabelen. In de vorige bijdrage werd de betekenis van geslacht en geografisch milieu onderzocht. Dit gaf een aantal opmerkelijke verschillen. Dit rapport zal zich beperken tot drie onafhankelijke variabelen: de leeftijd, de socio-professionele categorieën en de genoten opleiding.

„Bestaan er kenschetsende verschillen naar socio-professionele categorie?” vormt een eerste vraag. De socio-professionele categorie vormt geen groep in de eigenlijke betekenis van het woord. Het is een sociale categorie, d.i. een geheel van mensen met bepaalde gelijke kenmerken. Hebben deze kenmerken een zodanige invloed op het gedrag van de mens gedurende zijn vrije tijd dat er verschillen ontstaan tussen de vrijetijdsbestedingspatronen der diverse socio-professionele categorieën?

De schoolse vorming is hoofdzakelijk op de latere beroepsuitoefening gericht. Dit is echter niet de enige invloed van de genoten opleiding. In welke mate worden de vrije tijd en de besteding ervan door het onderwijs bepaald? Geven de diverse scholingen een verschillend „vermogen” en „zin” om zijn vrije tijd te besteden?

Een laatste theoretisch probleem is de betekenis van de leeftijd als determinant der vrijetijdsbesteding. Langs louter spekulatieve weg zou men het verschil in vrijetijdsbesteding tussen de actieve en de niet-actieve bevolking

reeds kunnen bepalen. Hetzelfde zou men kunnen doen voor de nog-niet-actieven en de niet-meer-actieven, twee categorieën van de niet-actieven. Hier wordt de vraag echter tot de actieve bevolking beperkt.

---

empirische onderzoeksmogelijkheden

Het is niet voldoende een probleemstelling naar haar sociale en wetenschappelijke relevantie te onderzoeken. De problemen moeten ook empirisch kunnen worden benaderd. Het intellect bezit de capaciteit om problemen te formuleren, waarvoor de onderzoeksinstrumenten ontbreken. Het op de praktijk gerichte onderzoek heeft daaraan geen rechtstreeks voordelen. Men verlangt allereerst resultaten. Daarom moet men zich beperken tot problemen, die een grote kans maken opgelost te worden.

Mag men de problemen niet louter theoretisch formuleren, een zuiver empirische benadering is een even groot euvel. Indien de onderzoeker zich beperkt tot een aantal toevallig samengebrachte variabelen, die uit routine indiceerbaar blijken, dan loopt hij groot gevaar oppervlakkigheid en gebrek aan coherentie van het onderzoek tot resultaat te krijgen.

Zowel een te sterk theoretische als een te empirische oriëntatie is schadelijk voor het onderzoek.

---

(1) VAN MECHELEN F., VRIJETIJDSBESTEDING IN VLAANDEREN, Antwerpen, S.M. Ontwikkeling, 1964, blz. 5.

(2) Ibidem, blz. 34, 45.

(3) Ibidem.

De werkhypothese luidt : er is een verschil in het vrijetijdsbestedingspatroon en het vrijetijdsbudget naar leeftijd, socio-professionele categorie en ontwikkelingsniveau. Deze werkhypothese zal de verdere uitwerking van het onderzoeksontwerp bepalen.

Op de eerste plaats zullen we de mogelijke onderzoeksvormen beschrijven en nagaan welke hiervan het best de hypothese kunnen benaderen. Daarna zullen enkele indiceerproblemen behandeld worden.

keuzemogelijkheden der observatiemethoden (1)

In het sociale onderzoek zijn een vijftal observatiemethoden gebruikelijk, nl. het interview, de participatie, de passieve ontvankelijkheid, de rondgestuurde vragenlijst en de documentaire methode.

De hypothese wijst duidelijk op de bedoeling te komen tot een toetsing van de theorie aan de werkelijkheid. De eigen aard van de vrijetijdsbesteding eist het gebruik van het interview. De participatie van de methode der passieve ontvankelijkheid zouden niet toelaten besluiten te trekken voor het bestudeerde universum : de actieve Nederlandstalige bevolking in België. De documentaire methode kan evenmin worden aangewend, daar secundaire bronnen over dit probleem slechts in zeer beperkte mate voorhanden zijn. De rondgestuurde vragenlijst, tenslotte, zou de representativiteit schaden, daar het bestudeerde universum een zeer heterogeen karakter heeft en er bijgevolg een zeer laag antwoordencijfer zou zijn.

Blijft dus over het interview, dat onder twee gedaanten kan voorkomen : geleid en vrij. Welk is de waarde van elk dezer methoden ?

Aan de basis van deze methode ligt de opvatting van de primauteit van de onderzoeker, die juist weet wat hij wil kennen, en in functie daarvan zijn vragen formuleert. Deze vragenlijst wordt gelijkvormig geformuleerd voor elk onderzocht subjeet, d.w.z. dat niet enkel de vorm van de vragen voor allen dezelfde is, maar ook de volgorde.

Deze methode levert het grote voordeel dat men tot een hoge graad van vergelijkbaarheid der antwoorden komt. Een gestructureerde vragenlijst zal immers reeds bij voorbaat een aantal categorieën vastleggen, welke hier de antwoordmogelijkheden beperken. Zij kunnen gekwantificeerd worden. De vragenlijst kan ook goed voorbereid worden, om alle dubbelzinnigheid uit te sluiten. Daarenboven wordt de persoonlijke invloed van de interviewer sterk beperkt, wat de objectiviteit ten goede komt.

Daar de vragen sterk gestructureerd zijn, is er weinig vrijheid in het antwoord mogelijk, zodat in feite een gedifferentieerd antwoord niet aan bod komt. De geïnterviewde is beperkt tot enkele categorieën. Daarenboven remt de vorm van de vragen (meestal gesloten vragen) de oorspronkelijkheid van het individu af.

Dit geleide interview komt echter niet steeds in zijn zuiverste vorm voor. De gesloten vragenstelling wordt immers afgewisseld met open vragen en open eindvragen.

De ondervraagde is in dit vraaggesprek de centrale figuur. Hij moet totaal vrij zijn mening kunnen zeggen over een bepaald gesteld probleem. De interviewer heeft hier tot voornaamste opdracht een goed toehoorder te zijn. Het is ook zijn taak het gesprek langs de goede banen

te leiden. Hij mag de ondervraagde niet hinderen vrij zijn mening te zeggen, en anderzijds mag niet veel tijd worden verloren aan zaken die nutteloos zijn voor het onderzoek.

Er doen zich hier enkele moeilijkheden voor die niet in een gelijke mate voorkomen bij het geleide interview. Zoals reeds hoger werd aangeduid, is het de taak van de interviewer de ondervraagde te stimuleren en te richten naar het onderzoeksprobleem, zonder nochtans de oorspronkelijkheid van de onderzochte subjecten te stuiten. Dit vergt dus een aantal goed getrainde interviewers.

Bij deze vorm van interview stelt zich ook de kwestie van het noteren der antwoorden. Het karakter van het interview laat niet toe de antwoorden eenvoudig te registreren. Een bandopnamer zou hier een goede oplossing zijn, doch niet alle mensen staan daar voor open. De meest eenvoudige weg bestaat erin korte nota's te nemen gedurende het gesprek en deze, direkt na het onderhoud, in een uitgebreid schriftelijk rapport vast te leggen.

Het tijdrovende karakter, ingevolge de vele mogelijke afwijkingen, is een bezwaarlijke kant aan dit interview.

Daartegenover staan echter een aantal voordelen. Door de ongedwongen sfeer van het gesprek gaat de interviewer een betere medewerking van de ondervraagde verkrijgen. Daardoor zullen er heel wat meer en onverwachte aspecten van het probleem op de voorgrond treden. Het antwoord zal in dit soort van gesprek ook niet enkel in woorden gegeven worden, maar klemtonen, houdingen en gebaren zullen een juister beeld geven van de beleving van het probleem door de ondervraagde.

De waarde van deze vorm van interview drukt Moser in de volgende woorden uit : „Reliability, however, is not everything. The other side of the picture is the **validity** of a response, that is its closeness to the truth which one is trying to ascertain » (2).

Soms wordt tegen het vrije interview de opwerping gemaakt dat de vergelijkbaarheid zou verdwijnen. Dit is echter niet heel en gans het

geval. De vergelijkbaarheid van de gegevens vermindert weliswaar, maar toch wordt door het aangeven van een aantal „topics” een overeenstemming bereikt in de gestelde vragen.

Vertrekkende van de bedoeling de hypotesen te toetsen, gaat de voorkeur hier uit naar het geleide interview. Toetsing veronderstelt representativiteit. Representativiteit moet kunnen berekend worden. Dit wordt bevorderd door goed begrensde antwoordcategorieën, eigen aan het geleide interview. Anderzijds laat men de kans op oorspronkelijkheid van de geïnterviewde bestaan door het inlassen van open eindvragen, en de mogelijkheid vrije kommentaar te leveren.

---

de vragenlijst

Definiëren en indiceren zijn twee bewerkingen die het structureren van de vragenlijst voorafgaan. Daarom zullen ook hoofdzakelijk deze twee bewerkingen behandeld worden en slechts zeer incidenteel de vragen zelf.

In de hypotese komen drie onafhankelijke variabelen voor en twee afhankelijke. De drie onafhankelijke variabelen zijn : de leeftijd, de socio-professionele categorie en de ontwikkeling. De twee afhankelijke variabelen werden met de zeer algemene termen „tijdsbudget” en „vrijetijdsbestedingspatroon” genoemd.

a)

onafhankelijke variabelen

De leeftijd evenals de genoten schoolse opleiding indiceren stelde weinig problemen. Bij de bewerking der verkregen resultaten werden naar leeftijd twee categorieën onderscheiden, van 21 tot 45 jaar en van 46 tot 65 jaar. De grens tussen beide leeftijdskategorieën ligt niet juist in het midden, maar benadert toch sterk de overgangstijd van de levenshouding van de mens.

De schoolse opleiding wordt onderscheiden in lager, middelbaar en hoger onderwijs.

Een heel ander probleem vormde de samenstelling van de verschillende socio-professionele categorieën. De volgende worden onderscheiden :

1. Leidinggevende beroepen en welgestelden :

- directie ;
- hoger kader ;
- hoofden van grote ondernemingen (inkomsten hoger dan 200.000 Fr per jaar) ;
- beoefenaars van een vrij beroep met universitaire opleiding.

2. Loontrekkende middenstand :

- met universitaire vorming : leraars, ingenieurs, enz. ;
- met middelbare vorming : onderwijzers en regenten; het lager kader in bedrijven;
- vertegenwoordigers ;
- werkloze bedienden.

3. Risicodragende middenstand :

- winkeliers, kleine ondernemers met gering aantal personeel (minder dan 10 werknemers) en meer dan 100.000 Fr inkomen per jaar ;
- ambachtslieden, winkeliers zonder betaald personeel ;

- beoefenaars van een vrij beroep zonder universitaire opleiding.

4. Arbeiders :

- meesterknechten, technici ;
- handlangers ;
- landarbeiders.

5. Landbouwers.

6. Tijdelijke tot werken ongeschikten en vervroegd gepensioneerden.

7. Huisvrouwen.

De klassering van de geïnterviewden volgens deze indeling werd gemaakt op basis van een vraag naar de omschrijving van het beroep. Vormt deze indeling der beroepen een sociale stratifikatie of is het enkel het samenbrengen van de individuen in sociale categorieën ? Deze klassifikatie bestaat uit een aantal sociale categorieën, en wil geen uitspraak doen over de rangordening ervan.

Men kan deze categorieën ook niet zuivere beroepskategorieën noemen, daar de klassificatiecriteria helemaal niet beperkt zijn tot het beroep van de ondervraagden. De positie van werkongeschiktheid of huismoeder is van een totaal andere aard dan van beroep.

b)

afhankelijke variabelen

De indicering van de afhankelijke variabelen, vastgelegd in vragen, neemt het grootste deel van de vragenlijst in. Het tijdsbudget vormde hiervan een eerste klein deel. Dit werd gevolgd door het grote middendeel over de vrijetijdsbesteding en een derde deeltje over de gewenste vrijetijdsbesteding.

Het tijdsbudget werd op twee wijzen vastgesteld. Enerzijds gebeurde dat door een schatting te vragen van de tijd besteed aan de hoofdbezigheden van de mens, zoals het aantal uren arbeid per week, het aantal uren nachtrust per week, enz... en anderzijds door een nauwkeurige beschrijving van de activiteiten per kwartier van de laatste voorbij werkdag, zaterdag en zondag. Dit laatste systeem is minder volledig dan een nauwkeurige boekhouding van de tijd. Het is echter minder duur, neemt minder tijd in beslag, en levert daarenboven voldoende waardevolle resultaten op.

Om met de seizoenfluctuaties rekening te houden werd er in verschillende vragen onderscheid gemaakt tussen winter en zomer, week, maand en jaar.

Het indiceren der verschillende facetten van de vrijetijdsbesteding stelde minder problemen. Er werd getracht in de vragenlijst zoveel mogelijk alle modaliteiten van de vrijetijdsbesteding op te nemen. De moeilijkheid lag dus eerder op het vlak van de volledigheid dan wel op het vlak van moeilijk over te zetten bepalingen in operationele definities.

Het overwegende vragenpatroon is: een informatievraag, een opinie-vraag, een handelingsvraag en een intensiteitsvraag. Deze vier vraagtypes worden niet overal gesteld, maar komen toch geregeld voor.

Dit vragenschema wordt in het bijzonder gevolgd bij de volgende vrijetijdsbestedingsvormen: muziek, lektuur, film, radio, televisie en toneel.

Een andere belangrijke rubriek is de aandacht voor de vormen van volksopvoeding. Kennisvragen over kulturele verenigingen, aktievragen over avondschoon, museumbezoek en dgl. trachten de belangrijkheid van de vrije tijd voor de volksopvoeding te bepalen.

Verder worden er nog vragen gesteld over de omgang met bureu en familie, bezoek aan drankgelegenheden, belangstelling voor de sport, deelname aan het verenigingsleven, hulp van de man in het huishouden en vakantie.

---

(1) VAN MECHELEN F., „Metoden en technieken van het sociaal onderzoek”, (cursus-nota's) Universiteit Leuven, 1961-62.

(2) MOSER, C.A., SURVEY METHODS IN SOCIAL INVESTIGATION, Melbourne, London, Toronto, William Heinemann, L.T.D., 1958, blz. 204.

III. DE SYNTETISCHE METODE

a) beperking van het onderzochte universum

De steekproef moet zo dicht mogelijk de werkelijkheid benaderen, of beter nog, ze moet er een verkleind beeld van zijn. Deze eis veronderstelt een voorafgaande beredenering van het te bestuderen universum.

De studie van de vrijetijdsbesteding der Nederlandstalige Belgische bevolking zou gebaseerd op één steekproef, een zeer vertekend beeld van de werkelijkheid geven. Fundamenteel is in elke bevolking het onderscheid tussen aktieve en niet-aktieve inwoners. Binnen de niet-aktieven kan men dan nog een onderscheid maken tussen de nog-niet-aktieven en de niet-meer-aktieven. Het vraagt geen wetenschappelijk onderzoek om de verschillende tijdsbesteding — en bijgevolg ook vrijetijdsbesteding van elke kategorie vast te stellen. Moest men deze kategorieën echter gezamenlijk bestuderen, dan zou deze variabele steeds de resultaten bepalen.

Daarom moet het onderzoeksveld beperkt worden. De aktieve Nederlandstalige Belgische bevolking bestaat uit 2.560.840 mensen d.i. 50 % van de totale Vlaamse bevolking. De numerieke belangrijkheid van deze kategorie wettigt dus zeker een afzonderlijk onderzoek naar haar vrijetijdsbesteding.

Waar werden de grenzen van het universum gelegd? Voor de nog-niet-aktieven werd de grens op 21 jaar bepaald. Langdurig onderwijs en legerdienst verantwoorden deze afbakening.

Vanaf 65 jaar achten wij de ouderen als niet-meer-actief, trouwens boven de 65 jaar is nog slechts één op 30 actief (1). Het onderzocht universum bestond hier dus uit alle personen tussen 21 en 65 jaar.

Twee categorieën werden terwille van hun zeer eigen leefpatroon buiten beschouwing gelaten: de geestelijken, de fysisch langdurige zieken en psychisch gestoorden. De eersten werden bij het samenstellen der steekproef buiten beschouwing gelaten, de tweeden werden later vervangen door een ander interview.

---

b) louter toevallige of gestratificeerde steekproef

Bij het nemen van steekproeven kan men op twee verschillende wijzen te werk gaan. Indien men geen karakteristieken van het universum kent, loot men louter toevallig de te ondervragen individuen uit. Wanneer echter wel bepaalde kenmerken van het universum gekend zijn, kan men het toeval helpen, door de steekproef in proportie tot de verschillende gekende strata te nemen.

De methode van het louter toeval moet aan een aantal voorwaarden voldoen om juiste resultaten af te werpen. Men moet een volledige lijst van het bestudeerde onderzoeksveld hebben en ieder lid van die lijst moet evenveel kansen hebben om gekozen te worden.

De gekozen personen moeten zonder uitzondering worden ondervraagd. Hoofdvoorwaarde is: enkel het toeval mag selekteren.

De gestratificeerde steekproef veronderstelt dezelfde eisen als de louter toevallige steekproef, maar nog meer. Men moet een aantal gegevens van het universum reeds bezitten. Op basis van die kenmerken, bv. leeftijd, geslacht, beroep, enz. wordt de proportie personen bepaald, die in de steekproef moeten worden opgenomen. De keuze van de personen

gebeurt echter totaal toevallig. Deze bewerking geeft dus een grotere zekerheid dan de zuiver toevallige methode.

De financiële last, gevolg van de geografische spreiding der te interviewen personen, is een belangrijke reden om het zuivere toeval te verlaten. Een goede stratifikatie helpt daarenboven het toeval. In dit onderzoek was het mogelijk een verantwoorde geografische verdeling van het universum te maken. Daardoor kon de verplaatsing sterk beperkt worden. In plaats van met 1.105 gemeenten, werd er bij het trekken van de te ondervragen personen slechts met 125 gemeenten rekening gehouden. Doch op welke basis werden die gemeenten afgezonderd?

---

c) plaats van het onderzoek

Bij dit onderzoek werd er a priori van het standpunt uitgegaan dat de vrijetijdsbesteding een reële invloed zou ondergaan van het woonmilieu der geïnterviewden. Daarom werden de verschillende strata van de steekproef samengesteld volgens het woonmilieu.

Een tweevoudig criterium werd aangewend. Daar het onderzoek een antwoord wil geven op de vraag naar de vrijetijdsbesteding in het ganse Vlaamse land, werden de geïnterviewden over het gehele Nederlandstalig landgedeelte gespreid. En op de tweede plaats moeten zij proportioneel verdeeld wonen in de verschillende categorieën van gemeenten.

Er worden in dit onderzoek vijf categorieën van gemeenten onderscheiden.

De onderscheidingscriteria hiervoor waren:

1. de bevolkingsgrootte der gemeente, 2. de bevolkingsdichtheid der gemeente en 3. het ministerieel besluit van 3 december 1938. Op basis van deze criteria werd de volgende klassificatie samengesteld.

TABEL 1

Criteria betreffende de indeling naar milieu.

Milieu	Bevolking	Dichtheid	Kategorie volgens M.B. 3-12-38
Ruraal	— 2.000	Onbeperkt	5
	+ 2.000		5
Minder ruraal	— 2.000	+ 200	4
	+ 2.000 — 7.500	+ 200	5
	+ 2.000 — 7.500	— 200	4
	2.000 — 7.500	+ 200	4
Semi-industrieel	— 20.000	+ 200	1, 2 en 3
	7.500 — 20.000	+ 200	4
Kleinstad	+ 20.000	+ 500	4, 3 en 2
Grootstad	+ 100.000	+ 500	1

Het ministerieel besluit van 1938 onderscheidt vijf categorieën gemeenten op basis van bevolkingsomvang, bevolkingsdichtheid en de proportie tewerkgestelden in de drie arbeidssectoren. Ter wille van de veranderde structuur der gemeenten moeten bovenstaande wijzigingen worden aangebracht.

d)

keuze der geïnterviewden

Niet minder dan 2.000 personen zouden er in 125 gemeenten ondervraagd worden om een representatieve steekproef te bekomen. Hoe werden deze gemeenten en personen bepaald?

1.105 Nederlandstalige gemeenten werden op eerste plaats verdeeld per provincie en per milieu.

In verhouding tot het aantal gemeenten per provincie werden de 125 gemeenten verdeeld. Dit gaf volgende indeling:

TABEL 2

Aantal gemeenten per provincie en proportioneel aantal interview-gemeenten.

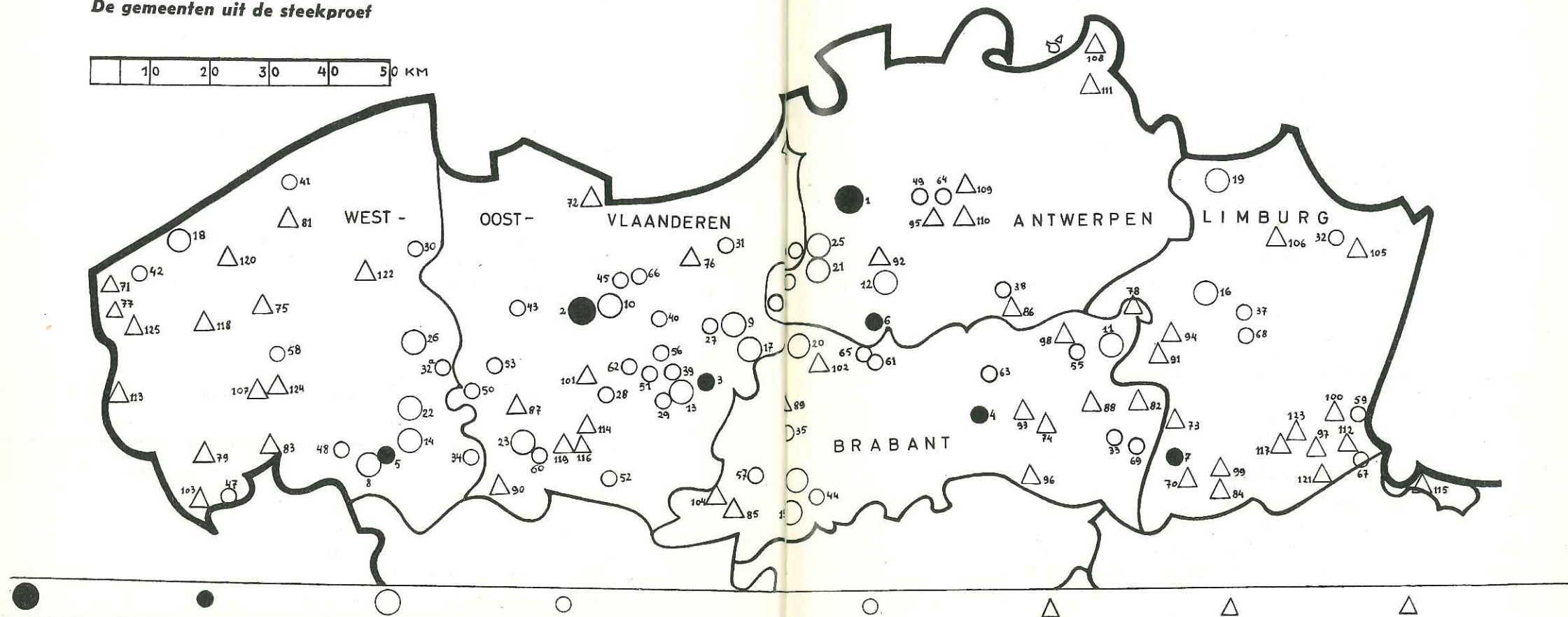
Provincie	Aantal gemeenten	Aantal interview-gemeenten
Antwerpen	148	17
Brabant (1)	214	24
Limburg (2)	206	23
Oost-Vlaanderen (3)	294	33
West-Vlaanderen (4)	243	28
Totale	1.105	125

- (1) In Brabant werden de arrondissementen Nijvel en Brussel-hoofdstad niet in de steekproef betrokken ter wille van het heterogene kultuurbeeld.
- (2) Bij de provincie Limburg werden de Voergemeenten meegerekend, nl. St.-Martens-Voeren, St.-Pieters-Voeren, 's Gravenvoeren, Moelingen, Remersdaal en Teuven.
- (3) De Franstalige gemeenten Amougiers, Orroir en Rozennaken werden niet meegerekend (Bron N.I.S.)
- (4) De Franstalige gemeenten Dottenijs, Melklijn, Herseeuw, Komen, Luingne, Moeskroen, Neerwarsten en Waasten werden niet geteld (Bron N.I.S.)

De gemeenten uit de steekproef

10 20 30 40 50 KM

GROOTSTAD

- 1 Antwerpen
- 2 Gent

KLEINSTAD

- 3 Aalst
- 4 Kessel-Lo
- 5 Kortrijk
- 6 Mechelen
- 7 Sint-Truiden
- 8 Aalst
- 9 Kessel-Lo
- 10 Kortrijk
- 11 Mechelen
- 12 Sint-Truiden
- 13 Duffel
- 14 Erondegem
- 15 Harelbeke
- 16 Huizingen
- 17 Koersel
- 18 Lebbeke
- 19 Lombardsijde
- 20 Lommel
- 21 Londerzeel
- 22 Niel
- 23 Ooigem
- 24 Oudenaarde
- 25 Ruisbroek
- 26 Schelle
- 27 Tielt

SEMI-INDUSTRIEEL

- 27 Bissegem
- 28 Dendermonde
- 29 Destelbergen
- 30 Diest
- 31 Duffel
- 32 Erondegem
- 32a Harelbeke
- 33 Huizingen
- 34 Koersel
- 35 Lebbeke
- 36 Lombardsijde
- 37 Lommel
- 38 Londerzeel
- 39 Niel
- 40 Ooigem
- 41 Oudenaarde
- 42 Ruisbroek
- 43 Schelle
- 44 Tielt
- 45 Lochristi
- 46 Mariekerke
- 47 Mesen
- 48 Moorsele

MINDER LANDELIJK

- 49 Appels
- 50 Balegem
- 51 Bambrugge
- 52 Beernem
- 53 Belsele
- 54 Bree
- 55 Dentergem
- 56 Drieslinter
- 57 Gijsselsbrechtegem
- 58 Groot-Bijgaarden
- 59 Hingene
- 60 Houthalen
- 61 Hulshout
- 62 Impe
- 63 Kalken
- 64 Kleinskerke
- 65 Koksijde
- 66 Landegem
- 67 Linkebeek
- 68 Zonhoven
- 69 Zoutleeuw

LANDELIJK

- 70 Oelegem
- 71 Olsene
- 72 Oordegem
- 73 Parike
- 74 Petegem
- 75 Rupelmonde
- 76 Scherpenheuvel
- 77 Serskamp
- 78 Sint-Kwintens-Lennik
- 79 Staden
- 80 Veldwezelt
- 81 Volkegem
- 82 Weerde
- 83 Westrem
- 84 Wezemaal
- 85 Zandhoven
- 86 Zemst
- 87 Zeveneken
- 88 Zichen-Zussen-Bolder
- 89 Zonhoven
- 90 Zoutleeuw
- 91 Oelegem
- 92 Aalst
- 93 Adinkerke
- 94 Assenede
- 95 Binderveld
- 96 Binkom
- 97 Bovekerke
- 98 Daknam
- 99 De Moeren
- 100 Deurne
- 101 Dikkebus
- 102 Doel
- 103 Ettelgem
- 104 Geetbets
- 105 Geluwveld
- 106 Heers
- 107 Herfelingen
- 108 Houtvenne
- 109 Huise
- 110 Kersbeek-Miskom
- 111 Kobbegem
- 112 Kwaremont
- 113 Linkhout
- 114 Lint
- 115 Lubbeek
- 116 Lummen
- 117 Massenhoven
- 118 Meldert
- 119 Membruggen
- 120 Messelbroek
- 121 Mettekoven
- 122 Mopertingen
- 123 Munte
- 124 Nieuwenrode
- 125 Nieuwkerke
- 126 Oetingen
- 127 Opitter
- 128 Peer
- 129 Poelskapelle
- 130 Poppel
- 131 Pulderbos
- 132 Pulle
- 133 Ravels
- 134 Riemst
- 135 Roesbrugge-Haringe
- 136 Roborst
- 137 's-Gravenvoeren
- 138 St.-Blasius-Boekel
- 139 St.-Huibrechts-Hern
- 140 St.-Jacobs-Kapelle
- 141 St.-Maria-Horebeke
- 142 St.-Pieters-Kapelle
- 143 Sluizen
- 144 Waardamme
- 145 Werm
- 146 Westrozebeke
- 147 Wulveringen

Wanneer het aantal interview-gemeenten per provincie vastgelegd was, was het mogelijk ze per milieu te bepalen. Vooraf werd besloten Gent en Antwerpen af te zonderen als grootsteden.

De overige interview-gemeenten werden dan in verhouding tot het aantal gemeenten per provincie volgens milieu gekozen. De keuze van deze gemeenten gebeurde door middel van toevallige getallen uit de lijst van gemeenten, gerangschikt per provincie en milieu (2).

Wanneer eenmaal de verdeling der gemeenten gebeurd was, restte ons nog de spreiding van de 2.000 interviews. Hier werd eveneens de toevallige methode toegepast. Dezelfde bewerkingen werden gemaakt als bij de keuze der interview-gemeenten. De 2.000 interviews werden verdeeld per provincie in verhouding tot het aantal inwoners per provincie. Dezelfde bewerking werd uitgevoerd voor de spreiding der interviews over de verschillende milieus. Een verhoging van 25 % werd genomen als reserve voor mogelijke weigeringen.

Deze cijfers per provincie werden daarna verdeeld in verhouding tot het aantal inwoners per milieu in de provincie. Per gemeente werden een aantal interviews toegewezen in verhouding tot de bevolking.

De personen, die moesten geïnterviewd worden, werden geput uit de kiezerslijst door middel van toevallige getallen, met uitsluiting echter van geestelijken en personen geboren voor 1898.

TABEL 3

Verdeling van de interviews per milieu en per provincie.

Provincie	Ruraal		Minder ruraal		Semi- industriëel		Kleinstad		Grootstad		Totaal	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Antwerpen	59	73	83	105	108	135	99	123	215	269	564	705
Brabant	47	59	97	121	111	138	42	53	—	—	297	371
Limburg	75	94	64	80	45	56	41	52	—	—	235	282
Oost-Vlaanderen	74	93	156	195	147	184	83	103	62	77	522	652
West-Vlaanderen	66	82	83	104	161	201	82	103	—	—	392	490
Totale	321	401	483	605	572	714	347	434	277	346	2000	2500

Legende : 1 = zonder reserve ; 2 = met reserve.

e)

betrouwbaarheid der uitslagen

Op basis van 1.818 interviews — een aantal vragenlijsten hadden immers een twijfelachtige waarde en werden uitgeschied — moest er een uitspraak worden gedaan over de vrijetijdsbesteding van 2.560.840 mensen. De vraag rijst hier al dadelijk in welke mate deze steekproef representatief was voor het bestudeerde universum.

De waarschijnlijkheidsgraad om een bepaalde foutenmarge niet te overschrijden kan mathematisch vastgesteld worden (3). M. Parten ontwikkelde voor een onbeperkt universum de volgende formule :

$$n = \frac{p \times q \times w^2}{f^2}$$

waarin n = omvang van de steekproef,

p = percentage der steekproef met de eigenschap a,

q = percentage der steekproef zonder eigenschap a,

w = waarschijnlijkheid uitgedrukt in standaarddeviatie,

f = foutmarge.

In het sociale onderzoek neemt men gewoonlijk een waarschijnlijkheidsgraad van 95 %, d.w.z. dat de steekproef in 95 gevallen van de 100 een foutenmarge zal hebben die niet groter is dan de gevonden waarde.

In dit onderzoek gaat het niet om een onbeperkt, doch wel om een beperkt universum. Meestal is er bij de formule van Parten een korrektiefactor noodzakelijk. Terwille van de grote omvang van het universum is deze korrektiefactor te verwaarlozen.

Daar p en q verschillende waarden kunnen aannemen, is het wel interessant de diverse foutenmarges te berekenen voor de steekproef bij verschillende verdeling der eigenschappen.

TABEL 4 De foutmarges (uitgedrukt in %) van een steekproef van 1.818 bij een waarschijnlijkheid van 95 %.

p	90	80	70	60	50
q	10	20	30	40	50
Foutmarge	1,40	1,48	2,44	2,29	2,30

f) steekproef en werkelijkheid

Sekundaire bronnen leveren een aantal gegevens die toelaten de representativiteit van de steekproef te toetsen aan de werkelijkheid. Voor twee variabelen kan dit gecontroleerd worden : geslacht en leeftijd.

1. geslacht

De verdeling van de bevolking over de beide geslachten is niet gelijk. Er is een variatie volgens de leeftijd. Tot 45 jaar zijn er meer mannen dan vrouwen. Boven deze ouderdom wordt de verhouding omgekeerd, en zijn er meer vrouwen dan mannen. In totaal is er een klein overwicht van vrouwen in België. De cijfers zijn voor het gehele land : 49,35 % mannen en 50,65 % vrouwen. De overeenkomstige percentages in de steekproef zijn 49,45 % en 50,55 %. Wat de verdeling volgens geslacht betreft is de steekproef dus voldoende representatief.

Kan men hetzelfde nog beweren per provincie en milieu ?

TABEL 5 Spreiding der geïnterviewden. In %

Provincie	Ruraal		Minder ruraal		Semi- industriëel		Kleinstad		Grootstad	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
Antwerpen	9	12	17	16	13	13	19	16	42	43
Brabant	17	14	37	31	30	45	16	10	—	—
Limburg	30	36	30	26	23	10	17	18	—	—
Oost-Vlaanderen	15	13	30	30	29	30	14	17	12	10
West-Vlaanderen	13	18	22	17	47	40	48	25	—	—
Totalen	15	16	26	24	28	28	17	17	14	15

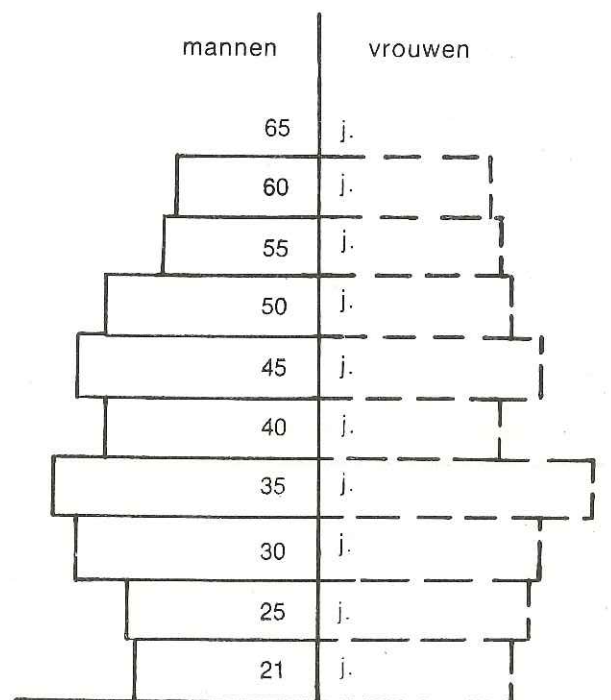

Bij deze splitsing vallen wel een aantal afwijkingen waar te nemen. Nochtans worden deze afwijkingen in de gehele steekproef tot de juiste verhouding herleid. Wij wilden trouwens een beeld krijgen van de Nederlandstalige Belgische bevolking.

2.

leeftijd

GRAFIEK 1 Leeftijdsopbouw van steekproefpersonen.

□ 30 personen

Niet alleen is de leeftijd een belangrijke demografische, maar ook een even belangrijke sociologische faktor. Vele gedragingen en houdingen worden bepaald door de leeftijd. In het

raam van de vrijetijdsbesteding moet de leeftijd als een voorname bepalende faktor worden aangestipt.

Er zijn per leeftijdskategorie slechts kleine afwijkingen te bespeuren naar het geslacht. De maximale afwijking beloopt 2,16 % gesitueerd in de categorie van 40 tot 44 jaar.

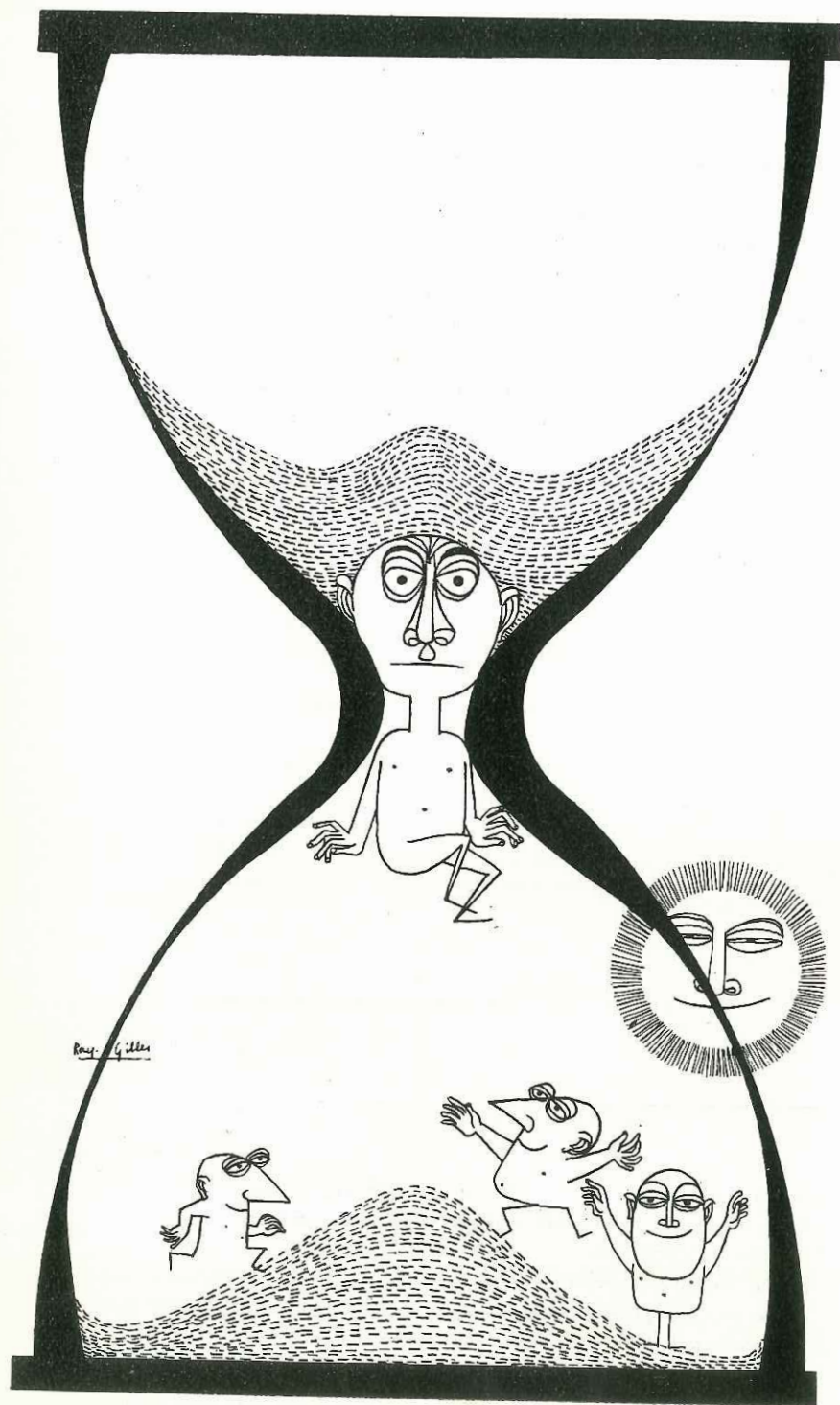
De leeftijdsopbouw wijkt niet sterk af van de structuur van de Belgische bevolking. Er is een ietwat geringere vertegenwoordiging van de categorie van mensen tussen de 21 en de 30 jaar.

Het grotere aantal vrouwen dan mannen boven de 45 jaar, dat een normaal verschijnsel is komt in de steekproef slechts naar voren vanaf 55 jaar.

(1) VAN MECHELEN, F., en DOOGHE, G., SOCIOLOGISCHE STUDIE NAAR DE LEVENSONOMSTANDIGHEDEN VAN BEJAARDEN, Leuven, IESPO, 1963.

(2) Zie kaart blz. 24-25.

(3) De hier voorgestelde methode geldt voor een zuiver toevallige steekproef. Daar wij met een gestratificeerde steekproef hebben gewerkt, zijn de gemaakte fouten iets geringer.

Wil men een juist beeld krijgen van de plaats van de vrijetijdsbesteding in de samenleving, dan is wel de eerste voorwaarde daartoe een inzicht te verkrijgen in de verschillende tijdsbestedingsvormen. In een vroegere publikatie werd reeds duidelijk omschreven in welke categorieën men de bestede tijd kan onderbrengen (1). Vier tijdsbestedingssoorten worden onderscheiden : de arbeidstijd, de slaaptijd, de semi-vrije tijd en de eigenlijke vrije tijd.

Gemiddeld worden er 113 uur per week aan arbeid en slapen besteed. Er blijven dus slechts 36 uur per week over als vrije tijd en 25 uur per week semi-vrije tijd (2).

landbouwers en handelaars hebben de langste werkdag

Gemiddeld wordt door de mannelijke actieve bevolking 49 uur per week aan beroepsarbeid besteed. Dit gemiddelde kent echter een aantal afwijkingen, die belangrijke aanduidingen geven over het verschillend leefpatroon der diverse sociale categorieën. Deze sociale categorieën berusten op de volgende criteria : leeftijd, socio-professionele situatie en genoten onderwijs.

De leeftijd wordt dikwijls aangezien als een belangrijke determinant van de menselijke beroepsbedrijvigheid. Bij de actieve bevolking is dit nochtans van geringe waarde. De verdeling over de wekelijkse arbeidsuren verschilt miniem.

De invloed van de vijfde week met arbeidsdagen van 8 tot 9 uur is in onderstaande tabel opvallend. De modale categorie is gelegen tussen 40 u. en 49 u. 59' arbeid per week, voor oud en jong.

TABEL 6
In %

Wekelijkse arbeidsduur van de actieve mannen, onderscheiden naar hun leeftijd.

Arbeidsduur	21 - 45 jaar	46 - 65 jaar	Totaal
— 40 u.	10	10	10
40 u. - 49 u. 59'	65	60	62
50 u. - 59 u. 59'	8	8	8
60 u. - 69 u. 59'	7	8	8
70 u. en meer	10	14	12
Totaal	100	100	100
A.C.	(508)	(323)	(831)

Wordt de arbeidsduur niet door de leeftijd bepaald, het uitgeoefende beroep en de schoolse vorming bewerken karakteristieke verschillen.

Onderstaande cijfers zullen dit illustreren.

TABEL 7

In %.

Wekelijkse arbeidsduur van de actieve mannen, onderscheiden naar de socio-professionele categorie.

Arbeidsduur	Leiding- gevenden	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Totaal
— 40 u.	15	25	11	4	9	10
40 u. - 49 u. 59'	55	62	17	87	4	62
50 u. - 59 u. 59'	13	7	16	6	11	8
60 u. - 69 u. 59'	8	5	27	1	19	8
70 u. en meer	9	1	29	2	57	12
Totaal	100	100	100	100	100	100
A.C.	(47)	(136)	(135)	(434)	(74)	(826)

De modale categorie is voor alle beroepen niet gelegen tussen 40 u. en 49 u. 59'. Risicodragende middenstanders en landbouwers zijn het sterkst vertegenwoordigd in de categorie van 70 u. en meer. Meer dan de helft van deze laatste twee categorieën werkt wekelijks meer dan 60 u. Deze mensen beschikken in tegenstelling tot de andere categorieën totaal vrij over hun arbeidsduur. Zij hebben waarschijnlijk ook meer beweegredenen om langere inspanningen te doen.

Arbeiders, loontrekkende middenstand en leidinggevende beroepen volgen de algemene tendens. De eerste twee beroepscategorieën zijn ook meer onderworpen aan een uitgebreide arbeidswetgeving. Van deze drie blijken de arbeiders zich nog het sterkst volgens de algemene regel te gedragen. Een belangrijk deel van de leidinggevende beroepen en de loontrekkende middenstand werkt minder dan 40 uur per week. De aanwezigheid van onderwijzers en leraars in deze laatste categorie ligt waarschijnlijk aan de basis van deze grote cijfers.

Ofschoon de spreiding van de arbeidsprestatie der leidinggegenden wel heel wat geringer is dan bv. die van de risicodragende middenstand, wijzen deze afwijkingen toch enigszins op de vrije arbeidsregeling van de leidinggegenden personen.

Deze vrijheid in de bepaling van de arbeidsduur is ook groter bij de hoger geschoolden dan bij mensen met een middelbare of een lagere opleiding.

TABEL 8

In %

Wekelijkse arbeidsduur van de actieve mannen, onderscheiden naar hun geschooldheid.

Arbeidsduur	Hoger onderwijs	Middelbaar onderwijs	Lager onderwijs	Totaal
— 40 u.	30	11	7	10
40 u. - 49 u. 59'	35	61	67	62
50 u. - 59 u. 59'	14	8	9	8
60 u. - 69 u. 59'	16	9	5	8
70 u. en meer	5	11	12	12
Totaal	100	100	100	100
A.C.	(43)	(361)	(410)	(815)

Mensen met een middelbare en lagere vorming verschillen, wat de arbeidsduur betreft, niet erg in hun gedragingen. Zij voegen zich eerder naar het algemeen gedragspatroon.

Mensen met een hogere opleiding vormen daarentegen vanuit het standpunt van de arbeidsduur een heterogene categorie.

De studie van de overuren bevestigt in de meeste gevallen de bovenstaande strekkingen. Ruim 29 % van de actieve mannelijke bevolking doet overwerk.

De werklust van de jonge generatie is aanmerkelijk groter dan die van de oudere generatie. Die van de leidinggevende blijkt eveneens groter te zijn dan die van de andere niet-vrije beroepen (3).

TABEL 9 Overuren, onderscheiden naar beroepscategorie.
In %

Overuren	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende middenstand	Arbeiders	Totaal
Ja	55	23	30	29
Neen	45	77	70	71
Totaal	100	100	100	100
A.C.	(38)	(191)	(530)	(759)

De heterogeniteit in arbeidsduur van de hoger geschoolden krijgt ook hier opnieuw een affirmatie. Deze laatste doen in groter aantal overuren dan de mannen met een kortere schoolse vorming.

zijn zaterdag en zondag rustdagen ?

De vijfdaagse arbeidsweek wordt meestal als algemeen verspreid voorgesteld. Deze opvatting is nochtans niet helemaal waar, vermits 63 % van de actieve bevolking bepaalde beroepsarbeid presteert op zaterdag ; 30 % der mannen werkt elke zaterdag.

Deze cijfers verschillen echter zeer sterk volgens het beroep.

TABEL 10 Zaterdagarbeid van de actieve bevolking, onderscheiden naar de beroepscategorie.
In %

Werken	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Totaal
Ja	65	54	86	47	100	63
Neen	35	46	14	53	—	37
Totaal	100	100	100	100	100	100
A.C.	(48)	(205)	(278)	(556)	(135)	(1212)

Arbeiders en loontrekkende middenstand volgen meer dan de andere beroepen de algemene werkregeling van de vijfdaagse week. De arbeidswetgeving is op dit punt voor deze mensen ook veel strenger dan voor de andere beroepscategorieën.

Leidinggevend — vele althans —, handelaars en landbouwers leggen in de meeste gevallen hun arbeid niet stil op vrijdagavond. De landbouwers zijn uit hoofde van hun beroep quasi verplicht op zaterdag en zondag te werken.

Voor de risicodragende middenstand bestaat

er een wetgeving op de rustdagen, die echter niet zo rigied is als die voor de arbeiders. Het is dan ook normaal dat deze categorie haar arbeid afstemt op de rust van de andere beroepen, nl. het einde van de week. De mensen met een leidinggevende positie kunnen terwille van hun beroep hun arbeidstijd evenmin juist afbakenen. Zo werkt een tamelijk groot deel van hen eveneens op zaterdag.

De traditionele rustdag, de zondag, is voor 33 % der actieve bevolking nog een werkdag. Dit wil echter niet zeggen dat deze mensen deze dag als een werkdag beleven. De landbouwers bv. zijn verplicht 's zondags hun veestapel te verzorgen juist zoals in de week. De zondag behoudt voor hen echter zijn betekenis.

Ruim 16 % der arbeiders, loontrekkende middenstanders en leidinggevenden werken op sommige zondagen. Landbouwers en risico-dragende middenstand zijn op zondag nog zeer bedrijvig, kwantitatief althans.

TABEL 11 Zondagarbeid der actieve bevolking, onderscheiden naar de beroepskategorie.
In %

Werken	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Totaal
Ja	17	16	54	19	83	33
Neen	83	84	46	81	17	67
Totaal	100	100	100	100	100	100
A.C.	(46)	(205)	(278)	(552)	(135)	(1216)

hoeveel tijd besteedt de vrouw aan haar huishouden ?

Men poneert dikwijls dat de huisvrouw langere arbeidsdagen zou hebben dan de man. Dit is hoogstwaarschijnlijk waar in grote gezinnen, maar gaat niet op voor meer dan de helft van de vrouwen ; inderdaad, besteden de meeste vrouwen dagelijks niet meer dan acht uur aan huishoudelijk werk. Er is nochtans een zeer belangrijk deel — ruim 43 % — die arbeidsdagen van meer dan acht uur heeft.

Tussen werkdag en zaterdag is er weinig verschil. Huishoudelijke taken nemen ongeveer evenveel tijd in beslag op deze twee dagen. De zondag daarentegen is wel totaal anders. Of-schoon de vrouwen niet vrij zijn van huishoudelijk werk, is de eraan bestede tijd wel heel wat korter.

TABEL 12 Aantal uren door de vrouwen besteed aan huishoudelijk werk op werkdag, zaterdag en zondag, onderscheiden volgens leeftijd.
In %

Werkuren	21 - 45 jaar			46 - 65 jaar			Totaal		
	Werkd.	Zaterd.	Zond.	Werkd.	Zaterd.	Zond.	Werkd.	Zaterd.	Zond.
— 4 u.	22	18	42	16	17	39	19	18	41
4 u. - 5 u. 59'	23	25	37	25	25	39	24	25	38
6 u. - 7 u. 59'	13	17	13	15	18	13	14	17	13
8 u. - 9 u. 59'	18	17	5	23	20	5	20	18	5
10 u. en meer	24	23	3	21	20	4	23	22	3
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(464)	(469)	(449)	(340)	(335)	(327)	(804)	(804)	(776)

79 % der vrouwen brengt minder dan 6 uur van de zondag door met huishoudelijk werk. Er is dus nog een tamelijk grote categorie huisvrouwen voor wie de zondag niet erg veel van de werkdag verschilt.

Een ander besluit dat men uit bovenstaande cijfers kan afleiden, is de geringe verandering van de duur van het huishoudelijk werk naarmate men ouder wordt. Dit besluit heeft echter enkel betrekking op de actieve bevolking en geldt niet boven de 65 jaar.

Het genoten onderwijs heeft een onrechtstreekse invloed op de duur van de huishoudelijke arbeid. Hogere schoolse vorming geeft een grotere kans op een hoger inkomen, door eigen werk en door het werk van de man, die in veel gevallen een zelfde scholingsniveau zal bereikt hebben. Door dit hoger inkomen is de vrouw in staat een aantal diensten te kopen, waardoor zij minder tijd aan haar huishouding moet besteden dan bv. een vrouw met een gering gezinsinkomen.

De analyse blijft hier nochtans beperkt tot de invloed van het onderwijs op de duur van de huishoudelijke arbeid. De meer direkte redenen worden niet positief onderzocht.

TABEL 13

Aantal uren huishoudelijk werk op werkdag, zaterdag en zondag, onderscheiden volgens geschooldheid.
In %

Werkuren	Hoger onderwijs			Middelbaar onderwijs			Lager onderwijs		
	Werkd.	Zaterd.	Zond.	Werkd.	Zaterd.	Zond.	Werkd.	Zaterd.	Zond.
— 4 u.	58	38	50	24	22	45	16	15	38
4 u. - 5 u. 59'	18	23	40	27	30	36	13	22	39
5 u. - 7 u. 59'	8	16	10	14	17	12	15	18	15
8 u. - 9 u. 59'	8	15	—	14	12	4	23	21	5
10 u. en meer	8	8	—	21	19	3	23	24	3
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(12)	(13)	(10)	(271)	(273)	(257)	(501)	(502)	(493)

De vrouwen met een langdurige schoolse vorming besteden gemiddeld veel minder tijd aan hun huiselijk werk dan de vrouwen met weinig schools onderricht. Is dit een gevolg van de kleine gezinsomvang, van betaalde hulp, van de beroepsbedrijvigheid? Deze vragen worden hier niet beantwoord en vragen verder onderzoek.

De hogere arbeidsprestaties op zaterdag van de hogergevormde vrouw doen echter vermoeden dat beroepsarbeid bij hen de oorzaak is van de geringe belangstelling voor de huishouding gedurende de week. De zaterdag laat aan verschillende toe een aantal taken uit te voeren. Deze stijging treft men nochtans eveneens aan bij de middelbaar en de lager geschoolden, maar ze is geringer.

De bedrijvigheid op zondag, blijft beperkt tot de hoogst noodzakelijke taken. Deze is echter toch nog hoger bij de vrouwen met een lagere vorming.

Besluitend mag men zeggen dat, naarmate het scholingsniveau der vrouwen toeneemt, het aan huishoudelijk werk bestede aantal uren daalt.

gemiddeld slaapt men 8 u. 38' in de winter

Winter en zomer veroorzaken geen grote verschillen in slaaptijd. Was op dit punt een halve eeuw geleden het verschil tussen beide seizoenen nog groot, nu verschilt de slaaptijd in de winter niet meer dan 27 minuten met die van de zomer. De gemiddelde tijden variëren dus niet veel. Nochtans blijven er nog wel een aantal verschillen bestaan. In de winter slaapt een groter deel van de mensen langer dan de gemiddelde tijd. Slapen 64 % minder dan 8 u. in de winter, in de zomer bedraagt dit cijfer 76 %.

De leeftijd zou eveneens de nachtrust kunnen bepalen.

Een jonge persoon heeft minder nood aan rust dan iemand op jaren. Deze hypothese wordt,

ofschoon niet sterk, bevestigd. 66 % van de jongere generatie slaapt in de winter minder dan 8 uur. Dit cijfer belooft slechts 61 % bij de oude generatie.

TABEL 14   Dagelijkse nachtrust in de winter, onderscheiden naar socio-professionele categorie. *In %*

Uren nachtrust	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- onbekwa- men	Huis- vrouwen	Totaal
tot 6 u.	2	4	9	6	1	—	4	4
6 u. 01' - 7 u.	14	16	18	19	13	6	13	16
7 u. 01' - 8 u.	49	51	42	48	47	4	41	44
8 u. 01' - 9 u.	25	25	22	22	27	32	29	25
9 u. 01' en meer	10	4	9	5	12	58	13	10
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(49)	(206)	(281)	(555)	(134)	(48)	(536)	(1809)

In vergelijking met de andere categorieën slapen de werkongeschikten langer. Eveneens ligt het gemiddelde der vrouwen iets hoger: 42 % der huisvrouwen slapen meer dan 8 u. tegenover slechts 35 % van het totaal.

De risicodragende middenstand en de arbeiders slapen het minst. Slaapt gemiddeld 21 % van de totale bevolking niet meer dan 7 u. per dag, dan stijgt dit tot resp. 27 % en 25 % bij deze twee beroepscategorieën.

Men mag uit deze gegevens wel besluiten dat de slaapduur niet erg afhankelijk is van de beroepssituatie. Deze cijfers leren echter niets over het tijdsmoment van het slapen.

Het genoten onderwijs, tenslotte, heeft ook weinig invloed op de duur van de nachtrust.

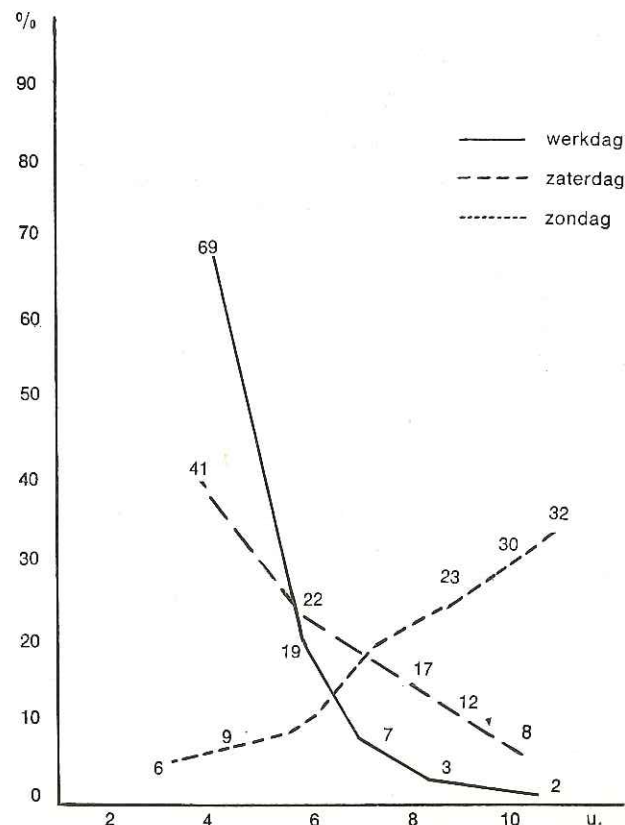
De harde situatie van de arbeiders in de voorbije eeuw is ons bekend. Vrije tijd was voor velen van hen iets onbestaands. Hun toestand is nu wel zodanig veranderd dat men soms meent dat de arbeiders het meest vrije tijd hebben. De managers en academici daarentegen zouden er zeer weinig hebben (5).

Bovenstaande en volgende gegevens tonen deze stelling nochtans niet aan. Men mag wel terecht veronderstellen dat een zeer kleine minderheid van de managers en academici inderdaad zeer weinig vrije tijd heeft.

Het aantal uren dagelijkse vrije tijd wordt totaal bepaald door het verschil werkdag-weekend. Het vergt geen betoog om het verschil tussen de uren vrije tijd van het weekend en de werkdagen aan te duiden. De hoe-grootheid van dit verschil vraagt echter positief onderzoek.

GRAFIEK 2

Uren vrije tijd van alle respondenten op werkdag, zaterdag en zondag.

Geeft de y-as de respondenten weer en de x-as de duur van de vrije tijd, dan constateert men de tegengestelde beweging van de kurve van de werkdagen t.o.v. die van de zondag.

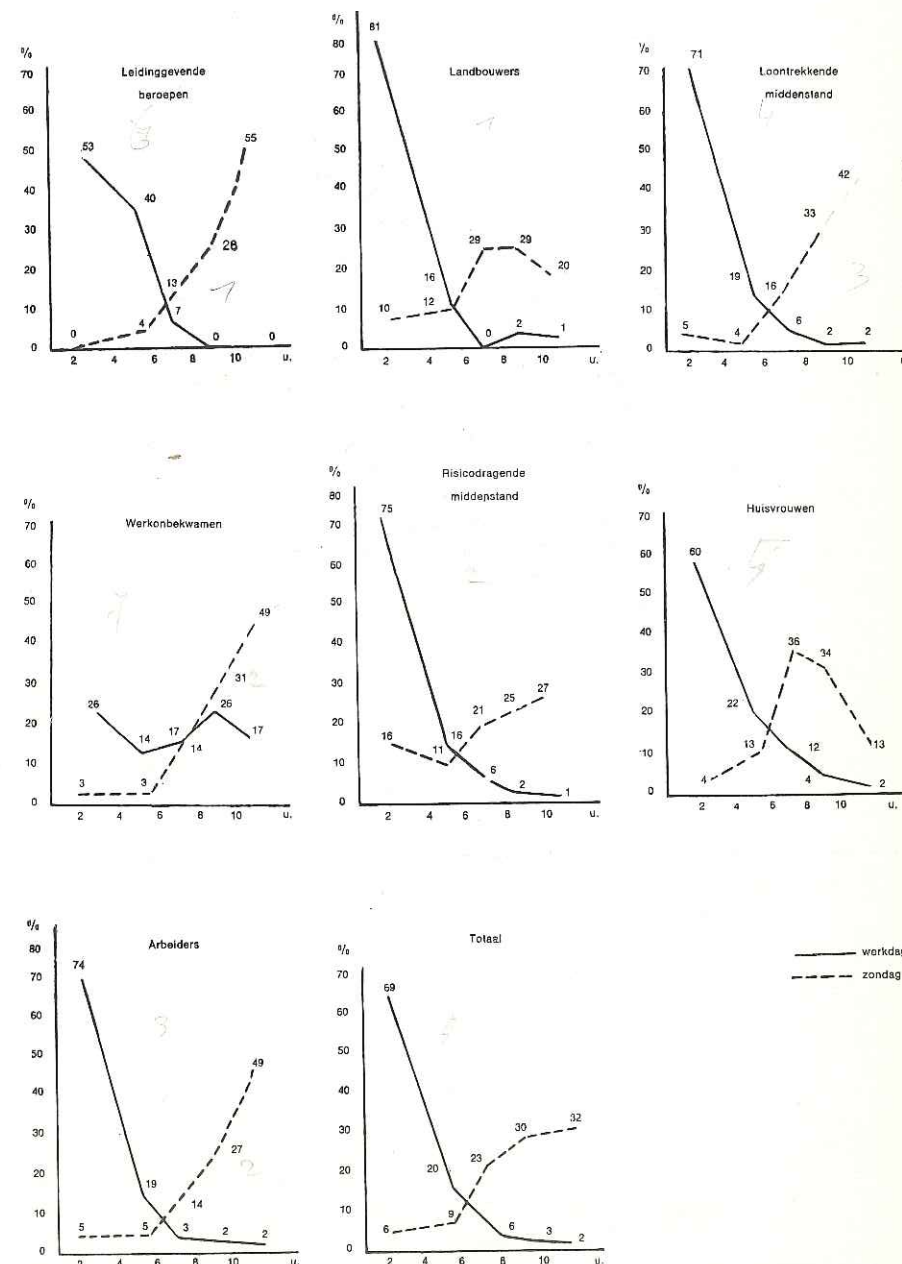
Uit grafiek 2 blijkt eveneens de sterkere overeenkomst van de vrije tijd op zaterdag met die op een werkdag, dan wel een gelijkenis in dit opzicht tussen zaterdag en zondag.

De vrije tijd op zondag is gelijk voor oud en jong (6), maar is merkkelijk korter op de gewone arbeidsdag voor de jonge generatie (7).

De zaterdag lijkt zowat de overgangsdag te zijn. Het verschil tussen oud en jong is niet meer opvallend, maar het benadert toch sterk de werkdag (8).

GRAFIEK 3

Uren vrije tijd op werkdag en zondag, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.

Op één uitzondering na vertoont het beeld van de vrijetijdsduur op een werkdag, beschouwd volgens socio-professionele categorie, een bijna identieke trend : de modus ligt in elke socio-professionele categorie in de vrijetijds-categorie van minder dan 4 uur. Deze J-kurve treft men echter niet aan bij de werkongeschikten. Dezen hebben merklijk meer vrije tijd dan de anderen.

Zoals vroeger reeds werd opgemerkt, komt hier ook duidelijk de betere situatie van de leidinggevende beroepen aan het licht. Zij hebben — afgezien van de werkongeschikten — het meest vrije tijd op zondag of werkdag.

De vrije tijd op zondag neemt voor de meeste categorieën een zelfde tendens : gemiddeld hebben 32 % meer dan 10 uren vrije tijd op zondag. Dit is niet het geval voor de huisvrouwen, de landbouwers en de risicodragende middenstand. De eerste twee categorieën vormen grafisch een Gauss-kurve met de top tussen 6 tot 10 uren vrije tijd op zondag. De landbouwers moeten immers zowel 's zondags als in de week hun vee verzorgen. De huisvrouwen vervullen verder hun huiselijke taken en vele handelaars sluiten hun zaak niet de ganse zondag.

TABEL 15 Uren vrije tijd op zaterdag, onderscheiden volgens socio-professionele categorie. In %

Uren vrije tijd	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- ongeschik- ten	Huis- vrouwen	Totaal
0 - 4 u.	24	24	60	31	76	20	44	41
4 u. - 5 u. 59'	27	21	19	22	13	17	25	22
6 u. - 7 u. 59'	20	23	11	18	6	14	19	17
8 u. - 9 u. 59'	22	17	6	14	4	26	9	12
+ 10 u.	7	15	4	15	1	23	3	8
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(45)	(193)	(254)	(500)	(125)	(35)	(491)	(1643)

Zijn werkdag en zondag, wat de vrije tijd betreft, totaal aan mekaar tegengesteld, de zaterdag vormt de brug tussen beide, maar met een merklijk sterkere gelijkenis met de werkdag. Vooral de huisvrouwen, landbouwers, risicodragende middenstand en arbeiders zijn 's zaterdags nog zeer bedrijvig.

De graad van het genoten onderwijs, heeft niet enkel een belangrijke invloed op de vrijetijdsbesteding — zoals verder uit onze waarneming zal blijken —, maar eveneens op de vrije tijd zelf.

De mensen met hoger onderwijs genieten merklijk meer vrije tijd dan de lager en de middelbaar geschoolden. Dit is zowel waar op de zondag als in de week.

Gedurende de week hebben lager en middel-

TABEL 16 Uren vrije tijd op werkdag, zaterdag en zondag, onderscheiden volgens scholing. In %

Uren vrije tijd	Werkdag			Zaterdag			Zondag		
	H.O.	M.O.	L.O.	H.O.	M.O.	L.O.	H.O.	M.O.	L.O.
0 - 4 u.	63	66	70	20	36	47	5	6	7
4 u. - 5 u. 59'	26	22	18	27	21	22	8	8	9
6 u. - 7 u. 59'	10	7	6	28	20	14	6	21	26
8 u. - 9 u. 59'	0	3	4	14	12	10	39	28	30
+ 10 u.	2	2	2	11	11	7	42	37	28
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(159)	(653)	(885)	(64)	(655)	(896)	(66)	(651)	(892)

baar geschoolden ongeveer evenveel vrije tijd (9), 's zondags echter heeft men er meer naarmate men langer school gelopen heeft (10). De ruimere beschikking over vrije tijd van de hoger geschoolede vormt eveneens een verklaring voor hun grotere belangstelling voor diverse vormen van vrijetijdsbesteding.

Men mag besluiten dat de vrije tijd niet langer het voorrecht is van een „leisure class”, maar wel van alle geledingen van de samenleving.

De zelfstandigen hebben echter nog een zekere achterstand in te lopen op de loontrekkenden.

de semi-vrije tijd (11)

De semi-vrije tijd verschilt bijna niets volgens de leeftijd. Hij vermindert zelfs niet van werkdag op zaterdag, en is voor enkelen slechts iets langer op zondag. Het gaat hier trouwens ook om tijdsbestedingen die zeer konstant zijn. Ruim 96 % heeft dagelijks, zowel op zondag als in de week, minder dan 6 u. semi-vrije tijd.

Het minst semi-vrije tijd in de week hebben de risicodragende middenstand en de landbouwers. Op zaterdag neemt dit verschil nogal sterk af. 's Zondags hebben deze twee categorieën na de loontrekkende middenstand en de werkongeschikten het meest semi-vrije tijd.

Naarmate men langer onderwijs genoten heeft, verhoogt de semi-vrije tijd. Nochtans blijft deze tijd in minstens 90 % van de gevallen tot minder dan 6 uur per dag beperkt.

(1) VAN MECHELEN F., op. cit., blz. 13-15.

(2) Ibidem, blz. 39.

(3) De zelfstandigen worden hier buiten beschouwing gelaten.

(4) „Vrije tijd betekent derhalve dat de mens deze tijd kan besteden zonder dat dit tijdsgebruik dienstig moet zijn voor zijn eigen instandhouding”. VAN MECHELEN F., op. cit., blz. 14.

(5) VAN MECHELEN F., op. cit., blz. 8-9.

(6) $\alpha \leq 0,05$; $df = 4$; $\chi^2 = 1,85$; $0,40 > p > 0,35$

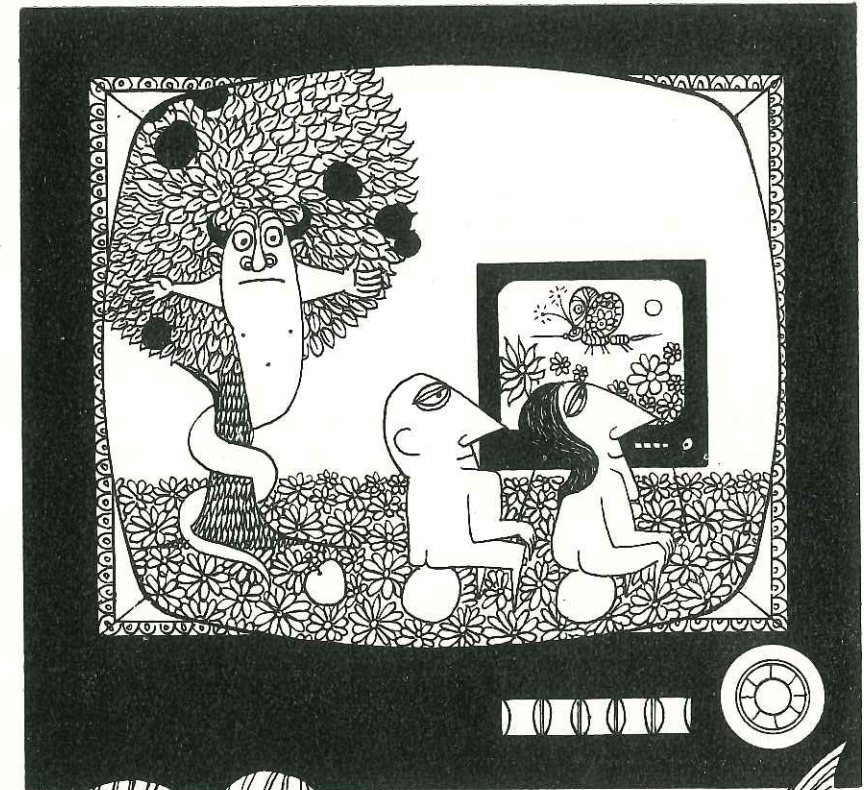
(7) $\alpha \leq 0,05$; $df = 4$; $\chi^2 = 36,99$; $p < 0,001$

(8) $\alpha \leq 0,05$; $df = 4$; $\chi^2 = 7,58$; $0,10 > p > 0,05$

(9) $\alpha \leq 0,05$; $df = 4$; $\chi^2 = 4,59$; $0,25 > p > 0,15$

(10) $\alpha \leq 0,05$; $df = 8$; $\chi^2 = 24,3$; $0,01 > p > 0,0001$

(11) „Hieronder worden als voornaamste activiteiten gerangschikt: de verplaatsing van en naar het werk, het nemen van de maaltijden en de tijd besteed aan de opschik, alsmede allerhande rituele en ceremoniële activiteiten” VAN MECHELEN F., op. cit., blz. 30.

HOOFDSTUK III. RADIO EN T.V., INSTRUMENTEN VAN VRIJETIJDSEBESTEDING

Radio en T.V. zijn wel de meest verspreide vormen van vrijetijdsbesteding. Men kan zich in ons land nog weinig mensen indenken die nooit de radio zouden beluisteren. Trouwens, bijna elk huisgezin bezit er een (95 % der ondervraagden). De veel jongere T.V. kent niet dezelfde spreiding maar bereikt toch reeds 87 % van de bevolking.

Deze procenten doen het grote belang van beide communicatiemiddelen wel vermoeden. Men moet de cijfers echter niet absoluut interpreteren, maar wel zoeken naar hun diepere inhoud.

87 % der bevolking beluistert regelmatig de radio

In de jonge leeftijdskategorie treft men meer (91 %) regelmatige radioluisteraars aan dan in de oudere (84 %).

Het geringste aantal regelmatige luisteraars bevindt zich onder de leidinggevendenden en welstellenden, de risicodragende middenstand, de landbouwers en huisvrouwen. Zijn de lange werkdagen van landbouwers en risicodragende middenstand oorzaak van deze matige interesse? Ligt de grotere interesse voor andere vormen van vrijetijdsbesteding aan de basis van het proportioneel klein aantal belangstellenden onder de leidinggevendenden en de welstellenden? Is de drukke bezigheid van de huisvrouw een hinder voor radiobeluistering?

Arbeiders en loontrekkende middenstand hebben in tegenstelling tot de andere categorieën meer aandacht voor de radio. Zijn deze mensen door hun vorming en werkmiddelen meer op de radio gericht of krijgen zij door hun regelmatige arbeidsuren daartoe meer kans?

De besluiten beperken zich hier tot het betekenisvol verschil volgens de socio-professionele categorie. De verklaringen hebben enkel de waarde van de te onderzoeken hypotesen.

TABEL 17

Beluisteren van de radio onderscheiden naar socio-professionele categorie.
In %

Beluisteren	Leiding- gevende beroe- pen	Loon- trek- kende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbei- ders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Regelmatig	83	92	86	91	84	90	85	88
Niet regelmatig	17	8	14	9	16	10	15	12
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(46)	(206)	(281)	(554)	(135)	(49)	(537)	(1810)

$$\alpha \leq 0,05; \quad df = 6; \quad X^2 = 20,76; \quad 0,01 > p > 0,001$$

De lichte stijging der cijfers, samen met een stijgend scholingsniveau, is een toevallig verband. De invloed van de intellectuele vorming blijft hier meer op de achtergrond dan dit bv. het geval zal zijn bij het T.V. kijken.

TABEL 18

Beluisteren van de radio onderscheiden naar het scholingsniveau.

Beluisteren	Hoger onderwijs	Middelbaar onderwijs	Lager onderwijs	Totaal
Regelmatig	91	89	87	88
Niet regelmatig	9	11	13	12
Totaal	100	100	100	100
A.C.	(68)	(703)	(1006)	(1777)

$$\alpha \leq 0,05; \quad df = 2; \quad X^2 = 3,95; \quad 0,20 > p > 0,10$$

In vergelijking met de radio is de pick-up eerder een luxe-apparaat. Slechts 30 % heeft zulk apparaat en slechts 25 % heeft een disko-teek.

Deze laatste is wel meer in trek bij de jonge generatie dan bij de oudere (28 % t.o. 21 %). Naarmate men langer onderwijs genoten heeft neemt dit cijfer toe, nl. 17 % van de mensen met lager onderwijs, 34 % van de middelbaar gevormden en 59 % van de hoger geschoolden.

Dat herhaalt zich op het vlak van de socio-professionele categorieën. De mensen met de hoogste vorming hebben het meest een platenverzameling. In cijfers luidt dit : 43 % van de leidinggevers, 44 % van de loontrekkende middenstand, 36 % van de risicodragende middenstand, 19 % van de arbeiders, 10 % van de werkongeschikten en slechts 8 % van de landbouwers.

t.v. : dagelijks door 47 % van de kijkers gebruikt

Dezelfde tendens, die zich manifesteert bij het radiopubliek, treft men aan bij de T.V.-kijkers. De jongere generatie (90 %) is opmerkelijk meer ontvankelijk voor de T.V. dan de oudere (84 %). Ofschoon er meer jonge kijkers zijn dan oude, ligt de kijkfrequentie van de jonge generatie (44 % t.o.v. 52 % kijkt dagelijks) echter opmerkelijk lager. Men treft in de oudere generatie meer „gewoontekijkers” aan. De jongeren daarentegen weten beter hun programma's te kiezen. Bij hen is de proportie doelbewuste kijkers groter.

Ruim 1/4 van de ondervraagden kijkt zelden naar de T.V. Hieronder zijn er waarschijnlijk velen die geen T.V. bezitten.

Drie beroepskategorieën vertonen een positieve afwijking tegenover het totale gemiddelde der T.V.-kijkers. Het zijn de leidinggevende beroepen, de loontrekkende middenstand en de arbeiders ; de risicodragende middenstand, huisvrouwen en werkongeschikten bekomen cijfers die om het gemiddelde liggen. De landbouwers blijken zich met 71 % het minst voor T.V. te interesseren.

Bij de landbouwers treft men weliswaar het geringste aantal T.V.-kijkers aan, maar men vindt hier tevens een klein aantal gewoontekijkers. De landbouwers geraken minder verslaafd aan de T.V. dan de andere beroepsgroepen : 46 % van hen kijkt zelden.

Meer kritisch nog tegenover de T.V. is de houding van de loontrekkende middenstand. Slechts 1/3 ervan kijkt dagelijks, terwijl het gemiddelde van de bevolking de helft bedraagt. Deze kritische houding blijkt ook uit het weinig positieve oordeel over de programma's.

Huisvrouwen en werkongeschikten zijn voor meer dan de helft gewoontekijkers.

TABEL 19 Frekwentie van het T.V.-kijken onderscheiden volgens socio-professionele categorie.
In % berekend op de T.V.-kijkers.

Frekwentie	Leiding- gevende beroepen	Loon- trek- kende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbei- ders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Dagelijks	48	33	50	43	42	57	58	47
Meermaals per week	28	38	23	26	12	17	21	25
Zelden	24	29	27	31	46	26	21	28
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(46)	(189)	(243)	(500)	(96)	(42)	(463)	(1579)

De schifting van de T.V.-kijkers naar de graad van de genoten opleiding bevestigt een stelling, die hoger reeds in vage termen werd geformuleerd. De openheid voor de moderne communicatiemedia neemt toe naargelang van de schoolse vorming.

TABEL 20

T.V.-kijkers onderscheiden volgens schoolse vorming.
In %

Kijken	Hoger onderwijs	Middelbaar onderwijs	Lager onderwijs	Totaal
Ja	93	93	83	87
Neen	7	7	17	13
Totaal	100	100	100	100
A.C.	(69)	(703)	(1004)	(1776)

Doch van de andere kant oefent de schoolse vorming ook een remmende kracht uit. De opvoeding ontwikkelt het selectievermogen van de mensen. Dit blijkt duidelijk uit onderstaande cijfers over de frekwentie van het T.V. kijken, onderscheiden volgens schoolse vorming.

TABEL 21

Frekwentie van het T.V.-kijken, onderscheiden volgens schoolse vorming.
In % berekend op de T.V.-kijkers.

Frekwentie	Hoger onderwijs	Middelbaar onderwijs	Lager onderwijs	Totaal
Dagelijks	28	45	51	48
Meermaals per week	38	28	21	24
Zelden	34	27	28	28
Totaal	100	100	100	100
A.C.	(64)	(651)	(837)	(1552)

Naarmate het onderwijsniveau hoger ligt, daalt de frekwentie van het T.V. kijken. Het onderwijs ontwikkelt het kritisch vermogen van de mens.

De beoordeling van de T.V.-programma's is eveneens typerend voor deze kritische zin. De hoger geschoolden beoordelen de T.V.-programma's minder gunstig dan de anderen. Dit leidt uiteraard tot een lagere kijkfrekwentie. Opvallend is ook het gering aantal zonder opinie (11 %) bij de hogergevormden, in vergelijking met hen die enkel lager onderwijs hadden genoten (15 %). Dat het gebrek aan onderwijs niet de enige oorzaak is van een weinig oordeelkundige houding, blijkt daarenboven uit het hoog aantal opinieloze landbouwers (25 % t.o.v. een gemiddelde bij de totale bevolking van 14 %). De beroepssituatie modelleert de oordeelskracht eveneens.

Welk deel van de vrije tijd aan het T.V.-kijken besteed wordt blijft een open vraag. Het recente onderzoek van de CBS „Avond- en week-endbesteding, herfst 1962” berekende dat de Nederlander gemiddeld 6 1/2 uren wekelijks T.V. kijkt. Dit blijkt hier de belangrijkste vorm van vrijetijdsbesteding te zijn, wanneer men weet dat de Nederlander gemiddeld 29 uren vrije tijd per week heeft (1).

(1) KEESINGS HISTORISCH ARCHIEF, 26 mei 1965, blz. 327.

HOOFDSTUK IV. HET SCHOUWSEL ALS VRIJETIJDSEBESTEDING

Radio en T.V. zijn de vrijetijdsbestedingsmiddelen van de massa. Beide brengen muziek, woord en schouwspel in de huiskamer. Het rechtstreeks bezoek aan muziekkuitvoeringen, film, toneel en dergelijke is daardoor waarschijnlijk wel teruggelopen. De verandering, onder invloed van radio en T.V., in de bezoeks-frekwentie werd hier echter niet onderzocht. De vraag die hier beantwoord zal worden, luidt: „Wie bezoekt deze voorstellingen?”

de film, ontspanningsmiddel van de jonge generatie

Van de totale actieve bevolking heeft ruim 46 % het voorbije jaar een bioscoop bezocht. Het aandeel van alle bevolkingscategorieën is echter niet even groot. De jonge generatie (54 %) toont een merklijk grotere belangstelling voor de film dan de oudere generatie (35 %). Dit zegt echter nog niets over de bezoek-frekwentie, die de werkelijkheid scherper weergeeft dan een simpele tweeledige verdeling der bioscoopbezoekers in jong en oud. Het kenmerkende verschil tussen de jonge en de oudere categorie komt aldus niet naar voren.

Met de bezoeks-frekwentie als maatstaf worden hier twee categorieën filmliefhebbers onderscheiden: de gewoonte-bezoekers en de gelegenhedsbezoekers. Deze indeling werd louter konventioneel ingevoerd (1).

De gelegenhedsbezoekers hebben een iets hogere frekwentie bij de jonge generatie dan bij de ouderen.

De gewoontebezoekers daarentegen vertonen geen noemenswaardige verschillen volgens de leeftijd. Ruim 22 % van alle filmliefhebbers, zowel oud als jong, gaan meer dan tweemaal per maand naar de bioscoop.

Uit het geringe verschil tussen de twee leef-

tijdsgroepen bij de gewoontebezoekers kan men de volgende hypothese afleiden : er bestaat een categorie gewoonte-bezoekers, die waarschijnlijk stabiel blijft op vroegere en latere leeftijd. Om deze veronderstelling te toetsen zou een onderzoek op lange termijn noodzakelijk zijn. De vraag die men dan zou kunnen beantwoorden is : „Blijft de gewoontebezoeker van 30 jaar dit tot op zijn 60 jaar, of niet ? Vormt de categorie der gewoontebezoekers een hechte categorie, of is ze variabel ?”

TABEL 22 Frekwentie van het filmbezoek per leeftijdscategorie.
In % berekend op de filmbezoekers.

Frekwentie	21-45 j.	46-65 j.	Totaal
— minder dan 1 x per maand	63	69	65
1 maal per maand	15	9	13
2 tot 4 maal per maand	19	19	19
Meer dan 4 maal per maand	3	3	3
Totaal	100	100	100
A.C.	(580)	(265)	(845)

$\alpha \leq 0,05$; $df = 3$; $X^2 = 6,80$; $0,10 > p > 0,05$

Landbouwers en werkongeschikten hebben de geringste belangstelling voor film. De ecologische situatie en de lange arbeidsdagen der landbouwers zijn waarschijnlijk een belangrijke hinderpaal voor bioskoopbezoek. Immers 57 % der landbouwers werkt wekelijks meer dan 70 uren, wat voor slechts 11 % van de totale bevolking het geval is. De werkongeschikten worden anderzijds door hun ziekte verhinderd zich te verplaatsen en genieten daarenboven slechts een zeer gering inkomen (2).

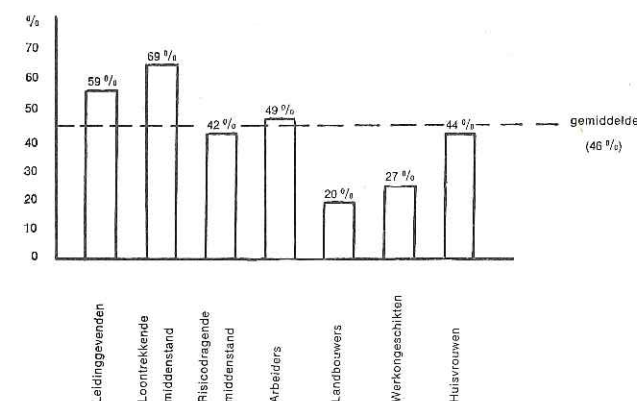
In beide socio-professionele categorieën oefent waarschijnlijk de geringe schoolse opleiding een negatieve invloed uit. Heeft 57 % van

de gehele bevolking enkel lager onderwijs gevolgd, dan stijgen deze cijfers tot 75 % bij de landbouwers en tot 73 % bij de werkongeschikten. De schoolse vorming, weg naar geestelijke openheid, laat zich hier zozeer niet gelden.

De loontrekkende middenstand en de leidinggevende beroepen geven blijk van een meer positieve houding t.o.v. de film dan de rest van de gehele bevolking. Inkomen, ecologische situatie en geschooldheid werken hier trouwens meer positief. Wonen meer dan de helft van de landbouwers in het landelijk milieu, deze twee categorieën zijn voor meer dan de helft stedelijk gevestigd. Daarenboven hebben 89 % der leidinggevende en 59 % der loontrekkende middenstanders minstens hoger middelbaar onderwijs genoten.

De andere beroepscategorieën wijken niet ver van het gemiddelde af.

GRAFIEK 4 Filmbezoek onderscheiden volgens socio-professionele categorie.

Eigenaardig verschijnsel : de bezoeksfrekwentie bij landbouwers en welstellenden is van een gelijke waarde. Het gelegenhedenbezoek is bij beide categorieën de meest voorkomende vorm. Het gewoontebezoek is zeer gering.

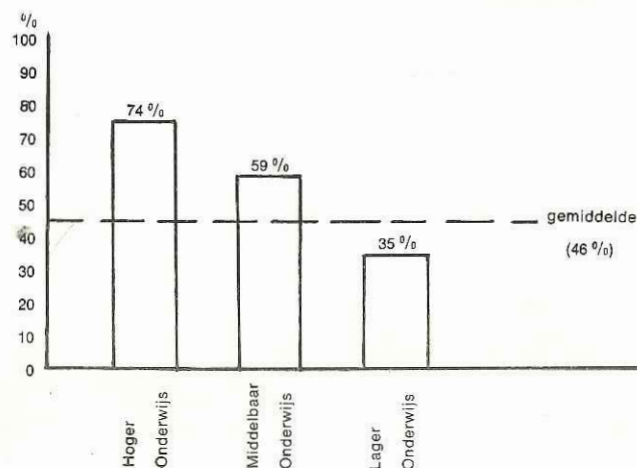
Arbeiders en werkongeschikten die gewoontegetrouw films gaan kijken, maken een merklijk groter deel uit dan dit in andere beroepscategorieën voorkomt.

TABEL 23

Filmbezoekfrequentie onderscheiden volgens socio-professionele categorie.
In % berekend op de filmbezoekers.

Frequentie per maand	Leiding-gevende beroepen	Loon-trekkende midden-stand	Risico-dragende midden-stand	Arbeiders	Land-bouwers	Werk-ongeschikten	Huis-vrouwen	Totaal
Minder dan 1 m.	80	61	61	61	80	54	71	65
1 maal	10	16	16	14	10	8	10	13
2 tot 4 maal	10	19	19	22	10	31	17	19
Meer dan 4 maal	—	4	4	3	—	7	3	3
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(29)	(143)	(118)	(275)	(29)	(13)	(238)	(845)

De film ofschoon geen deel uitmakend van het onderwijsprogramma wordt door meer personen bezocht naarmate deze langer onderwijs hebben genoten. De schoolse vorming geeft aan het individu een grotere openheid voor wat rondom hen plaatsgrijpt. Dit heeft ook zijn invloed op het bioskoopbezoek, zoals onderstaande grafiek aantoont.

GRAFIEK 5 Filmbezoek volgens de geschooldheid.

Niet enkel is er een grotere proportie belangstellenden bij de hoger gevormden, maar de frequentie van hun filmbezoek ligt ook hoger. Er zijn bij de hoger geschoolden een groter aantal gewoonte-bezoekers dan bij de mensen met een middelbare of lagere schoolse vorming. De frequenties der beide laatste categorieën zijn dezelfde. Verschillend is echter de grotere proportie kinemabezoekers bij de mensen met een middelbare schoolse vorming.

toneelbezoekers : slechts 23 % der actieve bevolking

Blijft het vrijetijdsbestedingskarakter van de film enkel beperkt tot het zien ervan, het toneel heeft in dat opzicht een dubbel facet, nl. toneel spelen en toneel kijken. De categorie van de beroepstoneelspelers wordt hier vanzelfsprekend buiten beschouwing gelaten.

Het aantal liefhebbers-toneelspelers is nog tamelijk omvangrijk. Door extrapolatie worden de volgende cijfers voor het Vlaamse land gevonden : 45.600 mannen en 24.500 vrouwen (3). Uit welke categorieën is dit universum samengesteld ?

TABEL 24

Absoluut en proportioneel aantal toneelspelers, onderscheiden volgens leeftijd, socio-professionele categorie en geschooldheid.

Leeftijd	21-45 jaar	A.C.	%
	46-65 jaar	36	3
		14	2
Socio-professionele categorie	Leidinggevend	5	11
	Loontrekkende middenstand	12	6
	Risicodragende middenstand	8	3
	Arbeiders	10	2
	Landbouwers	5	4
	Werkonbekwamen	—	—
Geschooldheid	Huisvrouwen	10	2
	Hoger onderwijs	16	9
	Middelbaar onderwijs	31	5
	Lager onderwijs	13	1

De schoolse vorming en het beroep zijn ook hier weer de voornaamste determinanten. Het is duidelijk dat iemand met een grote taalvaardigheid als gevolg van een langere opleiding zich op de planken gemakkelijker zal uitdrukken. Naar de leeftijd bestaan er geen opmerkelijke verschillen.

De toneelvoorstelling heeft niet dat alledaagse karakter dat eigen is aan de film. Men kan, uitgezonderd in de grootstad, niet dagelijks een schouwburg bezoeken. Daardoor heeft het toneelbezoek een biezonder cachet gekregen, dat wel plechtiger aandoet dan het gewone kinema-bezoek. Dit verklaart enigszins waarom het aantal toneelbezoekers zoveel geringer is dan de bioskoopbezoekers.

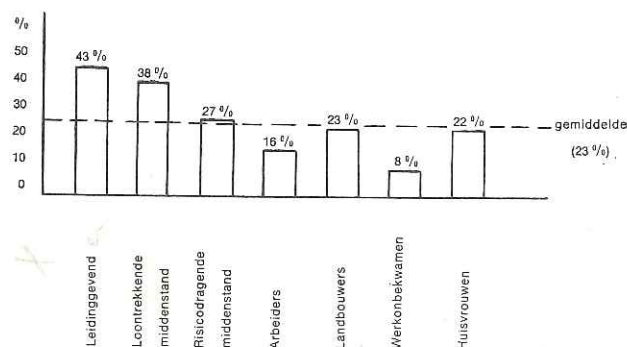
Trok de film opmerkelijk meer bezoek van de jonge generatie aan, bij het toneel blijkt dit helemaal niet meer waar te zijn. Er is geen noemenswaardig verschil tussen de leeftijdskategorieën (4).

De bezoeksfrekwentie daarentegen is in de jonge generatie iets hoger dan in de oudere. Men treft bij de jongeren meer gewoonte-bezoekers aan (5).

De betekenis van het onderwijs voor de belangstelling voor het toneel staat buiten kijf. Dit fenomeen ligt ook aan de basis van de betekenisvolle verschillen naar socio-professionele categorie.

Onderstaande grafiek brengt dit verschijnsel in beeld.

GRAFIEK 6 Toneelbezoek gedurende het voorbije jaar, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.

Stijgt het aantal toneelbezoekers bij de leidinggevende en de loontrekkende middenstanders tot resp. 43 % en 38 %, dan bereikt het een minimum bij arbeiders en werkongeschikten, nl. 16 en 8 %.

Dezelfde tendens blijft bestaan wanneer men rekening houdt met de bezoeksfrekwentie. Het gewoontebezoek is het hoogst bij de welstellenden en de loontrekkende middenstand. Een bijna even hoog cijfer (ongeveer 30 %) bereikt de risicodragende middenstand. In de andere categorieën blijft het aantal gewoontebezoekers zeer gering. Toneelbezoek is sterker door de scholingsraad bepaald dan filmbezoek. In cijfers uitgedrukt krijgt men de volgende resultaten: 15 % van de mensen met een lagere opleiding, 32 % van de middelbaar geschoolden en 50 % hoger gevormden woonden het voorbije jaar ten minste één toneelvoorstelling bij.

Deze resultaten zijn echter te beknopt. Om een juist oordeel te vellen moet er met de bezoeksfrekwentie worden rekening gehouden. Blijft de hoger geformuleerde stelling dan nog waar?

Zeër duidelijk blijkt ook hier een stijgend toneelbezoek samen te gaan met een stijgende scholingsgraad.

TABEL 25 Aantal bijgewoonde toneelvoorstellingen gedurende het voorbije jaar, onderscheiden volgens geschooldheid. In % berekend op de toneelbezoekers.

Frekwentie	Hoger onderwijs	Middelbaar onderwijs	Lager onderwijs	Totaal
1-2 voorstellingen	32	52	66	56
3-4 voorstellingen	32	29	20	26
5-10 voorstellingen	18	12	11	12
Meer dan 10 voorst.	18	7	3	6
Totaal	100	100	100	100
A.C.	(34)	(226)	(150)	(410)

opera : enkel voor een gevormd publiek ?

Een kunstvorm, die tamelijk ver van onze nuchtere en zakelijke samenleving verwijderd is, is de opera. Operabezoekers zijn er weinig in het Vlaamse land (11 % van de actieve bevolking). Nochtans ligt de oorzaak daarvan niet enkel in het niet-meer-van-de-tijd zijn van de opera, maar tevens in het ontbreken van de materiële mogelijkheden. De inwoners van grote steden verkeren ontegensprekelijk in een gunstiger positie dan de anderen. Daar is dan ook meer belangstelling voor de opera waarneembaar dan in de andere delen van het land (6). Het milieu vormt echter niet de enige determinant. Andere variabelen spelen een even belangrijke of nog belangrijker rol.

Er wordt wel eens beweerd dat de opera meer in de smaak van de oudere generatie zou vallen dan van de jongere. De cijfers spreken deze bewering echter tegen. Een betekenisvol verschil tussen het aantal operabezoekers van jonge of oude leeftijd werd niet gevonden (7). Merken we echter op dat de leeftijdskategorieën ruim werden genomen. Een concentratie in de hoogste jaren van de jongere leeftijdskategorie is dus best mogelijk.

Operabezoek veronderstelt een zekere vorming, die eigen is aan bepaalde sociale categorieën uit de samenleving. Dat wil niet zeggen dat men ze enkel daar zou aantreffen. Deze vorming is echter méér te vinden in enkele specifieke socio-professionele categorieën, dan in eender welke.

TABEL 26 Operabezoekers onderscheiden volgens socio-professionele categorie.
In %

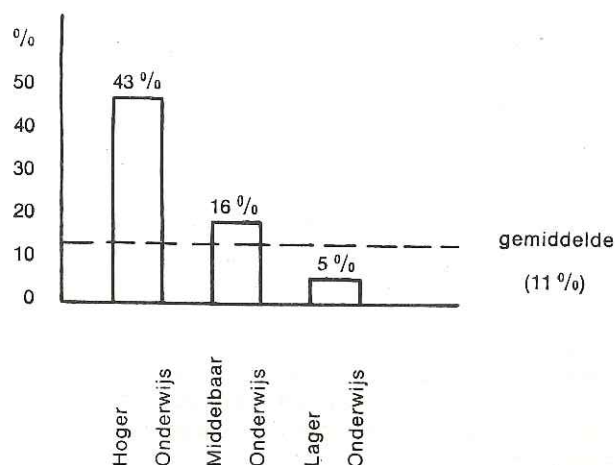
Bezoek	Leiding- gevendende	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Ja	29	23	14	6	2	6	10	11
Neen	71	77	86	94	98	94	90	89
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(49)	(206)	(280)	(554)	(135)	(49)	(536)	(1809)

De leidinggevende beroepen en de loontrekende middenstand bezoeken verhoudingsgewijs in groter aantal de opera dan eender welke andere categorie. Arbeiders, landbouwers en werkongeschikten daarentegen zijn kwasi niet vertegenwoordigd. De opera is hun bijna totaal vreemd.

De genoten scholing blijkt tenslotte de hoofddeterminant te zijn. Naarmate de mensen een langduriger onderwijs genoten hebben tonen zij een grotere belangstelling voor de opera. Grafisch voorgesteld, krijgt men het volgende beeld :

GRAFIEK 7 Operabezoekers onderscheiden volgens schoolse vorming.

Het onderwijs is de basis van de openheid voor de hogere vormen van vrijetijdsbesteding.

muzikale belangstelling, een leeftijdsloos verschijnsel

Harmonie en fanfare trekken onder alle vormen van levende muziekbeoefening het meest de mensen aan. Men heeft trouwens ook meer

kans om hier aandacht aan te schenken, vermits bijna elke gemeente haar harmonie of fanfare heeft. Concerten kunnen dan ook gemakkelijk bezocht worden. Ruim 32 % der ondervraagden heeft ooit concerten bijgewoond.

Het beroepsgezelschap daarentegen bereikt de massa niet. Deze gezelschappen bezitten ook niet die binding met de doorsnee bevolking, die men wel aantreft bij de lokale fanfares. Het concert van beroepsgezelschappen speelt in een andere omgeving en lokt ook een ander publiek aan dan de fanfare, zoals later zal blijken. Het aantal bezoekers komt echter niet boven 15 % van de bevolking.

De muzikale belangstelling lijkt wel een leeftijdsloos verschijnsel te zijn. Zowel jong als oud hebben een even grote interesse voor harmonie en fanfare (8) en concerten gespeeld door beroepsgezelschappen (9). Men mag nochtans geen besluiten trekken voor de muzikale interesse beneden de 21 jaar. De cijfers inspireren echter wel tot de volgende algemene hypotese : de muzikale belangstelling wordt hoofdzakelijk gevormd voordat men de leeftijd van 21 jaar bereikt heeft. Op latere leeftijd zou hier weinig verandering in gebracht worden. Wil men dit echter bevestigen, dan moet men de evolutie in de tijd van de muzikale belangstelling analyseren.

Bovenstaande veronderstelling wordt twijfelachtig bij de studie van de invloed van de beroepskategorieën. Er worden door het beroep immers een aantal nieuwe eigenschappen aan het individu gegeven na zijn 21ste jaar. Dit is echter niet het geval voor de meerderheid, maar wel bij de leidinggevenden en de loontrekende middenstand. Beide categorieën zijn proportioneel het sterkst vertegenwoordigd op de concerten van beroepsgezelschappen en fanfares.

Daaruit volgt nog niet dat deze muzikale belangstelling typisch is voor deze twee beroepskategorieën. Bezoek aan fanfare (10) is in alle beroepskategorieën ongeveer even groot. De belangstelling voor concerten van beroepsgezelschappen, is daarentegen niet overal van dezelfde omvang.

TABEL 27

Bezoekers aan beroepskoncerten, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.
In %

Bezoek	Leidinggevendende middenstand	Loontrekkende middenstand	Risicodragende middenstand	Arbeiders	Landbouwers	Werkongeschikten	Huisvrouwen	Totaal
Ja	31	32	20	11	8	8	12	15
Neen	69	68	80	89	92	92	88	85
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(49)	(206)	(279)	(555)	(134)	(49)	(537)	(1809)

De cijfers wijzen op het selectieve karakter van de beroepskoncerten. Of het selekterende element van financiële, materiële of van opvoedkundige aard is, kan hier niet met zekerheid worden gezegd.

Enkele aanduidingen krijgt men uit bovenstaande tabel nog wel. De kategorieën met de hoogste vertegenwoordiging op de beroepskoncerten hebben de volgende kenmerken: ze hebben de hoogste inkomens, ze hebben het langste onderwijs genoten en zij wonen meestendeels in het stedelijk milieu, waar deze concerten meer dan elders voorkomen.

Het onderwijs, dat voor de meerderheid voor het 21ste levensjaar verstreken is, beïnvloedt meer dan de leeftijd, of de socio-professionele categorie de muzikale belangstelling. Als algemene regel mag men dit echter niet stellen. De fanfare en harmonie genieten een bijna even grote belangstelling in de verschillende onderwijsniveau's (11). De fanfare is iets voor het gehele volk.

Op het vlak van de meer gespecialiseerde muziek speelt de invloed van opvoeding en intellectuele vorming zijn rol. Beroepskoncerten genieten meer voorkeur naarmate de schoolse vorming stijgt.

De tegenstelling tussen de verschillende niveau's is sterker bij de bezoekers van beroepskoncerten. Slechts 8 % van de mensen met een

lagere opleiding brachten het voorbije jaar een bezoek aan een concert van een beroepsgezelschap. Tussen de middelbaar geschoolden beliep dit 23 % en 50 % bij de hoger ontwikkelden.

Tot nu toe werd een antwoord gegeven op de vraag naar het verschil in muzikale belangstelling in een aantal sociale categorieën. Een ander facet dat ook aandacht verdient, is de samenstelling van het publiek der diverse concerten.

De jonge generatie vormt hier wel de meerderheid. 60 % der liefhebbers van fanfare- en beroepskoncerten bestaat uit mensen beneden de 46 jaar.

Van alle socio-professionele categorieën zijn de arbeiders het sterkst vertegenwoordigd. Een uitzondering echter: de loontrekkende middenstanders vormen de hoofdgroep der bezoekers aan beroepskoncerten.

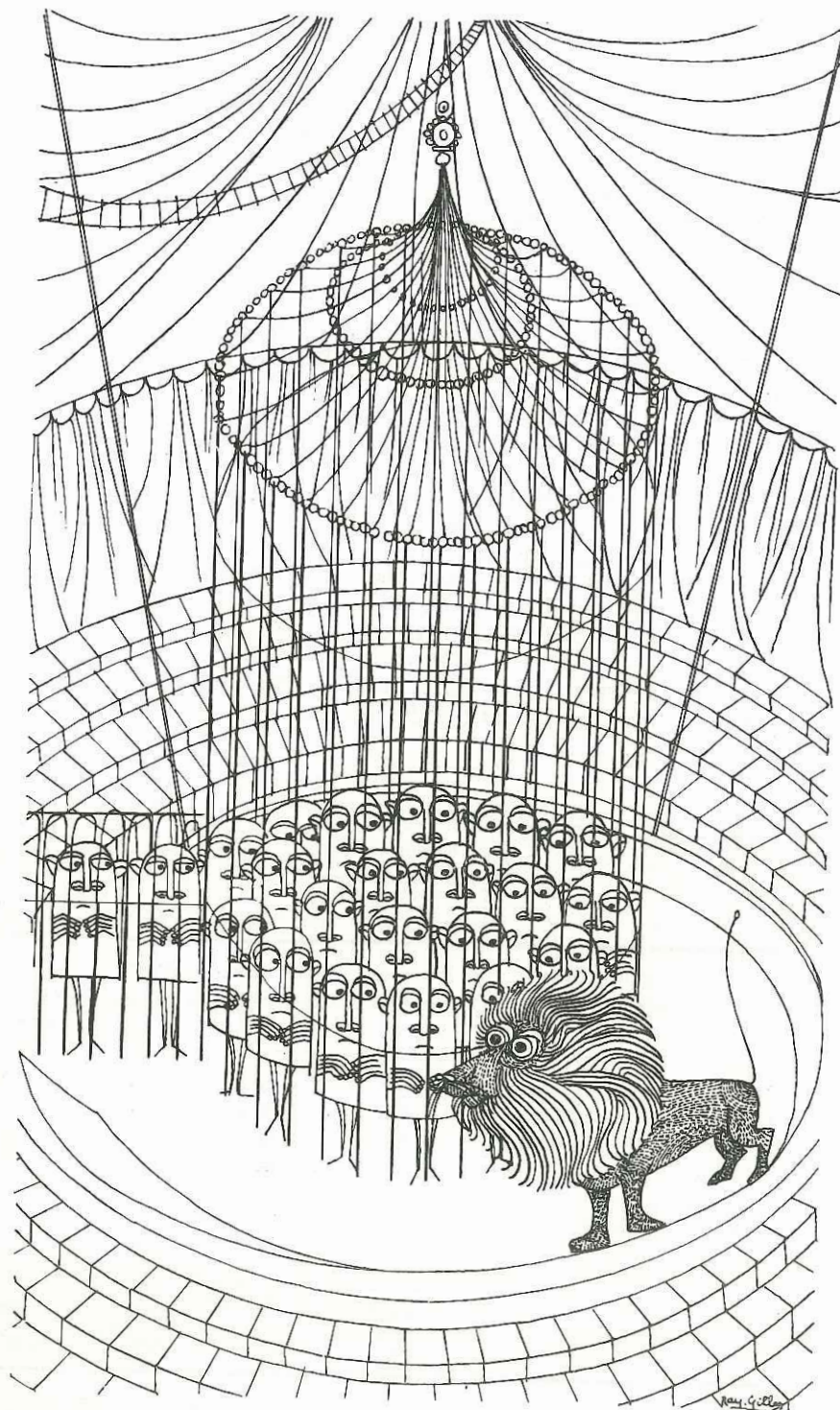
In vergelijking met de verdeling der socio-professionele categorieën over de gehele bevolking, zijn de leidinggevende beroepen en de middenstanders, zowel loontrekkende als risicodragende, het best vertegenwoordigd. De grotere belangstelling van deze drie categorieën voor het beroepskoncert treedt hier eveneens in het licht.

TABEL 28

Relatieve belangstelling voor enkele vormen van muziekuitvoeringen volgens socio-professionele categorie.
In %

Socio-professionele categorie	Beroepskoncerten	Harmonie of fanfare	Totaal	% der bevolking van de steekproef
Leidinggevendende	5	3	4	3
Loontrekkende middenstand	23	13	16	11
Risicodragende middenstand	20	14	16	15
Arbeiders	22	33	29	31
Landbouwers	4	8	7	7
Werkongeschikten	2	2	2	3
Huisvrouwen	24	27	26	30
Totaal	100	100	100	100
A.C.	(277)	(578)	(855)	(1809)

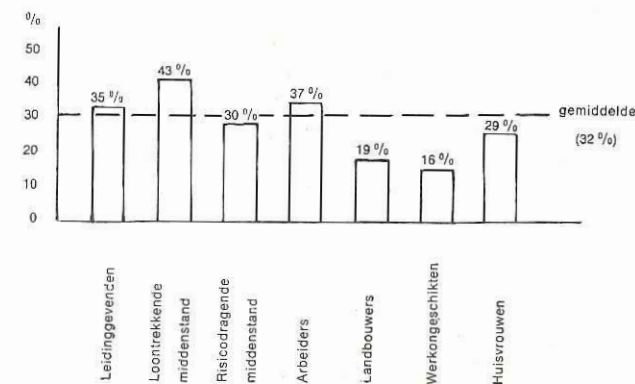

**en slechts 25 % der oudere generatie
ontspanningsavonden : bezocht door 38 % der jonge generatie**

1/3 der actieve bevolking voelt zich aangetrokken door „bonte avonden”. In tegenstelling met toneel, opera en muziekkuitvoeringen oefenen de ontspanningsavonden een grotere aantrekkingskracht uit op de jongere generatie dan op de oudere. 2/5 van de personen tussen de 21 en 45 jaar bezoeken gedurende het voorbije jaar één of meer voorstellingen. Dit cijfer bedroeg slechts 1/4 van de oudere generatie.

Landbouwers en werkongeschikten staan veel minder open voor deze vorm van vrijetijdsbesteding dan de andere socio-professionele categorieën. De loontrekkende middenstanders geven blijk van een veel grotere belangstelling. De verklaring die men voor dit verschil kan geven, beperkt zich tot de hoger beschreven verschillen in vorming, wekelijkse arbeidsduur en arbeidsregeling, ecologische situatie en financiële mogelijkheden.

GRAFIEK 8 Bezoek aan ontspanningsavonden onderscheiden volgens socio-professionele categorie.

Ofschoon de socio-professionele categorieën met de hoogste scholingsgraad niet het grootste aantal bezoekers van ontspanningsavonden hebben, verliest toch de schoolse vorming haar betekenis niet. Met een stijgend scholingsniveau gaat een stijgend bezoek aan ontspanningsavonden gepaard.

TABEL 29 Bezoek aan ontspanningsavonden onderscheiden volgens geschooldheid.
In %

Bezoek	Hoger onderwijs	Middelbaar onderwijs	Lager onderwijs	Totaal
Ja	43	38	27	32
Neen	57	62	73	68
Totaal	100	100	100	100
A.C.	(69)	(704)	(1003)	(1776)

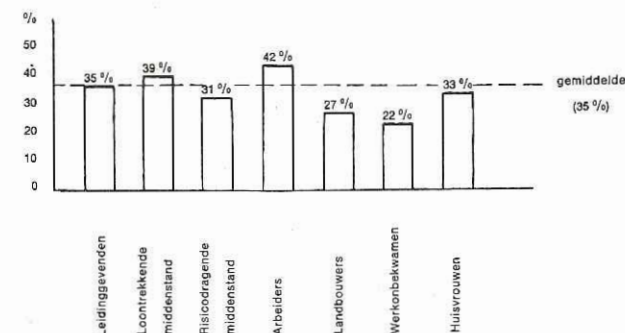
het circus, een meer volks schouwspel

Een karakteristiek die het circus met de ontspanningsavond gemeen heeft, is het aanmerkelijk hogere aantal bezoekers van de jonge leeftijdskategorie; nl. 38 %, tegenover 32 % van de oudere generatie (12).

De parallellijn, die heel het bezoek aan schouwspelen vertoont, vindt men hier echter niet terug. Trof men totnogtoe de hoogste cijfers bij de leidinggevenden en loontrekkende middenstand, dan vindt men deze nu bij de arbeiders. Waar de oorzaak hiervan ligt, kan niet kategorisch beantwoord worden. Hypotetisch zou men kunnen stellen: de zin voor sensatie, die sterker dan in eender welke categorie zou te vinden zijn bij de arbeiders.

Landbouwers en werkongeschikten zijn wederom weinig vertegenwoordigd.

GRAFIEK 9 Circusbezoekers, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.

Niet enkel wijkt het circusbezoek af van de belangstelling der socio-professionele categorieën voor de andere vormen van schouwspel, maar tevens wijkt de belangstelling van de verschillende scholingsniveau's af. De geringe aandacht voor het circus bij de hoger geschoolden blijkt uit onderstaande cijfers.

TABEL 30 Circusbezoekers, onderscheiden volgens scholingsniveau.
In %

Bezoek	Hoger onderwijs	Middelbaar onderwijs	Lager onderwijs	Totaal
Ja	26	39	33	35
Neen	74	61	67	65
Totaal	100	100	100	100
A.C.	(69)	(704)	(1003)	(1776)

Het circus vraagt niet die intellektuele rijpheid, die toneel en film wel veronderstellen.

(1) Er werd geen rekening mee gehouden of men regelmatig ging ofwel occasioneel. De criteria zijn zeer kwantitatief: gewoonte-bezoekers gaan tweemaal of meer per maand naar de bioscoop; gelegenhedsbezoekers per maand, minder dan tweemaal.

(2) Volgens de ONVOLLEDIGE resultaten zou 70% van de werkongeschikten minder dan 4.000 F per maand inkomen hebben. Het deel van de gehele bevolking met hetzelfde inkomen bedraagt 23%.

(3) VAN MECHELEN F., op. cit., blz. 70.

(4) $\alpha \leq 0,05$; $df = 4$; $\chi^2 = 3,46$; $0,50 > p > 0,30$

(5) Het onderscheid is hier louter konventioneel. Gelegenheidsbezoekers zijn mensen, die jaarlijks maximaal vier toneelstukken zagen. Gewoontebezoekers zijn mensen, die jaarlijks meer dan viermaal een toneelvoorstelling bezochten.

(6) VAN MECHELEN F., op. cit., blz. 48.

(7) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 0,15$; $p = 0,35$

(8) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 0,75$; $0,25 > p > 0,15$

(9) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 0,32$; $0,35 > p > 0,25$

(10) $\alpha \leq 0,05$; $df = 6$; $\chi^2 = 7,85$; $0,30 > p > 0,20$

(11) $\alpha \leq 0,05$; $df = 2$; $\chi^2 = 3,52$; $0,20 > p > 0,10$

(12) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 7,85$; $0,005 > p > 0,0005$

HOOFDSTUK V. STUDIE EN LEKTUUR ALS VORMEN VAN VRIJETIJDSBESTEDING

„Daar de dagelijkse arbeid van de mens vaak niet, of nauwelijks meer bijdraagt tot zijn geestelijke vorming en hij over die tijd uiteraard niet zelf kan beschikken is hij voor de ontplooiing van zijn persoonlijkheid in stijgende mate aangewezen op de vrije uren" (1). De persoonlijke ontwikkeling, ofschoon niet enkel resultaat van studie, krijgt toch een speciale uitbouw langs de zelfstudie en de lektuur. De hoger besproken vormen verliezen daarom hun betekenis niet. Dit eerste oriënterend onderzoek wil enkel het gebruik van bepaalde ontwikkelingsvormen, met name zelfstudie, bezoek aan avondschool, voordrachten en studieweekends vaststellen. Vragen naar de inhoud en het rendement van deze studievormen behoren niet tot het onderzochte domein. De vraag is : welke plaats nemen deze studiemodaliteiten in in de verschillende leeftijdskategorieën, socio-professionele categorieën en in de scholingsniveau's der onderzochten ?

Vorig onderzoek bracht reeds het betrekkelijk gering aantal personen aan het licht, die hun vrije tijd doorbrachten met lektuur of studie (2.). Ruim 44 % der ondervraagde bevolking leest ten minste één boek per jaar, en 11 % studeert na de dagtaak. Voordrachten worden door bijna 1/4 van de geïnterviewden bijgewoond. Studieweekends en avondlessen genieten echter matige belangstelling.

het boek : enkel voor de intellektuelen ?

De vraag die hier zal beantwoord worden, is : „Welke mensen lezen boeken ?" Zijn het oude of jongere mensen ? Behoren ze tot een hogere socio-professionele categorie of tot een lagere ? Hebben deze mensen langdurig onderwijs geno-

ten of beperkt hun opleiding zich tot het lager onderwijs ?

Op jongere leeftijd wordt er wel opmerkelijk meer gelezen dan in latere jaren. Nochtans mag men dit feit niet los zien van de kenmerken die eigen zijn aan de verschillende leeftijden. Houdt men rekening met de hogere scholingsgraad van de jonge generatie tegenover de andere, dan ziet men een overeenstemming met een meer frekwente leesgewoonte in de jongere categorie. Het aantal boekenlezers aldaar bedraagt 49 %, bij de ouderen 37 %. Ter verklaring hiervan wordt hier de volgende tabel gegeven :

TABEL 31 Geschooldheid van de ondervraagden, onderscheiden volgens leeftijdskategorie.
In %

Onderwijsniveau	21 - 45 j.	46 - 65 j.	Totaal
Lager onderwijs	48	69	56
Lager middelbaar onderwijs	33	20	28
Hoger middelbaar onderwijs	14	9	12
Hoger onderwijs	5	2	4
Totaal	100	100	100
A.C.	(1052)	(726)	(1778)

Op een gelijkaardige wijze kan men de grotere belangstelling van bepaalde socio-professionele categorieën verklaren. Ofschoon het onderwijs niet de enige invloedsfactor vormt, mag men het bij de lektuur wel een belangrijke plaats toekennen, zoals later nog duidelijker zal blijken.

Bij de beoordeling van grafiek 10 moet men het hogere scholingsniveau van bepaalde socio-professionele categorieën in het oog houden.

TABEL 32

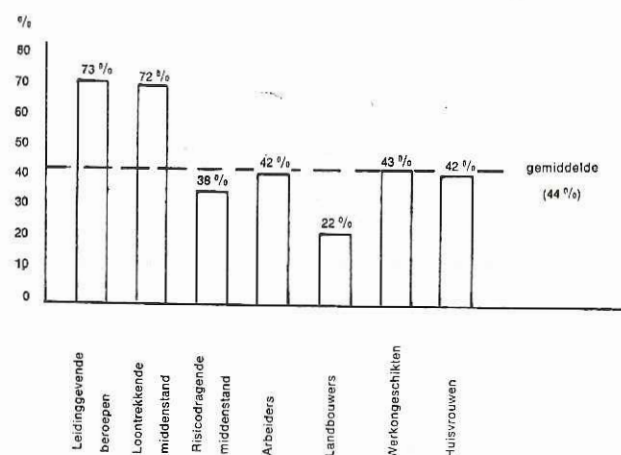
Geschooldheid van ondervraagden, onderscheiden volgens socio-professionele categorieën.

In %

Onderwijsniveau	Leiding- gevende beroep- pen	Loon- trek- kende midden- stand	Risico- dra- gende midden- stand	Arbei- ders	Land- bou- wers	Werk- onge- schik- ten	Huis- vrou- wen	Totaal
Lager onderwijs	—	7	52	67	75	74	66	56
Lager middelbaar onderwijs	11	35	31	28,5	23	16	25,5	28
Hoger middelbaar onderwijs	47	44	12	4	2	6	8	12
Hoger onderwijs	42	14	5	0,5	—	4	0,5	4
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(97)	(199)	(279)	(544)	(134)	(49)	(526)	(1778)

GRAFIEK 10

Het lezen van boeken, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.

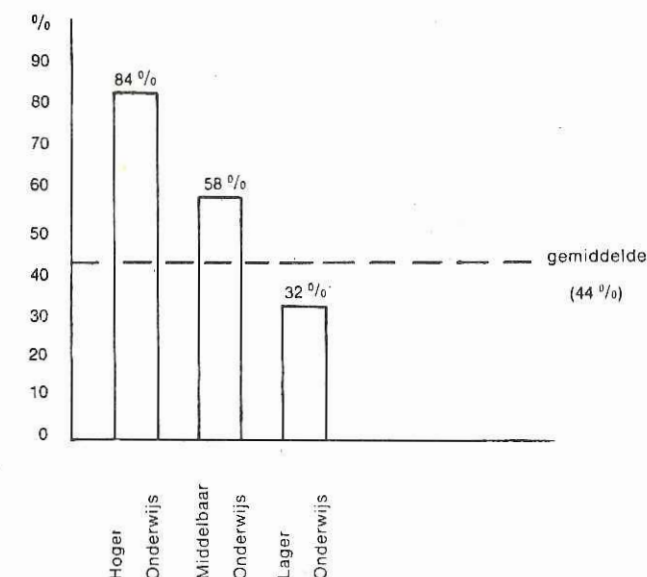
Slechts twee categorieën stijgen uit boven het gemiddelde, nl. de leidinggevende beroepen

en de loontrekkende middenstand. De lage cijfers van de risicodragende middenstand en de landbouwers houden, behalve met een geringe opleiding, verband met de lange arbeidstijd die eigen is aan deze categorieën.

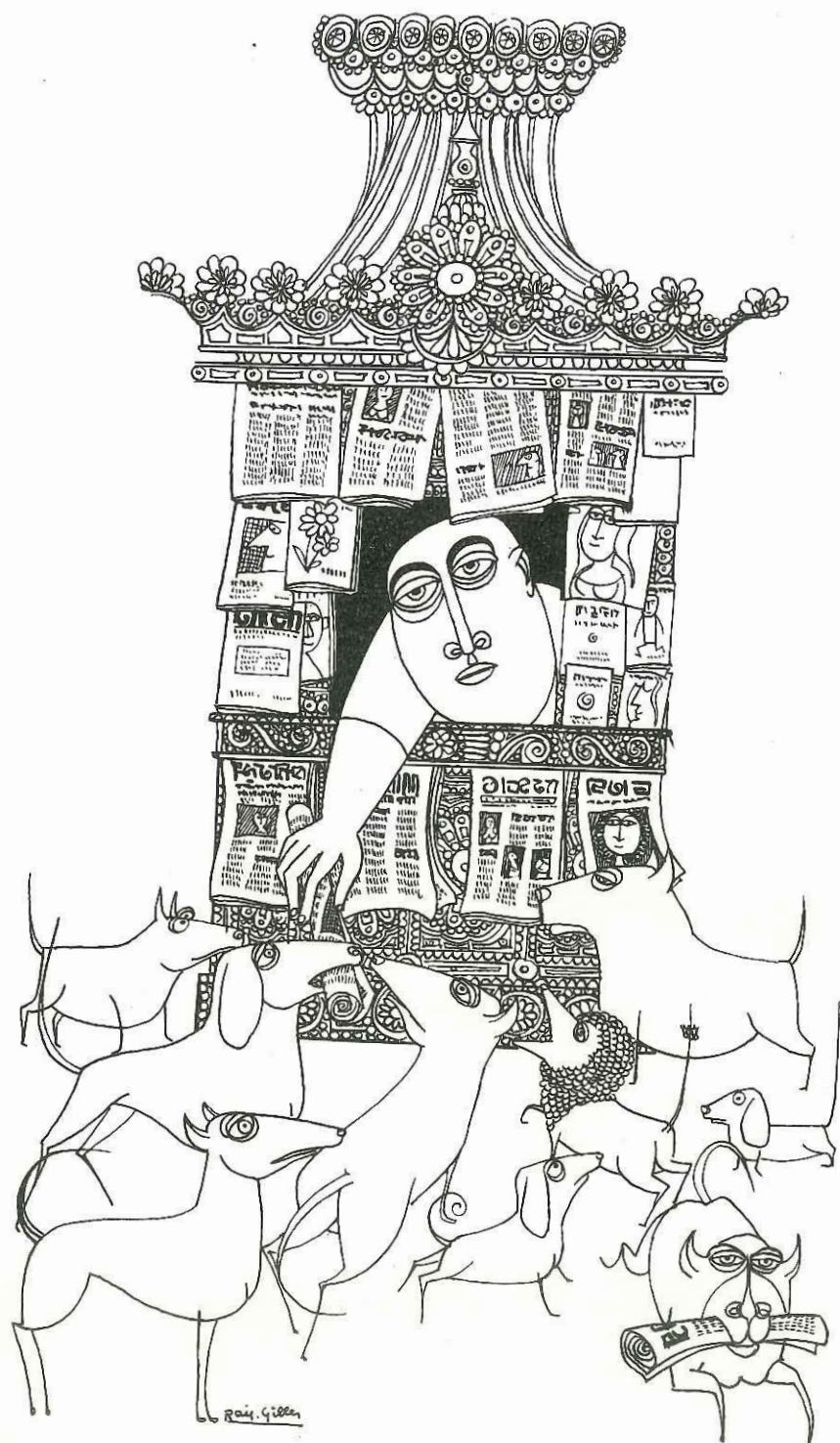
De hoofddeterminant ligt — zoals trouwens hoger reeds duidelijk werd — in het genoten onderwijs. Het onderwijs geeft de nodige instrumenten en de vorming voor het lezen van een boek. Daarenboven kan het een voorbereiding zijn tot zulke beroepen, waarbij contact met de literatuur noodzakelijk is. Dit spreekt duidelijk uit onderstaande grafiek.

GRAFIEK 11

Het lezen van boeken onderscheiden naar geschooldheid.

Samenvattend mag men zeggen dat de belangstelling voor het boek grotendeels resultaat is van de genoten vorming. Voor een ander deel houdt ze verband met de beschikbare tijd, eigen aan het uitgeoefende beroep.

het dagblad : dagelijkse lektuur ?

Een andere vorm van lektuur is het dagblad. Het wordt door ruim 66 % dagelijks gelezen.

De leesfrequentie verschilt niet veel volgens de leeftijd, wel volgens de socio-professionele categorie. Ondervraagden die een lange opleiding hebben genoten, zijn de trouwste krantenlezers.

TABEL 33

Frequentie van de dagbladlektuur, onderscheiden naar socio-professionele categorie.
In %

Fre- kventie	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Dagelijks	88	72	68	69	61	55	62	66
Dikwijls	2	11	11	11	13	10	15	12
Zelden	0	9	11	7	6	2	7	8
Nooit	10	8	10	13	20	33	16	14
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(48)	(205)	(280)	(545)	(144)	(49)	(532)	(1804)

Dit wordt nogmaals bevestigd wanneer men enkel rekening houdt met de scholing. Dagelijks wordt de krant door 75 % der mensen met een hogere opleiding gelezen, en door 72 % middelbaar gevormden, terwijl dit cijfer tot 63 % terugloopt bij de lager geschoolden.

studeren na de dagtaak enkel voor gestudeerden ?

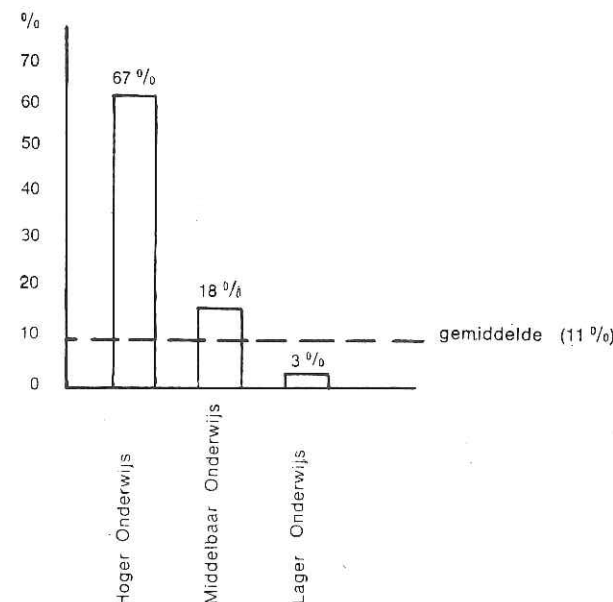
Zoals een zeker kapitaalbezit de mogelijkheid schept voor kapitaal aangroei, zo bestaat er een verband tussen het bezit van kennis en de neiging ze na de dagtaak uit te breiden. De grotere aandacht voor de studie bij de jongere generatie, de leidinggevende beroepen en de loontrekkende middenstand vindt hoofdzakelijk haar verklaring in de grote aanwezigheid van langer geschoolden in deze categorieën. Ruim 15 % van de jonge generatie studeren na de dagtaak, tegenover slechts 6 % van de oudere ; 47 % van de leidinggevende personen en 37 % van de loontrekkende middenstand besteedt vrije tijd aan studie na de dagtaak, terwijl dit bij de andere socio-professionele categorieën maximaal oploopt tot 13 %. Inherent aan de geschooldheid is tevens de aard van het uitgeoefend beroep. Beroepen waar de nadruk vooral op fysieke inspanning ligt, hebben een veel geringere belangstelling voor zelfstudie dan de meer intellectuele beroepen.

TABEL 34 Studeren na de dagtaak, onderscheiden volgens socio-professionele categorie. In %

Antwoord	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Ja	47	37	13	10	5	4	2	11
Neen	53	63	87	90	95	96	98	89
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(49)	(205)	(277)	(548)	(132)	(49)	(529)	(1789)

Zeer duidelijke verschillen stelt men vast bij de verdeling van het onderzochte universum volgens het niveau van genoten onderwijs, en dit verbonden met de studie na de dagtaak. Een uitgesproken overwicht is er van de personen, die hoger onderwijs genoten hebben.

GRAFIEK 12 Studeren na de dagtaak, onderscheiden volgens geschooldheid.

voordrachten, avondlessen en studieweekends

Zoals voor alle voorgaande vormen van vrijetijdsbesteding, laten we hier de vragen naar de functie van voordrachten, avondlessen en studieweekends buiten beschouwing. Het zou nochtans interessant zijn te weten welke betekenis ze voor de verschillende sociale eenheden hebben. Vormen avondlessen een weg naar het verkrijgen van een hoger prestige of inkomen? Voordrachten en studieweekends kunnen een louter rekreatieve functie vervullen; zij kunnen bezocht worden om hun onderwijzende waarde, om de aanwezigheid van vakgenoten, en zo meer. Waarnemingen van deze aard werden echter in dit onderzoek niet verricht.

De richting van de hoger beschreven verbanden is dezelfde voor de deelname aan voordrachten, avondlessen en studieweekends. Deze vormen van vrijetijdsbesteding spreken het meest de jonge generatie aan, de bovenste lagen van de socio-professionele categorieën, diegene die het hoogste onderwijs hebben genoten.

TABEL 35 Bijwonen van voordrachten, avondlessen en studieweekends, onderscheiden naar leeftijd.
In %

Studievorm	21 - 45 jaar	46 - 65 jaar	Totaal
Voordrachten	27	21	24
Avondlessen	10	3	7
Studieweekends	7	4	6

Om dit verschijnsel te begrijpen moet men rekening houden met een aantal kenmerken van de jonge leeftijdscategorie. Deze generatie heeft langer school gelopen. Jeugd is ook een bron van energie, die nodig is voor naschoolse inspanningen. Deze mensen werden opgevoed in een grotere openheid voor kultuurmanifestaties, wat de andere generatie niet in die mate kende.

In de hoogste twee strata treft men de grootste proporties deelnemers aan deze naschoolse studievormen aan. De hogere scholingsgraad in vergelijking met de andere socio-professionele categorieën ligt hier waarschijnlijk aan de basis. 89 % van de ondervraagden met een leidinggevend beroep hebben minstens hoger middelbaar onderwijs genoten. Dit cijfer bedraagt 58 % bij de loontrekkende middenstand. De hoogste verhouding in de andere categorieën bedraagt 17 %.

TABEL 36

Bijwonen van voordrachten, avondlessen en studieweekends, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.
In %

Studievorm	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Voordrachten	67	46	25	18	31	10	20	24
Avondlessen	8	18	7	6	9	—	4	7
Studieweekends	27	22	4	4	4	2	1	6

Er is een opmerkelijk groter deel van de loontrekkende middenstand dat avondlessen volgt. Dit wijst wel enigszins op een streven in deze categorie naar een vertikale mobiliteit door intellectuele verrijking. Blijven de landbouwers in de hoger bestudeerde ontwikkelingsvormen ver beneden het gemiddelde, voor de voordrachten en avondlessen is dit het geval niet. De belangstelling voor voordrachten is hier hoogstwaarschijnlijk het resultaat van de intense werking van de kulturele organisaties der landbouwers.

De voor studieweekends vereiste uithuizigheid is een der oorzaken van de geringe deelname door de meeste bestudeerde sociale categorieën. Men merke tevens op dat bijna alle landbouwers 's zaterdags en 's zondags werken. De risicodragende middenstand werkt in bijna gelijke mate op zaterdag (86 %) en in geringere mate op zondag (54 %).

Een zeer nauw verband kan men vaststellen tussen de schoolse vorming en de omvang van deelname aan voordrachten, avondlessen en studieweekends. Hoe langer men school heeft gelopen, des te gemakkelijker neemt men deel aan de besproken studievormen.

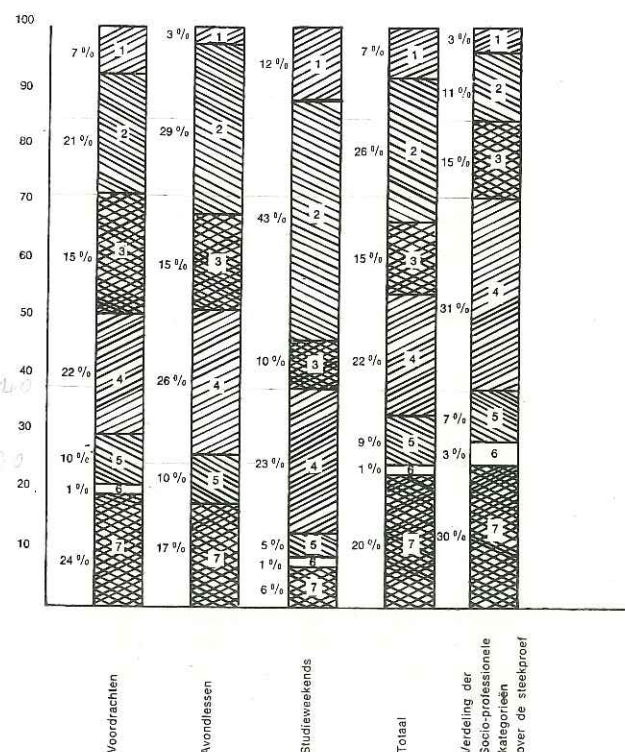
TABEL 37

Bijwonen van voordrachten, avondlessen en studieweekends, onderscheiden volgens geschooldheid.
In %

Studievorm	Hoger onderwijs	Middelbaar onderwijs	Lager onderwijs	Totaal
Voordrachten	77	31	16	24
Avondlessen	23	9	4	7
Studieweekends	30	9	2	6

Hoger werd de grote proportie deelnemers van de leidinggevende categorie en de loontrekkende middenstand als aanzienlijk aangeduid. Beschouwt men deze twee categorieën echter tegenover de deelnemers aan de drie studievormen, dan nemen zij daar slechts een klein deel van in, zoals onderstaande grafiek aantoonst.

GRAFIEK 13 Relatieve aanwezigheid op voordrachten, avondlessen en studieweekends volgens socio-professionele categorie (1).

- 1 = leidinggevende beroepen
- 2 = loontrekkende middenstand
- 3 = risicodragende middenstand
- 4 = arbeiders
- 5 = landbouwers
- 6 = werkongeschikten
- 7 = huisvrouwen

(1) Totaal aantal deelnemers aan voordrachten : 450
Totaal aantal deelnemers aan avondlessen : 124
Totaal aantal deelnemers aan studieweekends : 105
Totaal aantal deelnemers : 679
Totaal aantal antwoorden der socio-professionele categorieën : 1809

Opmerkelijk is de plaats van de loontrekkende middenstand. Deze categorie maakt slechts 11 % van de steekproef uit. Nochtans vormt zij 1/4 van het aantal personen dat één van de drie studievormen volgt. Met geringer verschil ziet men een hogere proportie personen van de leidinggevende beroepen en de landbouwers deelnemen aan voordrachten, avondlessen en studieweekends. De andere categorieën, met uitzondering van de risicodragende middenstand, die gelijk vertegenwoordigd is, zijn ondervertegenwoordigd.

besluit

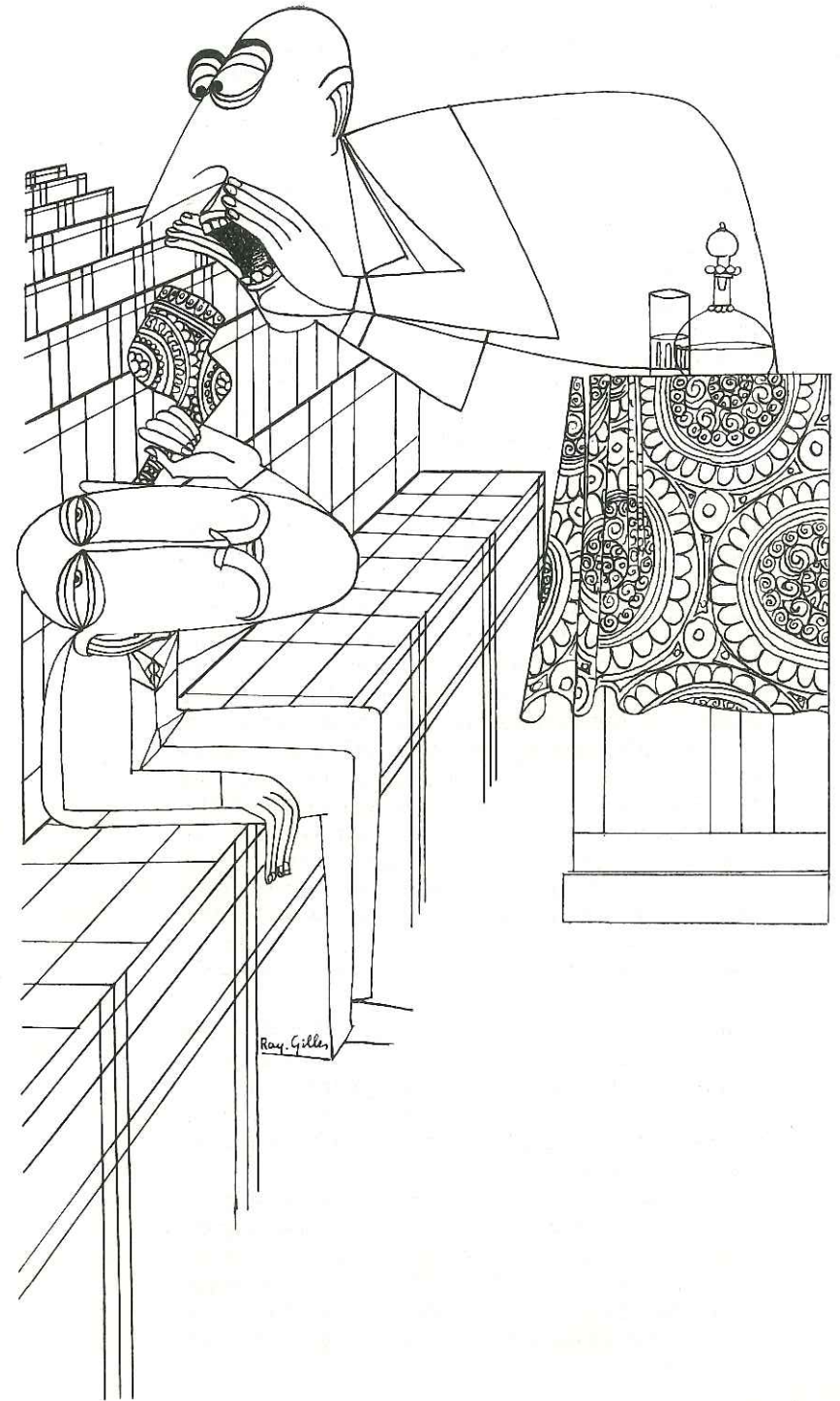
De hier besproken vormen van vrijetijdsbesteding liggen aan de basis van een verdere geestelijke ontplooiing. Zij staan echter niet los van de reeds genoten opleiding. Hoe hoger hun ontwikkelingsgraad, des te groter is het aantal personen dat op deze wijze vrije tijd doorbrengt.

Daaruit vloeit dan ook voort dat de leidinggevende beroepen, de loontrekkende middenstand en de jonge generatie, ter wille van hun lange scholing, in belangrijker aantal hun vrije tijd op deze wijze besteden.

---

(1) MULLER J.: „Het kultureel vormingswerk binnen de K.A.B.". VOLKSOPVOEDING, nr. 3, mei-juni 1962, blz. 149.

(2) VAN MECHELEN F., op. cit. blz. 53-57 ; 99-100.

HOOFDSTUK VI. BELANGSTELLING VOOR VORMEN VAN VOLKSONTWIKKELING

Hoger werd reeds uitdrukkelijk gewezen op het belang van de vrije tijd voor de volksopleiding. Een aantal organismen kwamen tot stand uit de overtuiging en de wil de beschikbare vrije tijd nuttig te gebruiken in dienst van de vorming van de volwassenen. De vraag rijst hier echter, in welke mate deze organismen slagen. Verre van een antwoord te geven op de intensiteit van hun invloed op de brede volkslagen, zal hier slechts hun graad van bekendheid achterhaald worden. Is het niet zo dat deze instellingen zich richten tot een publiek dat in feite reeds een hoge graad van vorming heeft genoten? Zijn deze instellingen of verenigingen wel voldoende bekend om een breed publiek te bereiken?

De vraag in hoeverre deze instellingen gekend zijn, zal ons op de eerste plaats interesseren. De kracht van elk van deze instellingen zal immers afhangen van de voltalligheid van deze groep. Daarom is het belangrijk de aard van het niet-lidmaatschap te bepalen. Wil men echter komen tot een juiste omschrijving van alle Mertoniaanse categorieën, dan volstaat het niet enkel rekening te houden met het kennen van deze instellingen (1). Het al dan niet voldoen aan de toetredingsvoorwaarden en het bestaan van de wil tot toetreden moeten eveneens onderzocht worden. Een eerste indikator van de invloed van een instelling is echter haar bekendheid.

Hier zal voornamelijk de aandacht gaan naar de kennis van — en in bepaalde gevallen naar de participatie aan — volkshogescholen, verenigingen voor volksopleiding, Willemsfonds, Vermeylenfonds, Davidsfonds, Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen.

Musea en tentoonstellingen vormen eveneens een deel van de volksopvoeding, en het bezoek eraan heeft voor de meeste mensen het karakter van vrijetijdsbesteding. Slechts voor bepaalde mensen betekenen ze een terrein van de beroepsarbeid, zoals bv. voor leraars, gidsen, conservatoren.

Het ligt hier niet zozeer in de bedoeling de motieven van het museumbezoek of de redenen van gebrek aan belangstelling voor de musea te achterhalen. Er zal enkel het bezoek en de frekwentie van dit bezoek worden nagegaan, en dit verbonden met de leeftijd, de socio-professionele categorie en de geschooldheid.

---

willemsfonds, vermeylenfonds en davidsfonds

Deze drie verenigingen maken bij hun cultureel vormingswerk ondermeer gebruik van het boek, en van film- en voordrachtavonden. Zij richten zich uiteraard tot elke bevolkingslaag. Men kan hierbij echter de vraag stellen in welke mate zij ook ieder deel van de bevolking bereiken. Nochtans zal het onderzoek hier beperkt blijven tot de vraag naar de kennis van deze verenigingen. Dit is de vraag naar de meest elementaire voorwaarde tot lidmaatschap.

Het volstaat echter niet de vraag te stellen met een drieledige antwoordmogelijkheid: ja, nee of zonder opinie. Een toetsen van de juistheid van de kennis is hier nodig. Daartoe werd de vraag aldus gesteld dat de aard van de vereniging moest worden vermeld.

In welke mate wordt de bekendheid met deze verenigingen bepaald door de leeftijd?

TABEL 38

Bekendheid van het Willemsfonds, Vermeylenfonds en Davidsfonds, onderscheiden volgens leeftijd.

In %

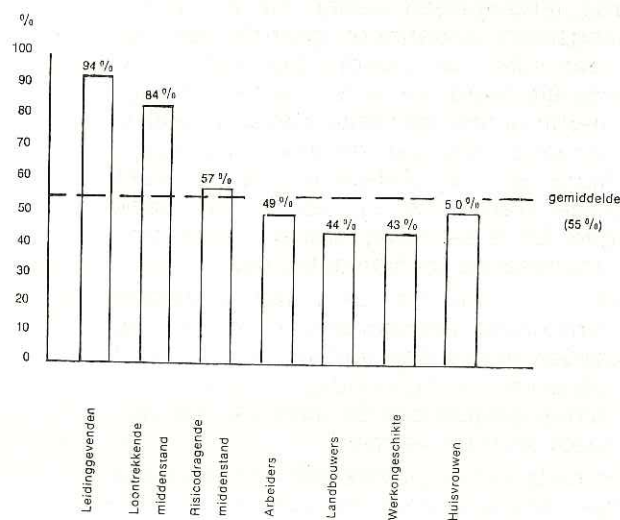
	21 - 45 jaar	46 - 65 jaar	Totaal
Hebben een juiste kennis	58	50	55
Hebben een verkeerde kennis	4	2	3
Hebben geen opinie	38	48	42
Totaal	100	100	100
A.C.	(1077)	(736)	(1813)

$\alpha \leq 0,05$; $df = 1 (2)$; $\chi^2 = 11,06$; $p < 0,001$

Meer dan de helft van de volwassen Vlamingen weten wat het Willemsfonds, het Vermeylenfonds, het Davidsfonds is. Bij de jongeren mag men van bijna de drie vijfden spreken, doch de oudere generatie weet het aanzienlijk minder goed. Haar schoolse vorming ligt ook lager.

De socio-professionele categorieën verschillen ook merkkelijk naar het aantal personen dat de juiste aard van het Davidsfonds, Willemsfonds en Vermeylenfonds kent.

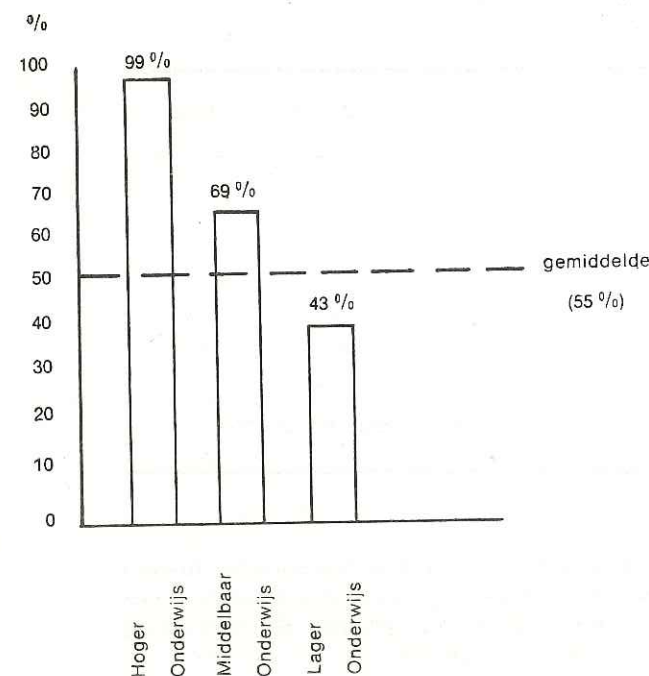
GRAFIEK 14 Bekendheid van het Willemsfonds, Vermeylenfonds en Davidsfonds, onderscheiden naar socio-professionele categorie.

Drie categorieën stijgen uit boven het gemiddelde; de andere, nl. arbeiders, landbouwers, werkongeschikten en huismoeders, dalen eronder. Brengt men deze gegevens in verband met de genoten schoolse opleiding, dan blijkt het dat een groot aantal mensen van deze laatste categorieën deze verenigingen kennen en toch slechts lager onderwijs hebben genoten. Deze vier sociale categorieën bevatten respectievelijk de volgende proporties: personen met minstens lager-middelbare opleiding: 33 %, 25 %, 27 % en 34 %.

De schoolse vorming oefent een belangrijke invloed uit op de kennis van deze verenigingen voor kultuurspreiding.

GRAFIEK 15 Bekendheid van Willemsfonds, Vermeylenfonds en Davidsfonds, onderscheiden volgens geschooldheid.

verenigingen voor volksopvoeding

In ons land bestaan er vele verenigingen die zich speciaal bezig houden met de opleiding van volwassenen. Bijna elke stand heeft zijn nationaal georganizeerde verenigingen. Daarbuiten bestaan er nog vele, die een plaatselijk karakter hebben.

Ondanks de sterke spreiding van deze verenigingen, geven de verkregen cijfers eerder blijk van een geringe bekendheid. Nochtans mag men dit niet zo interpreteren als zouden weinig mensen het bestaan van die „bepaalde vereniging” kennen. Het is veeleer het gebrek aan kennis van de juiste functie van een vereniging, dat deze resultaten geeft. In de vraag werd er geen voorbeeld gegeven van zulke vereniging. De geïnterviewde moest zelf voorbeelden geven. De meesten bleken daartoe niet in staat.

TABEL 39 Bekendheid van verenigingen voor volwassenenvorming onderscheiden volgens leeftijd.
In %

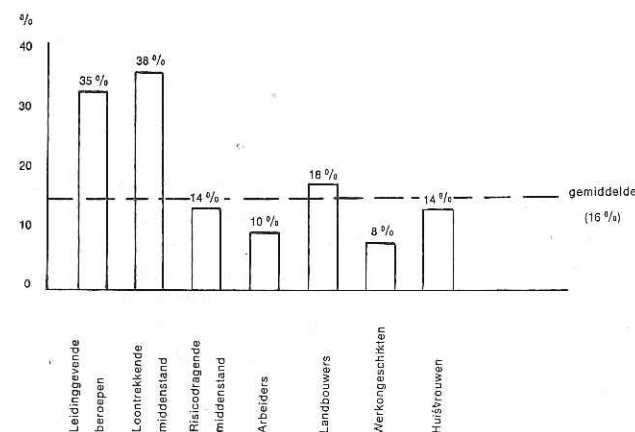
Gekend	21 - 45 jaar	46 - 65 jaar	Totaal
<i>Ja</i>	18	13	16
Neen	82	87	84
Totaal	100	100	100
A.C.	(1051)	(720)	(1771)

$$\chi^2 \leq 0,05; df = 1; \chi^2 = 7,16; 0,005 > p > 0,0005$$

Er bestaat echter een merkelijk verschil tussen de jonge en de oudere generatie. De jonge mensen zijn beter op de hoogte van de bedoeling van bepaalde verenigingen.

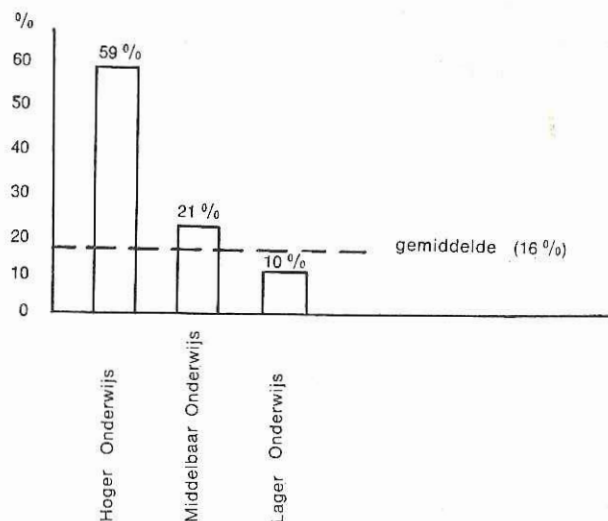
Zo is het ook in de hoogst gesitueerde strata: de leidinggevende beroepen en de loontrekkende middenstand hebben opvallend meer juiste antwoorden gegeven dan de andere socio-professionele categorieën. De landbouwers stijgen iets boven het gemiddelde, terwijl arbeiders en werkongeschikten ver beneden het gemiddelde dalen.

GRAFIEK 16 Bekendheid van verenigingen voor volwassenenvorming, onderscheiden volgens de socio-professionele categorie.

Het grootste verschil treedt aan het licht, wanneer de bekendheid met verenigingen voor volksopvoeding wordt verbonden met het genoten onderwijs der ondervraagden. De schoolse vorming ligt aan de basis van bepaalde intellectuele capaciteiten. Daardoor is men beter in staat om tot bepaalde abstrakties te komen. De hoger geschoolden blijken hier duidelijk beter in staat om de functies van bepaalde verenigingen te erkennen.

GRAFIEK 17 Bekendheid van verenigingen voor volwassenenvorming, onderscheiden naar geschooldheid.

Slechts een zeer klein aantal personen is in staat de eigen functie van verenigingen, zoals Katholieke Werklieden Bonden, de Vooruitziende Vrouwen, Boerenbond, K.A.V. enz. te achterhalen. Het grootste aantal dat hiertoe bekwaam is, treft men aan bij diegenen die hoger onderwijs genoten, in de eerste twee sociale strata en in de jongere leeftijdsgroep.

volkshogescholen

In tegenstelling tot de hierboven genoemde organisaties voor volwassenenopleiding, zijn er zeer weinig volkshogescholen. De bekendheid ervan is dan ook zeer gering. Nog geen 9 % van de ondervraagden konden een juiste omschrijving geven van deze instellingen.

De leeftijd heeft op de kennis ervan totaal geen invloed (3), evenmin als op het bezoek aan deze volkshogescholen. Van de 9 %, die ze

kennen, bezochten ongeveer 22 % deze scholen. In de jongere generatie bedraagt dit cijfer 25 %, in de oudere slechts 18 %. Dit verschil is echter van een toevallige aard (4).

Heeft de leeftijd geen reële invloed op de kennis van de volkshogescholen, dan is dit wel duidelijk het geval met de sociale strata en de schoolse vorming.

De eerste twee sociale categorieën — en dit waarschijnlijk ter wille van hun hoge scholingsgraad — bezitten een opmerkelijk grotere kennis van de volkshogescholen dan de andere.

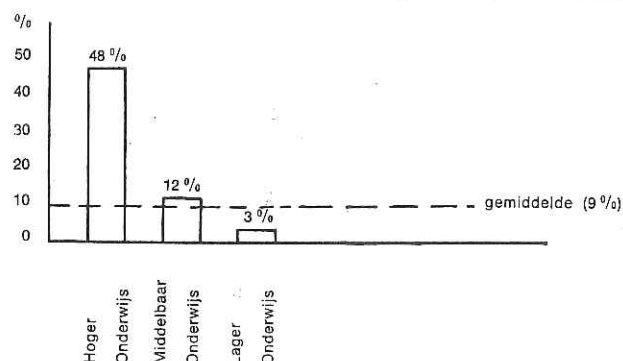
TABEL 40 Bekendheid van een volkshogeschool, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.
In %

Antwoord	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Ja	33	30	8	4	3	6	5	9
Neen	67	70	92	96	97	94	95	91
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(49)	(202)	(273)	(544)	(131)	(48)	(525)	(1772)

Het meest invloed gaat wel uit van het niveau van het genoten onderwijs. Hoe langer iemand onderwijs genoten heeft, des te grotere openheid vertoont hij voor andere vormen van onderwijs. Een veel hoger percentage personen met een hogere vorming zijn op de hoogte van het bestaan van volkshogescholen, in vergelijking met de andere scholingsniveau's.

GRAFIEK 18 Bekendheid van een volkshogeschool, onderscheiden volgens de geschooldheid.

openbaar kunstbezit in vlaanderen

Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen is een zeer jong initiatief. Het heeft echter reeds een ruime belangstellingssfeer : 37 % van de onder-vraagden kennen deze stichting, die met behulp van de T.V. de schilderkunst dicht bij het grote publiek brengt. Nochtans blijft de vraag in welke mate alle volksdelen erdoor worden aangesproken. De hier gestelde vraag beperkt zich tot de kennis van „Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen”.

De leeftijdskategorie 21 tot 45 jaar geeft hier blijk van een scherpere aandacht voor deze vorm van kultuurspreiding dan de oudere generatie ; zij vormt dus ook een belangrijker rekruteringsdomein en maakt, dank zij haar langere studie, een grote kans om deze vorm van vrijetijdsbesteding te aanvaarden en te benutten.

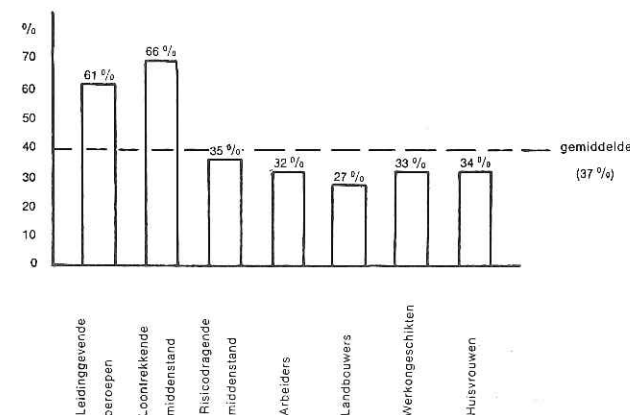
TABEL 41 Bekendheid van „Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen”, onderscheiden volgens de leeftijd.
In %

Antwoord	21-45 jaar	46-65 jaar	Totaal
Ja	41	32	37
Nee	59	68	63
Totaal	100	100	100
A.C.	(1074)	(732)	(1806)

$$\alpha \leq 0,05 ; df = 1 ; \chi^2 = 10,30 ; 0,0005 < p < 0,005$$

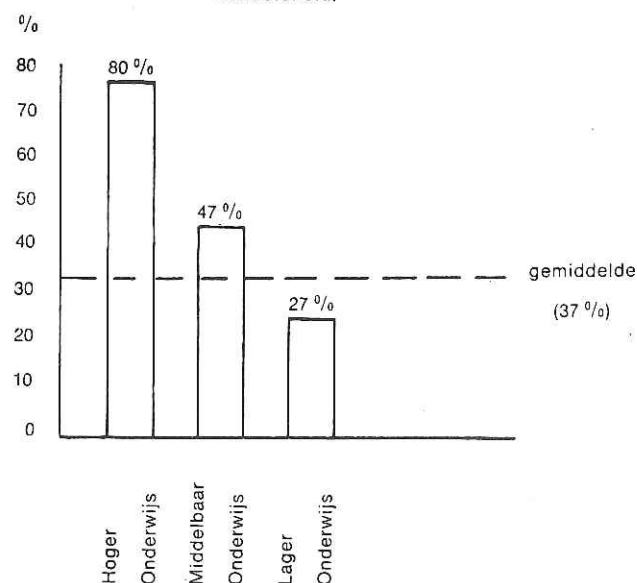
Slechts twee sociale categorieën, de leiding-gevende beroepen en de loontrekkende middenstand, stijgen uit boven het gemiddelde. Deze twee strata zijn, zoals hoger reeds werd genoteerd, gekenmerkt door een hogere schoolse opleiding dan de andere.

GRAFIEK 19 Bekendheid van „Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen”, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.

Hoofddeterminant, die in de twee bovenstaande invloeden reeds meespeelde, is het peil van het genoten onderwijs. Personen met een hogere of middelbare opleiding stijgen boven het gemiddelde uit, terwijl die met een lagere vorming ver beneden het gemiddelde blijven, wat betreft de kennis van „Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen”.

GRAFIEK 20 Kennis van „Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen”, onderscheiden volgens geschooldheid.

musea

De methode die de musea inzake volksopleiding volgen is wel enigszins anders dan die der hoger genoemde verenigingen. Hun doel is nochtans hetzelfde.

In tegenstelling met de meeste voorgaande organisaties, zijn de musea tamelijk goed gekend. Ruim 55 % van de ondervraagde personen kennen een of ander museum (5). Niet allen hebben echter een museum bezocht : 90 % wel (6).

De jongere generatie blijkt duidelijk beter dan

de andere op de hoogte te zijn van het bestaan van musea (7). Dit wil echter niet zeggen dat ze ook regelmatig museumbezoekers zijn. De oude en de jonge generatie gaan er bijna in gelijke mate naartoe (resp. 89 % en 91 %) (8).

Een zeer frekwent gebruikte vorm van vrijetijdsbesteding mag men het museumbezoek toch niet noemen. Slechts 26 % van de bezoekers kwamen in een of ander museum gedurende het voorbije jaar (9). Voor de meesten was het meer dan één geleden ; voor bijna 3/5 gebeurde dit de laatste vijf jaren. Het was meer dan tien jaar geleden voor 1/4 der bezoekers. Dit cijfer lag wel iets hoger bij de oudere generatie, nl. 31 %.

De socio-professionele categorieën met de hoogste vorming zijn opmerkelijk beter op de hoogte van het bestaan van musea dan de andere strata. Het deel van deze categorieën, dat musea kent, stijgt sterk boven het gemiddelde uit. De cijfers van de arbeiders, landbouwers, huisvrouwen en werkongeschikten dalen nogal ver beneden het gemiddelde. Het zeer lage percentage der landbouwers wijst op de nog enge levenssfeer van de meeste landbouwers.

TABEL 42 Bekendheid van musea, onderscheiden naar socio-professionele categorie. In %

Antwoord	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Ja	90	89	61	49	32	45	47	55
Nee	10	11	39	51	68	55	53	45
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(48)	(205)	(277)	(547)	(133)	(49)	(532)	(1791)

Het bezoek van de musea verschilt eveneens sterk volgens de socio-professionele categorie: arbeiders, werkongeschikten, huisvrouwen en landbouwers blijven sterk beneden het gemiddelde. Loontrekkende middenstanders en leidinggevendsten stijgen sterk boven het gemiddelde cijfer uit.

TABEL 43

Bezoek aan musea, onderscheiden naar socio-professionele categorie.
In %

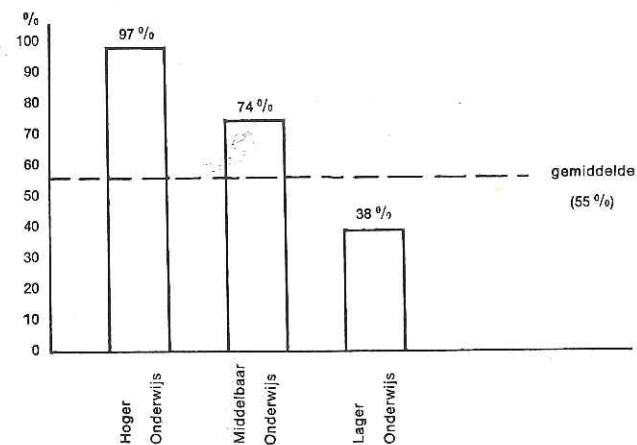
Antwoord	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Ja	84	87	54	43	25	43	42	49
Neen	16	13	46	57	75	57	58	51
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(48)	(205)	(277)	(547)	(133)	(49)	(532)	(1791)

De landbouwers kunnen moeilijker dan de anderen tijd vrij maken voor bezoeken aan musea. Neemt men de zaterdag en de zondag als de meest geschikte dagen voor bezoek, dan constateert men dat dit voor de landbouwers al evenmin mogelijkheden biedt. Immers, alle landbouwers werken op zaterdag, en 83 % eveneens op zondag. Voor de loontrekkende middenstand belopen deze cijfers resp. 54 % en 16 % of de laagste van alle socio-professionele categorieën. Daarenboven moet men ook rekening houden met de langere schoolse vorming van de loontrekkende middenstand in vergelijking met de andere sociale categorieën.

Het onderwijs treedt ook hier weer op de voorgrond als determinant van de kennis van deze vorm als volksopvoeding.

GRAFIEK 21

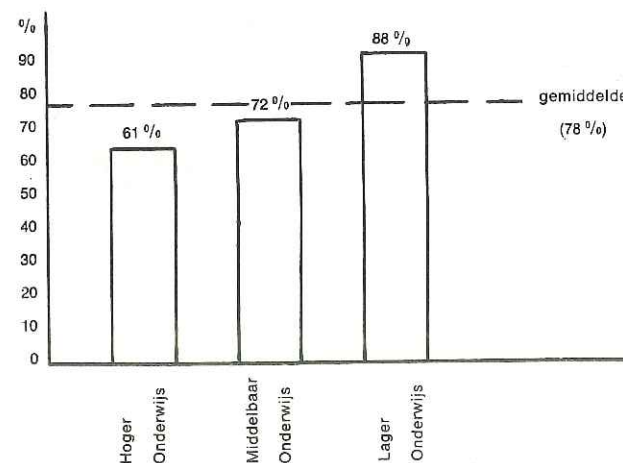
Bekendheid van enkele musea, onderscheiden naar geschooldheid.

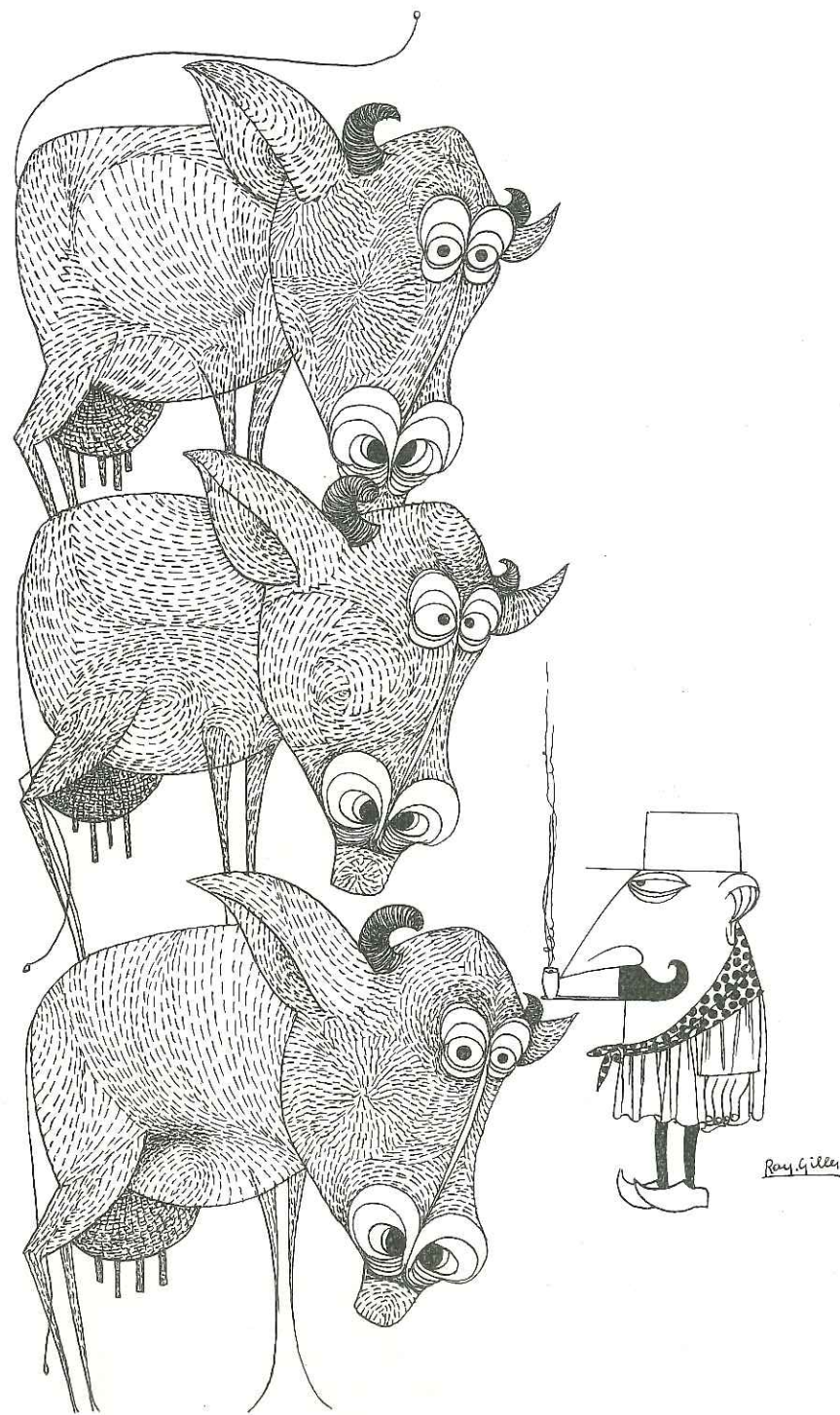
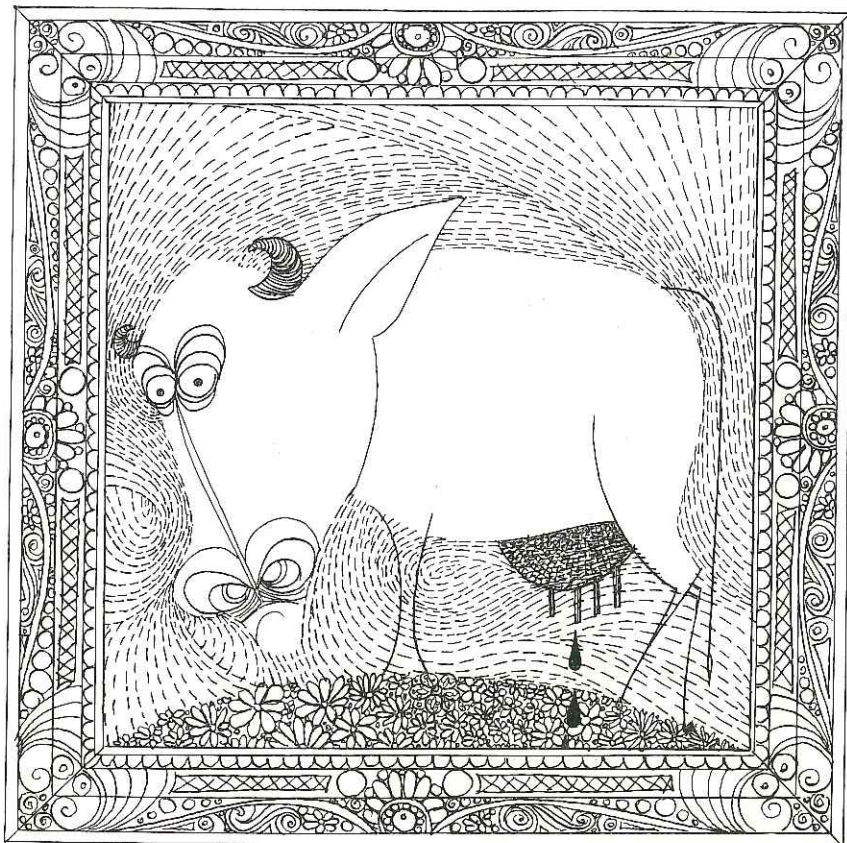
Het museumbezoek verloopt echter in tegengestelde zin. Hoe hoger de schoolse vorming, des te geringer is het museumbezoek. Grafisch voorgesteld springt deze strekking sterk in het oog.

GRAFIEK 22

Museumbezoek door hen, die een museum kennen, onderscheiden naar hun geschooldheid (10).

Wat mag men hieruit besluiten ? Niet zo maar een grotere belangstelling voor het museum bij de mensen met een lagere vorming. Het is eerder een teken van de direkte band die er bestaat tussen de kennis van en het bezoek aan een museum bij de personen met enkel lager onderwijs. Dit wordt duidelijk, wanneer men de verhoudingen berekent van alle bezoekers per onderwijskategorie tegenover alle antwoorden per onderwijskategorie. De tendens wordt dan immers dezelfde van vroeger, nl. 63 % voor de hoger ontwikkelden, 53 % voor degenen die middelbaar onderwijs genoten en 34 % voor de lager gevormden.

tentoonstellingen

In tegenstelling met de musea, bezoekt meer dan de helft van het universum een of andere tentoonstelling. Dit houdt wel verband met de ruimere spreiding van en een intensere propaganda en reklame voor tentoonstellingen.

Het verschil tussen de jonge (55 %) en de oudere generatie (52 %) is toevallig (11).

Naar socio-professionele categorie bestaan er wel een aantal betekenisvolle verschillen, zoals onderstaande tabel duidelijk maakt.

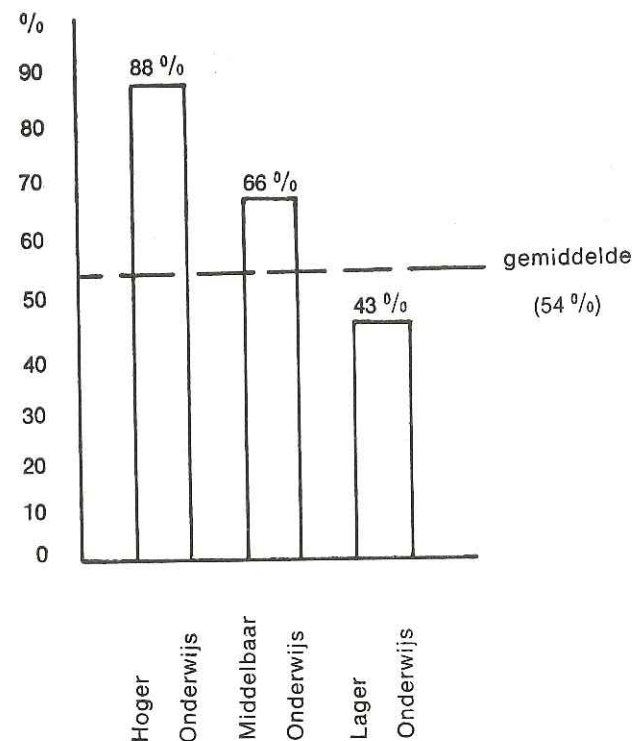
TABEL 44 Bezoek aan tentoonstellingen, onderscheiden naar de socio-professionele categorie.
In %

Antwoord	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Ja	78	78	54	50	61	35	46	54
Nee	22	22	46	50	39	65	54	46
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(49)	(206)	(281)	(555)	(135)	(49)	(537)	(1812)

De eerste drie sociale strata en de landbouwers overtreffen het gemiddelde. Dit sterke verschil in belangstelling voor musea en tentoonstellingen bij de landbouwers komt waarschijnlijk voort uit bezoeken aan landbouwten-
tentoonstellingen.

Hoofddeterminant blijft toch nog steeds de scholing die men genoten heeft. Middelbare en hogere vorming leidt sterker tot bezoek aan tentoonstellingen, zodat deze groepen boven het algemeen gemiddelde stijgen.

GRAFIEK 23 Bezoek aan tentoonstellingen, onderscheiden naar geschooldheid.

besluit

Hetzelfde verschijnsel als bij het onderzoek van studie en lektuur als vrijetijdsbesteding kan men waarnemen bij de ontleding van de diverse vormen van volksontwikkeling. De schoolse vor-

ming is de belangrijkste determinant bij de keuze en de kennis van vormen van volksopvoeding. Hoe langer iemand gevormd is, des te beter is hij op de hoogte en des te meer maakt hij gebruik van bepaalde instrumenten voor volksontwikkeling.

Het onderwijs laat zijn invloed eveneens gelden in de socio-professionele en leeftijdskategorieën. De eerste twee sociale strata, de leidinggevende beroepen en de loontrekkende middenstand, alsmede de jongere leeftijdskategorie worden gekenmerkt door een hogere scholingsgraad dan de andere hier voorkomende categorieën.

De meer kulturele vormen van vrijetijdsbesteding zullen dus klaarblijkelijk meer kans op sukses maken, naarmate de democratisering van het onderwijs vooruitgaat. Het algemeen beschavingspeil wordt immers in eerste instantie bepaald door het onderwijs.

(1) MERTON R.K., SOCIAL THEORY AND SOCIAL STRUCTURE, Glencoe, The Free Press, 1963, blz. 290.

(2) De categorieën „hebben een verkeerde kennis” en „hebben geen opinie” werden samengenomen.

(3) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 0,04$; $0,45 > p > 0,40$

(4) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 0,94$; $0,25 > p > 0,15$

(5) Totaal aantal antwoorden : 1.791.

(6) Totaal aantal antwoorden : 979.

(7) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 3,92$; $0,025 > p > 0,01$

(8) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 0,83$; $0,25 > p > 0,15$

(9) Totaal aantal antwoorden : 882.

(10) Totaal aantal antwoorden : 958. De percentages wijken af van de voorgaande, ter wille van het geringer aantal antwoorden. Dit kan echter de oorzaak niet zijn van de afwijkende tendens.

(11) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 1,16$; $0,15 > p > 0,10$.

HOOFDSTUK VII. BELANGSTELLING VOOR ENKELE ONTSPANNINGSVORMEN

Dumazedier onderscheidt in zijn werk „Vers une civilisation du loisir” drie belangrijke functies van de vrije tijd : rust en herstel van fysische krachten, ontspanning en vermaak, en ontwikkeling (1). De voorgaande twee hoofdstukken beschreven vooral vormen van vrijetijdsbesteding met een opvoedende functie. Nu zullen die vormen bestudeerd worden die vooral de eerste twee functies vervullen.

De vakantiereizen vervullen misschien wel al deze functies. Ook ontwikkeling kan als latente functie bij sommige aanwezig zijn.

De manifeste functie van familie- en buurtrelaties houdt geen rechtstreeks verband met de vrijetijdsbesteding. Ze vloeien voort uit een nood aan sociale kontakten bij de mens. Ze kunnen echter wel tegelijkertijd een ontspanningsfunctie hebben.

De belangrijkste functies van de sport zijn ontspanning en vermaak, zoals later zal blijken.

De hobby's daarentegen hebben een zo verscheiden karakter dat ze moeilijk naar één functie kunnen verwezen worden, zoals uit voorgaande publikatie reeds bleek (2).

wie maakt vakantiereizen ?

De vakantiereis is wel een typisch verschijnsel van deze tijd. Het gemakkelijker verkeer en de wettelijke vakantieperiodes voor de werknemers maken dit meer dan vroeger mogelijk. Bepaalde beroepskategorieën blijven in die algemene evolutie echter ten achter. De risico-dragende middenstand heeft reeds — ofschoon nog in beperkte mate, een aantal wettelijke rustdagen.

De landbouwers blijven er echter nog totaal van verstoken.

De leeftijd zou een belangrijke oorzaak kunnen zijn van de uitgestrektheid van de „leefwereld” van de mens. De hoge ouderdom gaat vergezeld van een zekere immobiliteit. Is dit echter ook reeds waarneembaar voordat men de actieve levensperiode verlaat? In concreto: reizen jongeren meer dan ouderen?

De geschooldheid zou een positieve invloed kunnen uitoefenen. Ze bepaalt immers het beroep, het inkomen, de economische situatie, de mentale gerichtheid, enz. Dit alles laat veronderstellen dat een hogere scholing eveneens een frekwenter gebruik van vakantie-reizen zal veroorzaken. Deze kenmerken zijn eigen aan de jonge generaties.

TABEL 45 Het maken van een vakantie-reis, onderscheiden naar leeftijd.
In %

Antwoord	21-45 jaar	46-65 jaar	Totaal
Ja	46	39	43
Neen	54	61	57
Totaal	100	100	100
A.C.	(1076)	(735)	(1811)

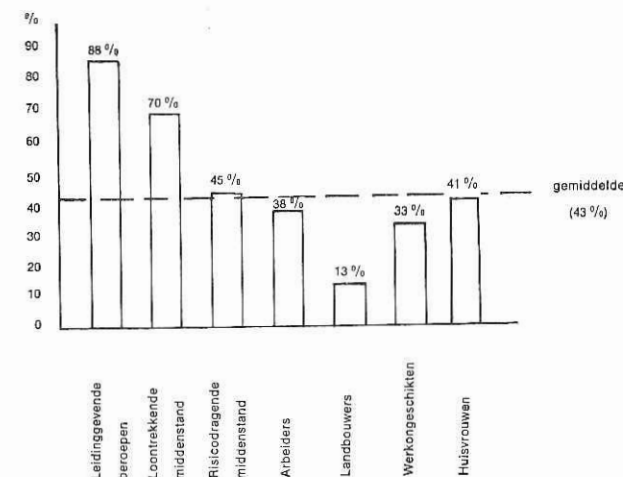
$\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 6,78$; $0,0005 < p < 0,005$

De jonge generatie maakt werkelijk meer gebruik van vakantie-reizen. De vorderende leeftijd, samen met andere factoren, veroorzaakt een meer sedentaire levenswijze bij de categorie van 46 jaar en ouder. In totaal maakten iets

meer dan 2/5 der Nederlandstalige volwassen Belgen gedurende het voorbije jaar een vakantie-reis, die echter voor de meesten niet langer dan één week duurde.

De aan het beroep bestede tijd, als tegenhanger van de vrije tijd, bepaalt het gebruik van deze laatste sterk. Inkomen, beschikbare vrije tijd en vervoermiddelen worden rechtstreeks door het beroep bepaald.

GRAFIEK 24 Het maken van een vakantie-reis, onderscheiden naar socio-professionele categorie.

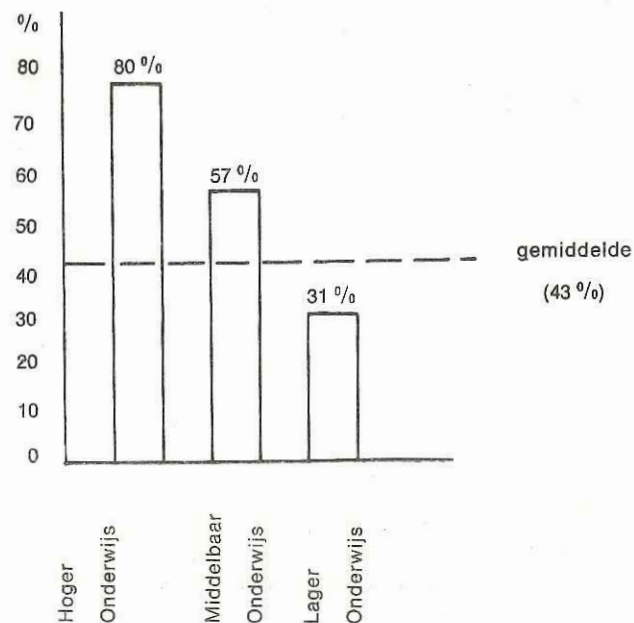
De twee categorieën, gekenmerkt door een hoog scholingsniveau en een ruimer inkomen, stijgen ver boven het totale gemiddelde uit.

De andere categorieën schommelen om het gemiddelde, met uitzondering van de landbouwers. Voor hen bestaat er geen wettelijke vakantie. De aard van hun beroep maakt het onmogelijk zich met het gezin lange tijd van huis en hof te verwijderen.

De resultaten van het onderzoek laten niet toe alle eigenschappen die voortvloeien uit het onderwijs te toetsen. Eén kunnen we — ofschoon de resultaten niet helemaal representatief zijn — met een hoge waarschijnlijkheid duiden. Naarmate iemand langer onderwijs heeft genoten, neemt ook zijn financieel vermogen toe. In die zin vormt het genoten onderwijs onrechtstreeks een determinant van het reizen. De mediaankategorie van de lager geschoolden blijft beneden 5.500 F per maand, die van de middelbaar gevormden beneden 7.000 F en die van de hoger ontwikkelden beneden 11.000 F per maand.

Het kontakt dat men langs het onderwijs krijgt met buitenlandse kunst en kultuur, doet waarschijnlijk een verlangen ontstaan tot het zien van dit alles.

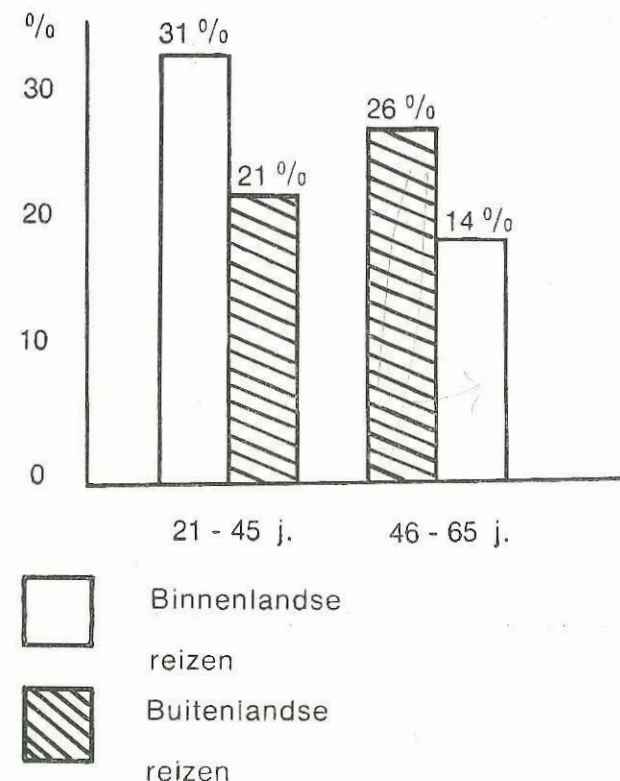
GRAFIEK 25 Het maken van een vakantiereis, onderscheiden volgens geschooldheid.

binnenlandse en buitenlandse vakantie-reizen

Binnenlandse reizen genieten in vergelijking met buitenlandse reizen nog het meeste sukses (29 % t.o.v. 21 %). Dit is waarschijnlijk hoofdzakelijk het gevolg van de zware financiële inspanningen die buitenlandse reizen meebrengen en de moeilijkheden met de vreemde talen.

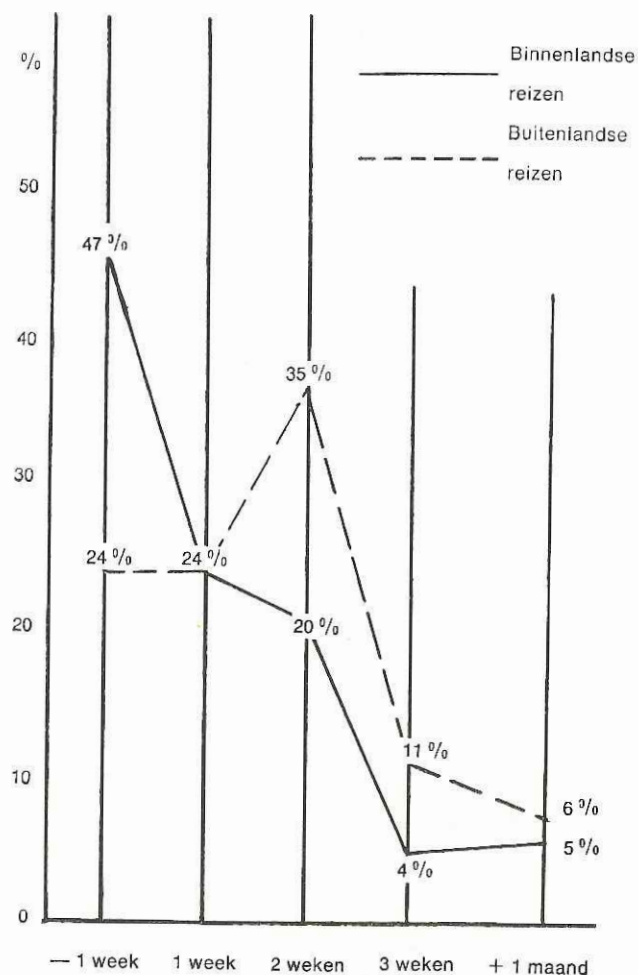
GRAFIEK 26 Binnenlandse en buitenlandse vakantie-reizen, onderscheiden volgens leeftijd.

De leeftijd bepaalt het maken van buitenlandse reizen niet (3). Binnenlandse reizen worden door de jongeren echter opmerkelijk meer ondernomen dan door ouderen (4).

GRAFIEK 27 Binnenlandse en buitenlandse vakantie-reizen, onderscheiden volgens hun duur
In % berekend op de reizigers.

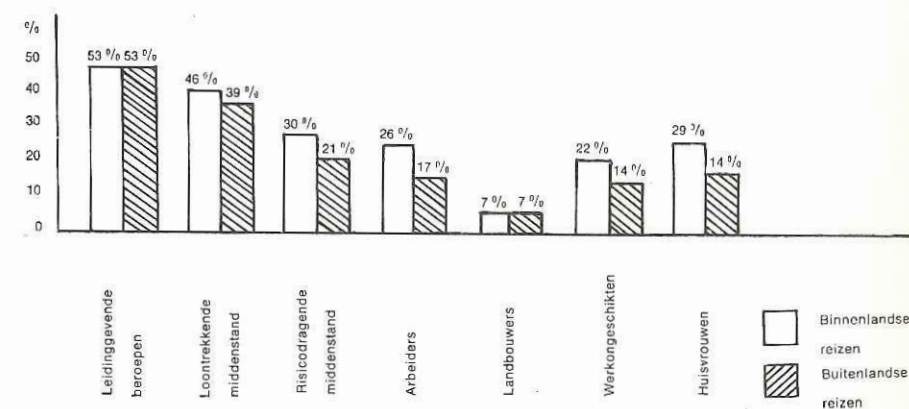

De duur der vakantietrips ondergaat zeer weinig invloed van de leeftijd. De duur van de binnenlandse (5) of buitenlandse reizen (6) verschilt niet merkkelijk van de jonge generatie tot de oudere generatie.

Dezelfde verschillen die inzake het maken van vakantie-reizen werden vastgesteld tussen de socio-professionele categorieën, bestaan ook wanneer men de deelname aan binnenlandse en buitenlandse reizen afzonderlijk bestudeert.

Uiteraard nemen de meeste buitenlandse reizen een langere periode in beslag dan die in eigen land. Bijna de helft van hen die een vakantiereis in het binnenland maken, zijn minder dan één week weg. 76 % van de reizigers in het buitenland nemen echter minstens één week voor hun trip. Deze langere duur vloeit uit de aard van de reizen zelf voort.

GRAFIEK 28 Binnenlandse en buitenlandse vakantie-reizen, onderscheiden naar socio-professionele categorie.

De rangorde van de socio-professionele categorieën, opgemaakt volgens de verhouding van de deelnamen aan de diverse reissoorten is dezelfde als de klassifikatie waarbij geen onderscheid tussen binnen- of buitenlandse reis gemaakt wordt. Slechts twee categorieën stijgen boven de gemiddelden uit: de leidinggevende beroepen en de loontrekkende middenstand. Risicodragende middenstand en huismouders (deze wegens hun heterogeniteit wat betreft de opleiding, inkomen, enz...) benaderen het gemiddelde. De anderen dalen beneden de middenwaarde.

TABEL 46

Duur van de buiten- en binnenlandse vakantiereizen, onderscheiden naar socio-professionele categorie (7).
In %, berekend op de reizigers.

Duur	Leiding- gevende beroepen		Loon- trekkende midden- stand		Risico- dragende midden- stand		Arbeiders		Land- bouwers		Werk- onge- schikten		Huis- vrouwen		Totaal	
	I	E	I	E	I	E	I	E	I	E	I	E	I	E	I	E
Minder dan 1 week	27	15	33	11	56	23	58	28	89	70	28	43	44	26	47	24
1 week	46	19	27	26	25	22	29	28	11	21	18	14	20	23	24	24
2 weken	23	39	26	35	13	34	17	37	—	10	27	43	22	34	20	35
3 weken	4	19	9	20	2	14	1	4	—	—	—	—	4	10	4	11
1 maand en meer	—	8	5	8	4	7	1	3	—	—	27	—	10	7	5	6
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(26)	(26)	(95)	(80)	(185)	(58)	(144)	(93)	(9)	(10)	(11)	(7)	(158)	(99)	(528)	(373)

De modale categorie der binnenlandse reizen wordt gevormd door diegenen die minder dan één week op reis gaan. Hierop wordt enkel door de leidinggevende beroepen een uitzondering gemaakt. De modale categorie der buitenlandse reizen is samengesteld uit personen die twee weken in het buitenland vertoefden. De landbouwers blijven echter ook bij de buitenlandse reizen hoofdzakelijk houden aan een terugkeer binnen de week.

Het onderwijs dat men genoten heeft, oefent eveneens een invloed uit op de duur van de vakantiereizen. Naarmate men langer onderwijs genoten heeft, stijgt de duur van de vakantie-reizen. Onderstaande tabel maakt dit duidelijk.

TABEL 47

Duur van de binnenlandse en buiten-landse vakantiereizen, onderscheiden naar het scholingsniveau.
In %, berekend op de reizigers.

Duur	Lager onderwijs		Middelbaar onderwijs		Hoger onderwijs		Totaal	
	I	E	I	E	I	E	I	E
Minder dan 1 week	61	37	38	17	33	9	47	23
1 week	18	24	29	25	30	21	24	24
2 weken	17	34	21	39	25	24	20	36
3 weken	1	3	6	13	6	31	4	11
1 maand en meer	3	2	6	6	6	15	5	6
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(218)	(129)	(263)	(100)	(36)	(33)	(517)	(367)

Het lager onderwijs heeft de hoogste percentages in de categorie met de kortste reizen. Het hoger onderwijs haalt de hoogste percentages bij de langste buitenlandse reizen.

bezoek aan familie, buren en vrienden

Een ruim gedeelte van onze netto vrije tijd brengen wij waarschijnlijk door in het gezelschap van familie, ook van buren of van vrienden. Het onderzoek laat echter niet toe uit te maken welk deel hierdoor wordt ingenomen. Het bezoek blijkt echter een zeer verspreide vorm van vrijetijdsbesteding te zijn. 63 % van de ondervraagden bezoekt familie, buren of vrienden. Opvallend is het bijna gelijke cijfer dat verkregen werd in een onderzoek te Detroit in

1955 : daar bleek dat 67 % der inwoners minstens eens per week een bezoek aan familieleden bracht. De betekenis der burens was er wel geringer ; dit cijfer bedroeg 45 % (8). Dit onderscheid werd in onderhavige studie niet gemaakt.

Men formuleert wel eens de hypothese dat een stijgende leeftijd oorzaak is van een geringer sociaal contact. Het overlijden van familieleden en vrienden, en een tanende gezondheid vormen voor vele bejaarden een reële fysieke hinder voor veelvuldige sociale contacten. Kan men deze vermindering van het sociaal verkeer reeds voor 65 jaar constateren ?

TABEL 48 Familie-, vrienden- en burensrelaties, onderscheiden naar leeftijd.
In %

Antwoord	21-45 jaar	46-65 jaar	Totaal
Ja	67	59	63
Neen	33	41	37
Totaal	100	100	100
A.C.	(1075)	(729)	(1804)

$$\alpha \leq 0,05 ; df = 1 ; x^2 = 11,97 ; p < 0,0005$$

De generatie van 21 tot 45 jaar bezoekt in groter aantal familie en vrienden dan de oudere generatie. De proporties belopen, resp. voor elke categorie, bijna 7/10 en 6/10 van de bevolking.

Een betrekkelijk groot aantal der ondervraagden, ongeveer 2/5, hebben weinig relaties met familie, vrienden en burens. De invloed van de hoge leeftijd is hier betekenisvol. De leeftijd heeft geen merkbare invloed op de frekwentie van het bezoek. Het bezoek van de ouderen lijkt wel wat regelmatigiger dan dat van de jongeren. Dat verschil is echter niet groot.

TABEL 49

Frekwentie van familie-, vrienden- en burensrelaties, onderscheiden naar leeftijdscategorie.

In % berekend op diegenen die relaties onderhouden.

Frekwentie	21-45 jaar	46-65 jaar	Totaal
Regelmatig op bepaald tijdstip	18	22	19
Regelmatig op willekeurig tijdstip	30	27	30
Af en toe	41	38	40
Zeer zelden	10	12	10
Niet nader bepaald	1	1	1
Totaal	100	100	100
A.C.	(717)	(428)	(1145)

$$\alpha \leq 0,05 ; df = 3 ; x^2 = 5,15 ; 0,10 < p < 0,20$$

De socio-professionele categorieën geven een zeer gevarieerd beeld van de sociale contacten. De proporties van de arbeiders, landbouwers en huisvrouwen benaderen het gemiddelde dicht. De risicodragende middenstand en de werkongeschikten dalen beneden het gemiddelde, terwijl de leidinggevende beroepen en de loontrekkende middenstand er boven uit stijgen.

TABEL 50

Familie-, vrienden- en burensrelaties, onderscheiden naar socio-professionele categorie.
In %

Antwoord	Leidinggevende beroepen	Loontrekkende middenstand	Risicodragende middenstand	Arbeiders	Landbouwers	Werkongeschikten	Huisvrouwen	Totaal
Ja	74	68	56	66	62	51	64	63
Neen	26	32	44	34	38	49	36	37
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(47)	(206)	(280)	(555)	(134)	(47)	(535)	(1804)

Aan de basis van de ongewoon hoge cijfers der eerste twee categorieën liggen waarschijnlijk de beroepskontakten. De eigen functies van deze twee beroepskategorieën brengen een uitgebreid net van funktionele relaties tot stand, die waarschijnlijk bij velen vriendschappelijke betrekkingen meebrengen.

De risicodragende middenstand is in vergelijking met de andere categorieën meer van vrienden en familie afgesloten. Drukke bedrijvigheid en het maatschappelijk karakter van de handelsrelaties zijn hier waarschijnlijk oorzaken van.

De geringe beweeglijkheid der werkongeschikten en hun gebrek aan een arbeidskring sluiten deze mensen meer dan anderen af van de gewone sociale betrekkingen.

Uit vroeger onderzoekingen in Londen bleek dat de vrouw de spil was van de blijvende familiekontakten. Het cijfer van deze studie laat dit echter niet vermoeden. Er is slechts een zeer gering verschil met het gemiddelde.

De landbouwers, die in de meeste vormen van vrijetijdsbesteding achteraan blijven, houden — ofschoon niet het meest van alle categorieën — sterk aan hun relaties met vrienden en familie. Voor de boer heeft het informele kontakt nog een belangrijke betekenis, zoals trouwens ook uit de frekwentie blijkt: 58 % bezoeken af en toe vrienden en familie, terwijl dit percentage voor heel het onderzoeksgebied op 40 % ligt.

De aard van deze kontakten heeft voor de meesten een vrij karakter. De modus ligt in bijna alle socio-professionele categorieën in de kwalifikatie „af en toe”. Enkel bij de werkongeschikten ligt de klemtoon op de regelmatige bezoeken.

Betekenisvol is de grotere sociabiliteit naarmate men langer onderwijs heeft genoten. De onderstaande cijfers doen het vermoeden rijzen dat de meest duurzame vriendschapsbanden ontstaan gedurende de schooltijd.

De klassifikatie der gegevens laat echter niet toe dit te besluiten. Familie en burens, zowel als vrienden werden als mogelijke relatiepartners beschouwd.

TABEL 51

Familie-, vrienden en burensrelaties, onderscheiden naar schoolse opleiding.
In %

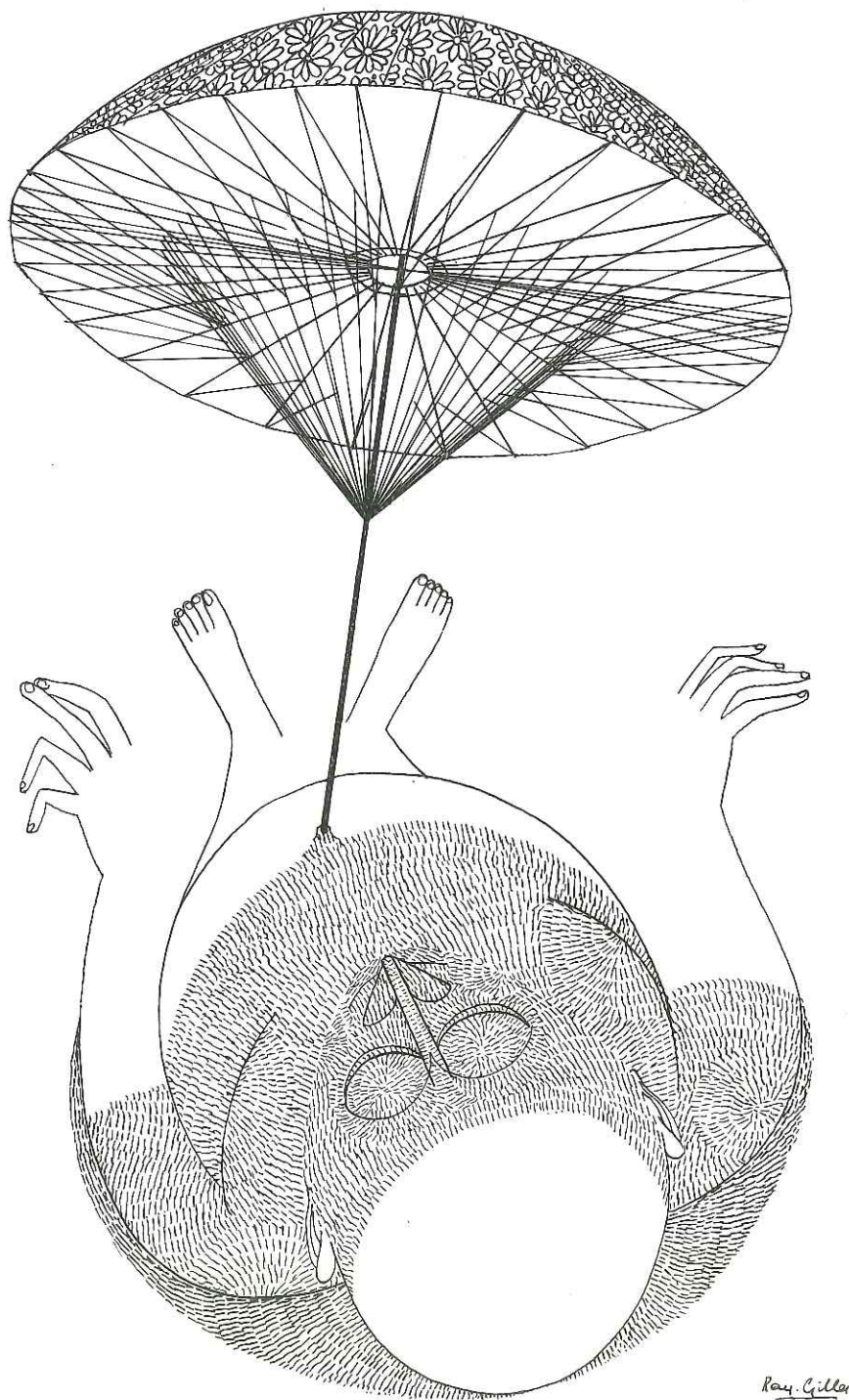
Antwoord	Hoger onderwijs	Middelbaar onderwijs	Lager onderwijs	Totaal
Ja	81	67	59	63
Neen	19	33	41	37
Totaal	100	100	100	100
A.C.	(68)	(702)	(1001)	(1771)

58 % der bevolking beoefent een hobby

Martin H. Neumeyer, heet hobby: „Een vrijetijdsbesteding waaraan een aanzienlijk, maar onregelmatig deel van de tijd besteed wordt. Hij wordt met entoesiasme en overtuiging beoefend, gevolgd door een periodiek gebrek aan belangstelling. Een breed gamma van activiteiten kunnen hobby's worden, afhankelijk van de belangstelling en het genot dat zij voortbrengen” (9).

Bij de klassifikatie van de gegevens werd echter niet van die bepaling uitgegaan. Men liet de beslissing over aan de ondervraagde of een bepaalde vorm van vrijetijdsbesteding een hobby was of niet. Daaruit bleek echter dat de onregelmatigheid, voorwaarde voor het hobby volgens Neumeyer, geen noodzakelijke voorwaarde was voor allen.

Anderzijds is het ook zo dat niet door ieder-een elke vorm van vrijetijdsbesteding als een hobby aangezien wordt. Dit blijkt duidelijk uit de volgende resultaten: ruim 60 % heeft belangstelling voor voetbal, doch slechts 6 % rekent de sport in 't algemeen als hobby.

Zoals hoger herhaaldelijk beklemtoond werd, blijkt ook hier de leeftijd wederom een belangrijke betekenis te hebben voor het beoefenen van één of ander hobby.

TABEL 52

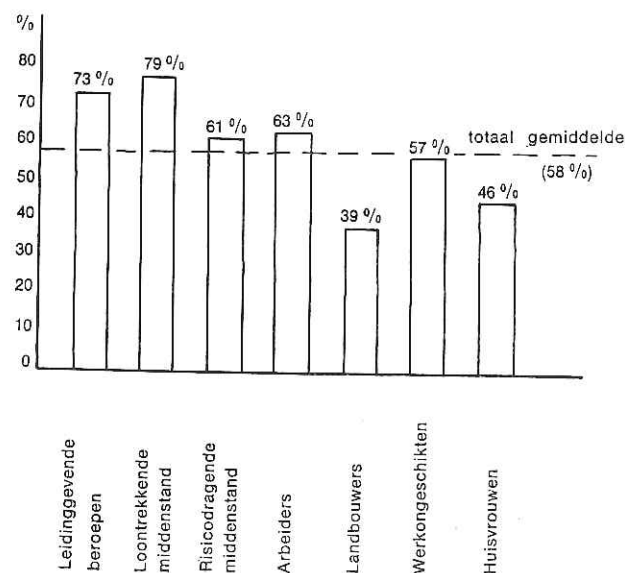
Beoefenen van een hobby, onderscheiden volgens leeftijd.
In %

Antwoord	21-45 jaar	46-65 jaar	Totaal
Ja	60	54	58
Neen	40	46	42
Totaal	100	100	100
A.C.	(1054)	(722)	(1776)

$$\alpha \leq 0,05; df = 1; x^2 = 8,19; 0,0005 < p < 0,005$$

De jonge generatie getuigt ook hier van een sterkere aktiviteitsdrang dan de oudere. Nochtans hebben de meeste hobby's geen creatief karakter. De achterstand van de landbouwers en de huisvrouwen in de vormgeving van hun schaarse vrije tijd komt hier opnieuw tot uiting.

GRAFIEK 29 Beoefenen van een hobby, onderscheiden naar socio-professionele categorie.

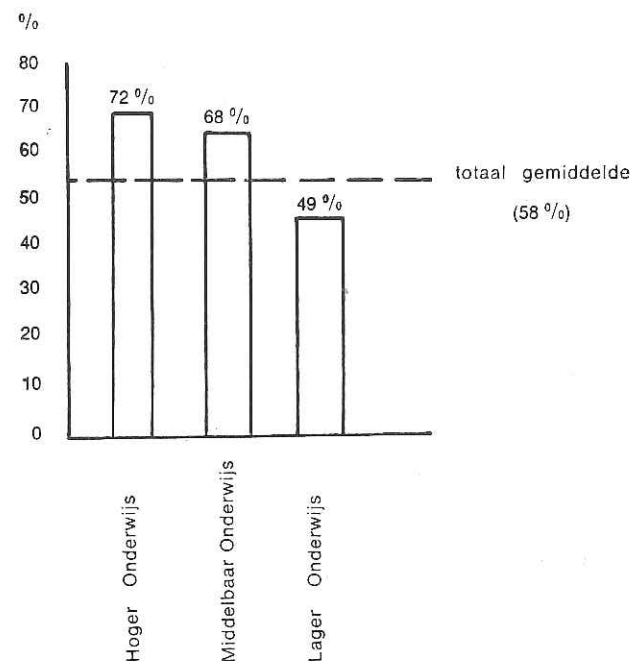

De landbouwer vindt meer dan eender wie voldoende bevrediging in zijn beroep. Zijn beroep heeft het karakter van „making a living” behouden. De nood aan andere interessepunten buiten het beroep dringt zich dan ook niet zo sterk op.

De taak van de huisvrouw is zo continu, dat voor de meesten geen kans bestaat om hun aandacht op bepaalde liefhebberijen te vestigen.

In vergelijking met de andere categorieën bestaat er bij de leidinggevende beroepen en de loontrekkende middenstand een grote belangstelling voor hobby's. Het ontbreekt deze categorieën veel minder aan fantasie om een ontspanningsmiddel te vinden. Dat de graad van het genoten onderwijs hieraan niet vreemd is, blijkt voldoende uit de onderstaande grafiek.

GRAFIEK 30 Beoefenen van een hobby, onderscheiden naar het genoten onderwijs.

Naarmate het niveau van het genoten onderwijs stijgt, stijgt eveneens de proportie personen die een hobby beoefenen. Het onderwijs maakt dus niet enkel het individu intellectueel bekwaam voor een beroep, het levert eveneens de geestesgesteldheid om een persoonlijk ontspanningsmiddel te vinden.

2/5 van de bevolking speelt kaart

Ofschoon 2/5 van de bevolking regelmatig kaart, wordt dit spel slechts door 3 % als een hobby beschouwd. Dit is een afwijking van bovenstaande algemene beschouwing der hobby's.

Leeftijd (10) en schoolse vorming (11) bepalen in genen dele de belangstelling voor het kaartspel. Naar socio-professionele categorie zijn er enkele verschillen.

TABEL 53

Belangstelling voor het kaartspel, onderscheiden naar socio-professionele categorie.

In %

Antwoord	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Ja	51	40	41	50	38	49	29	40
Neen	49	60	59	50	62	51	71	60
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(49)	(206)	(281)	(556)	(135)	(49)	(537)	(1813)

De helft der leidinggevendenden, arbeiders en werkongeschikten besteden een deel van hun vrije tijd aan het kaartspel. Het is echter lastig uit te maken wat aan de basis ligt van deze overeenstemming tussen deze drie categorieën.

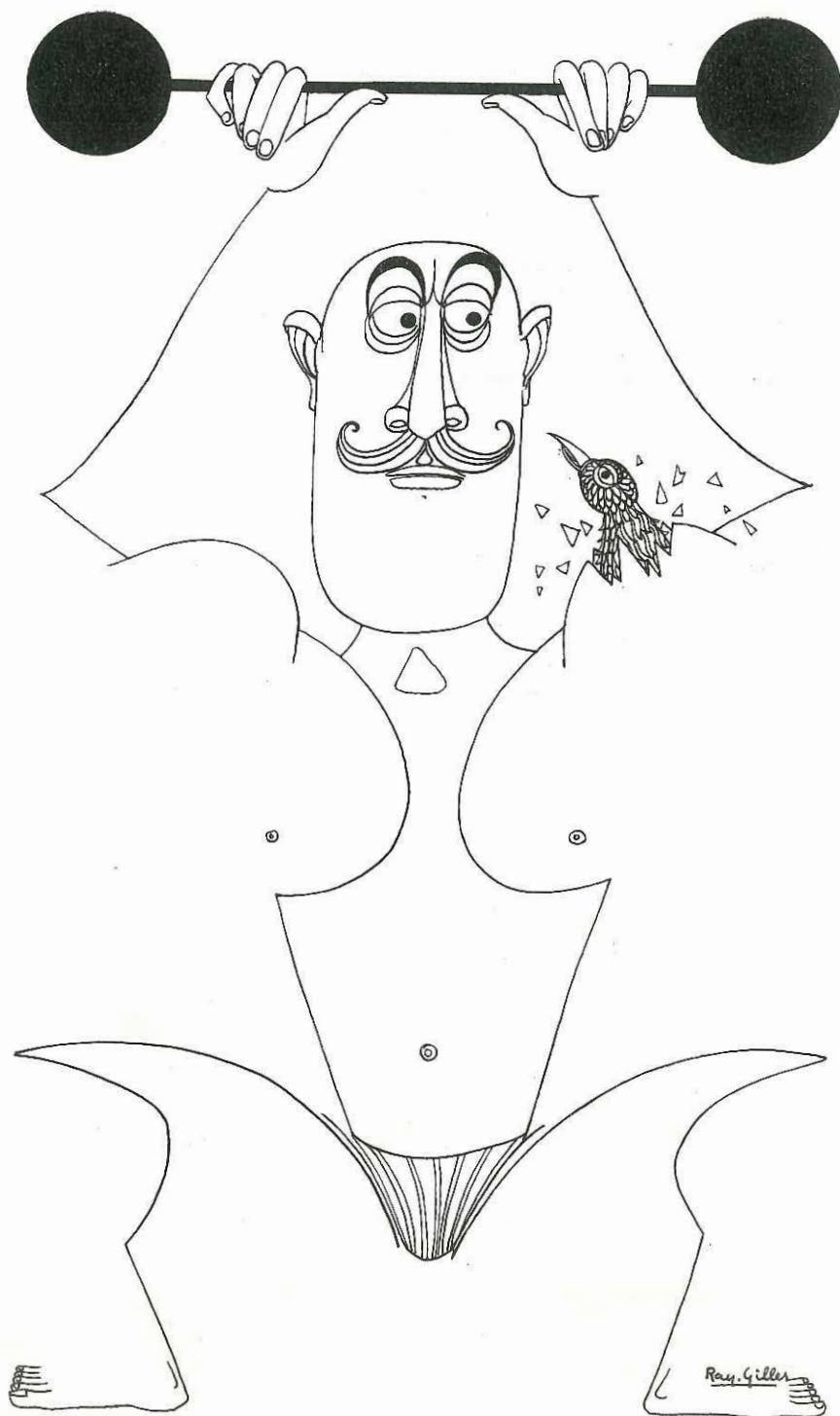
De categorie der huisvrouwen vertoont ook hier wederom een geringe belangstelling. Evenmin als zij op andere vrijetijdsbestedingsmodaliteiten betrokken was, vindt zij haar ontspanning in het kaarten.

1/2 der actieve bevolking vist als ontspanning

8 % heeft interesse voor de hengelsport, terwijl slechts 5 % ze metterdaad uitoefent. De jongere generatie heeft een grotere belangstelling dan de oudere (10 % t.o.v. 5 %) en vist trouwens ook meer (7 % t.o.v. 4 %).

Tegenover het gemiddelde zijn er drie afwijkende socio-professionele categorieën: de leidinggevende beroepen, de landbouwers en de huisvrouwen.

De leidinggevende beroepen vertonen een grotere interesse dan de andere: 14 % gaan vissen. Bij de landbouwers lijkt deze sport prak-

tisch niet te bestaan. Onze samenleving heeft evenmin deze verwachting ten overstaan van de huisvrouw : nauwelijks 1 % van hen vist.

De percentages van de vissers in de andere categorieën zijn de volgende : de loontrekken-de middenstand 9 %, de risicodragende mid-denstand 7 %, en de arbeiders en werkonge-schikten elk 8 %.

Het niveau van het genoten onderwijs heeft eveneens een beperkte invloed : mensen met lager onderwijs gaan voor 6 % van hun totaal vissen. Dit is voor het middelbare 10 %, en het hoger onderwijs 13 %.

de sport, een massa-fascinerend schouwspel

Vroegere opzoeken brachten reeds aan het licht dat de meerderheid der sporttakken weinig belangstelling genieten bij het grote publiek. Voetbal en wielrennen trekken de Vla-ming het sterkst aan (12). Wegens de geringe betekenis der overige sporttaken werd het ver-der onderzoek over de mogelijke determinan-ten van de sportbeoefening beperkt tot voetbal, wielrennen, zwemmen en, om de recente groei ervan, de wintersport.

TABEL 54 Belangstelling voor voetbal, wielrennen, zwemmen en wintersport.
In %

Belangstelling	Voetbal	Wielrennen	Zwemmen	Wintersport
Ja	60	58	31	31
Neen	40	42	69	69
Totaal	100	100	100	100
A.C.	(1811)	(1811)	(1811)	(1812)

3/5 van de actieve Vlaamse bevolking heeft interesse voor voetbal en wielrennen, en slechts 31 % heeft belangstelling voor zwemmen en wintersport. Men mag dus wel beweren dat voetbal en wielrennen de massa aanspreken.

De sport, zoals dadelijk zal blijken, is voor de meesten een schouwspel geworden. De beoefening ervan is voor een klein deel der actieve bevolking bestemd. De plaats die de sportuitzendingen innemen in de waarderingsrangorde der TV-programma's, is een bevestiging van het show-karakter der sport. De mannen geven de sportuitzendingen de eerste plaats, de vrouwen de tiende. In totaal komen deze uitzendingen nog op de vierde plaats (13).

de jonge generatie is meer sportminded

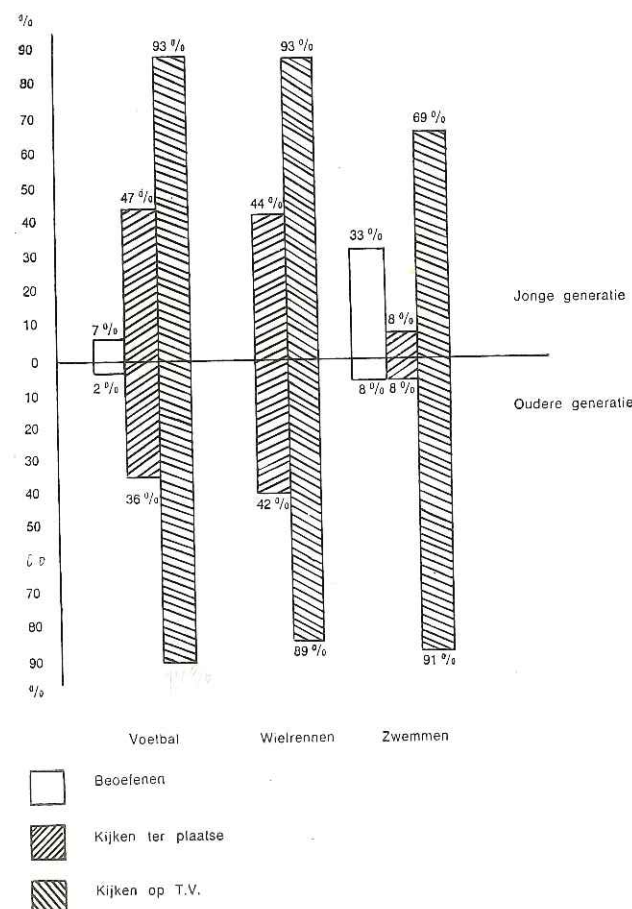
De belangstelling voor al deze sporttakken is echter niet even groot in alle geledingen van de samenleving. De jongere generatie heeft een merkkelijk grotere belangstelling voor voetbal, wielrennen en zwemmen. Voor de wintersport is het overwicht van de jonge generatie niet afgetekend (14).

TABEL 55 Belangstelling voor voetbal, wielrennen, zwemmen en wintersport, onderscheiden naar leeftijd.
In %

Belangstelling	Voetbal		Wielrennen		Zwemmen		Wintersport	
	21-45 j.	46-65 j.	21-45 j.	46-65 j.	21-45 j.	46-65 j.	21-45 j.	46-65 j.
Ja	62	57	60	55	34	26	33	29
Neen	38	43	40	45	66	74	67	71
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
A.C.	(1075)	(736)	(1075)	(736)	(1075)	(736)	(1076)	(736)

Nochtans kan bovengenoemde stelling niet steeds met evenveel overtuiging verdedigd worden, wanneer men rekening houdt met de diverse graden van belangstelling. Er zullen drie graden onderscheiden worden: het beoefenen van de sporttak, het kijken ter plaatse en het kijken over de T.V.

GRAFIEK 31 Belangstelling voor enkele sporttakken, onderscheiden naar leeftijd (15).

De belangstelling voor de sport heeft hoofdzakelijk een passief karakter. De meerderheid volgt de verschillende sportmanifestaties over de T.V. De frekwentie hiervan is de laatste jaren waarschijnlijk sterk toegenomen.

Of dit het bezoek aan de sportvelden nadelig beïnvloed heeft, kan hieruit niet besloten worden. Meer dan de helft van de kijkers gaat niet ter plaatse naar voetbal of wielrennen kijken. Slechts 8 % gaat ter plaatse kijken naar de zwemsport. De jonge generatie trekt in groter proportie naar het voetbalveld dan de oudere. Hetzelfde kan men niet van de andere sporttakken zeggen.

Aktieve sportbeoefening is slechts het deel van een zeer kleine categorie van onze samenleving. Voetbal en zwemmen wordt meer door de jonge generatie beoefend dan door de oudere.

Ofschoon er een geringere belangstelling bestond voor de zwemsport bij de totale actieve bevolking, wordt deze sport meer frekwent beoefend dan eender welke andere sporttak. Het gering aantal zwemmers der oudere generatie steekt fel af tegen het grote cijfer der jongere.

de landbouwers, categorie met het geringste aantal belangstellenden voor de sport

De verdeling volgens de socio-professionele categorieën levert enkele typische verschillen.

TABEL 56

Belangstelling voor diverse sporttakken, onderscheiden naar socio-professionele categorie.
In %

Sporttak	Leiding- gevende beroepen	Loon- trekkende midden- stand	Risico- dragende midden- stand	Arbeiders	Land- bouwers	Werk- onge- schikten	Huis- vrouwen	Totaal
Voetbal (1)	80	64	64	75	50	67	40	60
Zwemmen (1)	65	55	56	76	50	65	44	58
Wielrennen (1)	45	44	30	30	13	24	29	31
Wintersport (2)	49	39	27	30	15	31	34	31

(1) Totaal aantal antwoorden : 1811

(2) Totaal aantal antwoorden : 1812

De landbouwers vallen door hun lage cijfers onmiddellijk in het oog. Zij benaderen voor geen enkele sport het gemiddelde en brengen de geringste belangstelling op voor zwemmen en wintersport. De belangstelling voor voetbal en wielrennen is enkel lager bij de vrouwen. Deze twee sporten hebben in onze samenleving trouwens nog een hoofdzakelijk mannelijk karakter. De geringere cijfers voor het zwemmen houden waarschijnlijk verband met het gebrek aan de nodige infrastructuur : 94 % van de ondervraagde landbouwers wonen immers in agrarische gemeenten, waar zwembaden zeer zeldzaam zijn. De weinige vrije uren en het speciaal karakter van het kader waarin de wintersporten bedreven worden, betekenen reële hindernissen voor de belangstelling der landbouwers.

De leidinggevende beroepen nemen ook hier wederom de eerste plaats in. Hun interesse voor de divers sporten is de hoogste van alle socio-professionele categorieën. Eén uitzondering hier : het wielrennen is minder in trek dan bij de arbeiders.

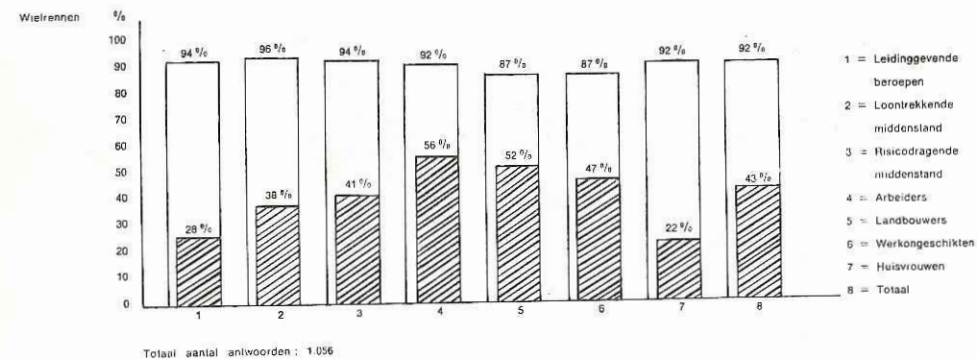
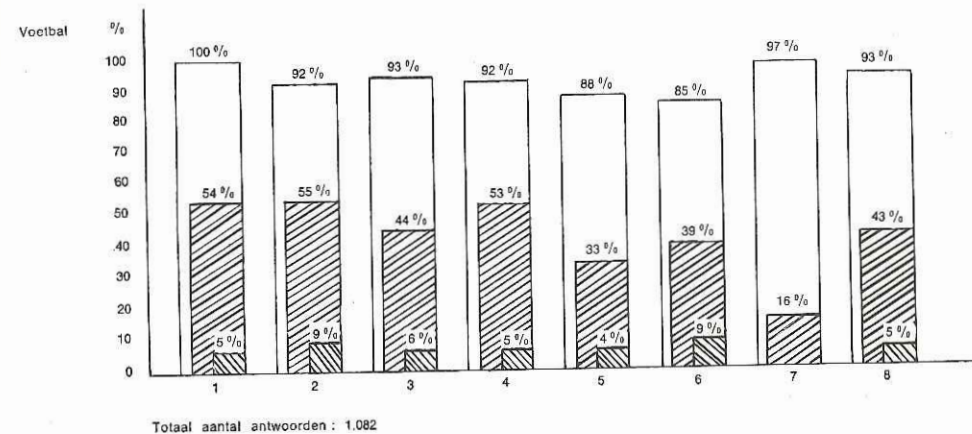
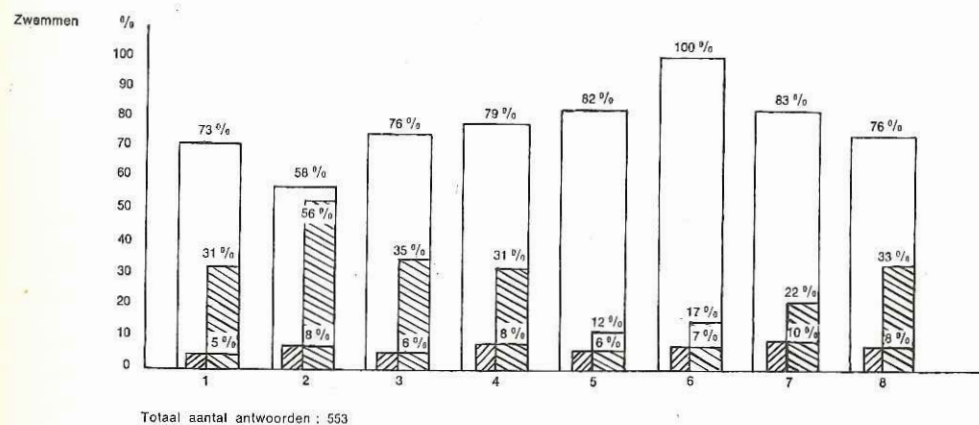

Voetbal en wielrennen genieten een gelijke belangstelling bij de loontrekkende en de risico-dragende middenstand. Zwemmen en wintersport vinden meer aandacht bij de loontrekkende middenstand.

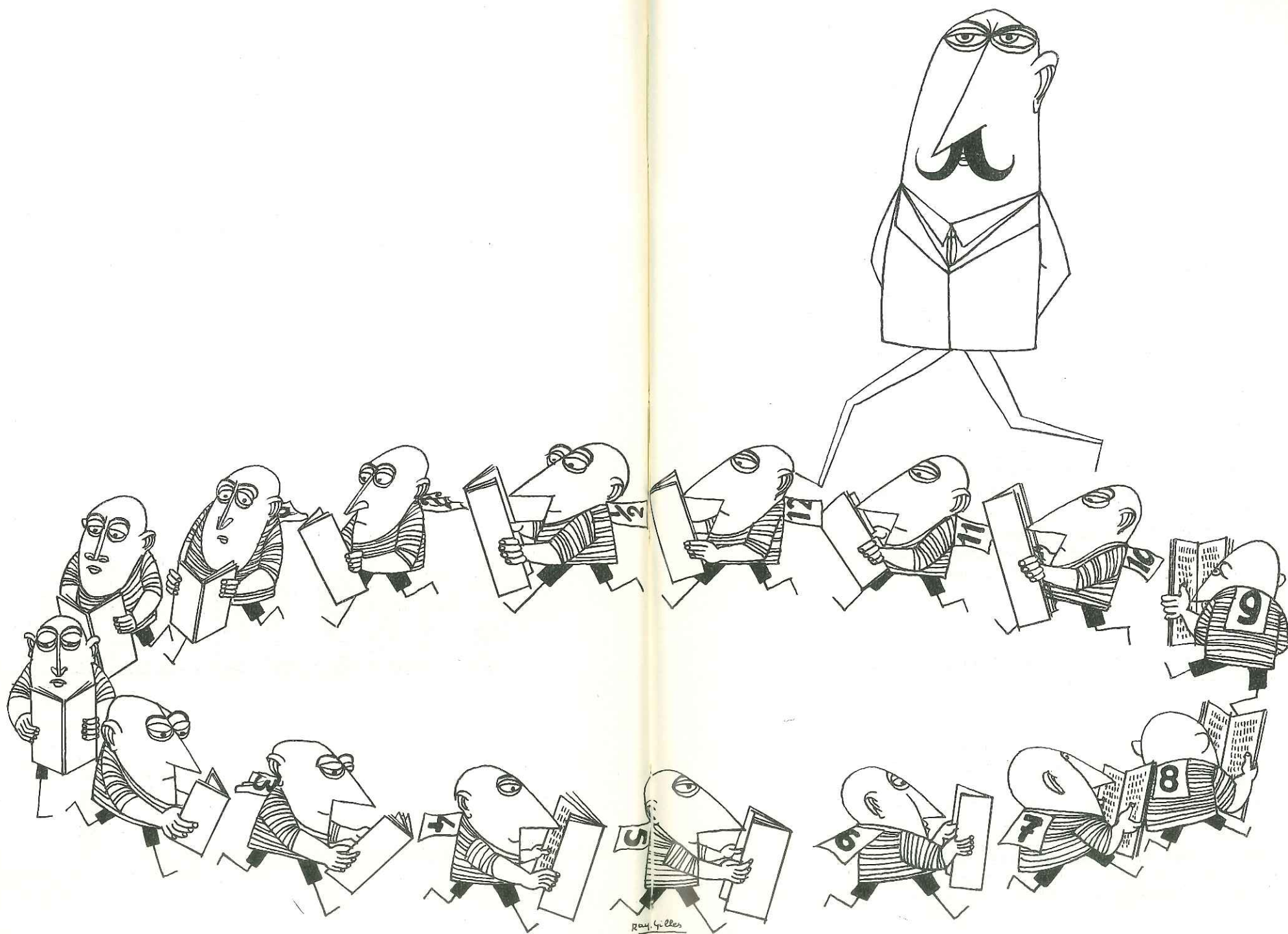
3/4 der arbeiders volgen voetbal en wielrennen. Zwemmen en wintersport wordt door slechts 30 % gevolgd.

Deze beschouwingen laten echter nog niet toe een juist beeld van de interesse voor diverse sporttakken te krijgen. De intensiteit voor deze belangstelling, uitgedrukt onder de vorm van beoefenen, kijken ter plaatse en op de T.V., moet dit globaal beeld meer reliëf geven.

GRAFIEK 32 Belangstelling voor de meest populaire sporttakken, onderscheiden naar socio-professionele categorie. In % t.o.v. diegene die belangstelling hebben voor de sport.

- ☐ Kijken op T.V.
- ☒ Kijken ter plaatse
- ☒ Beoefenen

In bovenstaande grafiek komt het verschil tussen de belangstelling voor voetbal en wielrennen en deze voor het zwemmen duidelijk tot uiting. Viel het zwemmen veel minder in de smaak van de actieve bevolking dan het wielrennen en de voetbal, dan is de beoefening ervan door de belangstellenden veel intensiever dan in eender welke andere sporttak. Ruim 33 % der belangstellenden gaan zwemmen, terwijl dit percentage voor voetbal 5 % bedraagt. Wordt voetbal en wielrennen door 43 % ter plaatse gevolgd, dan beloopt dit cijfer voor de zwemsport slechts 8 %. De voetbal- en wielwedstrijden, uitgezonden over de T.V., genieten ook een werkelijk grotere belangstelling dan het zwemmen. De zwemsport heeft dus blijkbaar niet de show-waarde die wel eigen is aan voetbal en wielrennen.

Stelt men de actieve sportbeoefening als de hoogste graad van belangstelling, dan behouden de leidinggevende beroepen hun eerste positie niet meer. De loontrekkende middenstand zwemt en voetbalt het meest.

De laagste cijfers treft men aan bij de landbouwers voor het wielrennen en het zwemmen, bij de huisvrouwen uiteraard, voor de voetbal-sport.

De lage absolute cijfers der leidinggevende beroepen, landbouwers en werkongeschikten doen echter de kans op fouten toenemen.

sport wordt bevorderd door schoolse vorming

Het onderwijs heeft in onze samenleving — misschien niet steeds rechtstreeks maar dan toch onrechtstreeks — de bedoeling een voorbereiding te geven op het latere beroepsleven. De schoolse vorming heeft nochtans een aantal bijkomende uitwerkingen, waarvan het belang in deze studie van de vrije tijd op meer dan één plaats in het daglicht werd gesteld. Ook de sport ondergaat de invloed van het onderwijs.

TABEL 57

Belangstelling voor diverse sporttakken, onderscheiden naar scholingsniveau.
In %

Sporttakken	Hoger onderwijs	Middelbaar onderwijs	Lager onderwijs	Totaal
Voetbal (1)	66	63	57	59
Wielrennen (1)	49	57	59	58
Zwemmen (1)	51	37	24	30
Wintersport (2)	48	35	27	31

(1) Totaal aantal antwoorden : 1778

(2) Totaal aantal antwoorden : 1779

Naarmate de schoolse opleiding stijgt, neemt eveneens de belangstelling voor de sport toe. Eigenaardig verschijnsel in deze is echter de dalende tendens bij het wielrennen.

Slechts voor zwemmen en voetbal werden de belangstellingsgraden geanalyseerd. Mensen met een hogere schoolse vorming zwemmen en voetballen meer dan mensen met een lagere vorming. Dit is niet hetzelfde voor het kijken op T.V. naar het zwemmen : de belangstelling daalt naarmate de schoolse vorming stijgt. Kijken ter plaatse of op T.V. naar voetbal vertoont geen verschil in scholingsgraad.

Het onderwijs geeft de mensen een grotere lust tot actieve sportbeoefening. Op de passieve belangstelling voor de sport heeft de scholing echter geen merkbare invloed.

(1) DUMAZEDIER J., VERS UNE CIVILISATION DU LOISIR, Paris, Edition du Seuil, 1962, blz. 27.

(2) VAN MECHELEN F., op. cit., blz. 21.

(3) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 2,14$; $0,05 < p < 0,10$

(4) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 4,33$; $0,01 < p < 0,025$

(5) $\alpha \leq 0,05$; $df = 4$; $\chi^2 = 6,88$; $0,10 < p < 0,20$

(6) $\alpha \leq 0,05$; $df = 4$; $\chi^2 = 2,70$; $0,30 < p < 0,50$

(7) I = binnenland, E = buitenland.

(8) A SOCIAL PROFILE OF DETROIT 1955: A REPORT OF THE DETROIT AREA STUDY, The University of Michigan, 1956, gecit. door PHILIPSEN H. „Gezin en vrijetijdsbesteding in het sociaal wetenschappelijk onderzoek”, SOCIOLOGISCHE GIDS, 10^e Jrg., n° 6, november-december 1963, blz. 312.

(9) NEUMEYER M.H., „Hobby” in FAIRCHILD H., e.a. A DICTIONARY OF SOCIOLOGY AND RELATED SCIENCES, Patterson, Littlefield, Adams and Co, 1962, blz. 142.

(10) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 1,16$; $0,10 < p < 0,15$

(11) $\alpha \leq 0,05$; $df = 2$; $\chi^2 = 4,08$; $0,10 < p < 0,20$

(12) VAN MECHELEN F., op. cit., blz. 75-78.

(13) VAN MECHELEN F., op. cit., blz. 66.

(14) $\alpha \leq 0,05$; $df = 1$; $\chi^2 = 2,37$; $0,10 > p > 0,05$

(15) Totaal aantal antwoorden: voetbal 1.082; wielrennen: 1.056; zwemmen: 553.

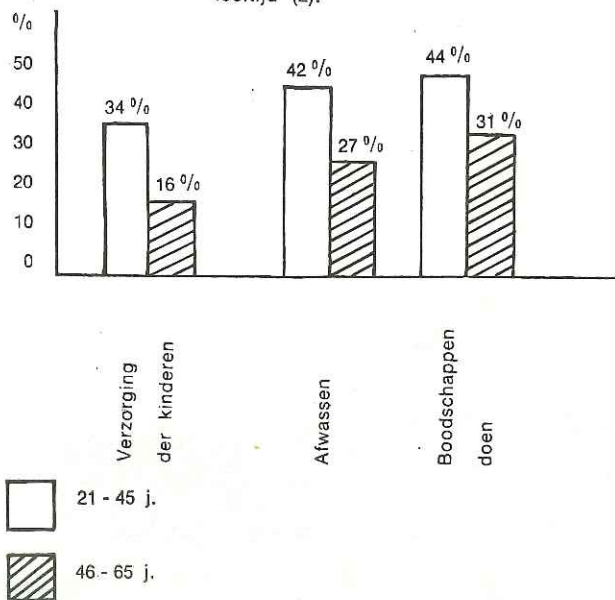

Taakverdeling binnen het gezin en vrijetijdsbesteding lijken contradictoire begrippen te zijn. Dat dit echter niet zo is werd in de vorige bijdrage echter reeds onderlijnd (1). De ontleding werd ook ruimer gezien. Nu blijft ze beperkt tot drie belangrijke vormen van hulp door de man, nl. verzorging der kinderen, de vaat en boodschappen doen.

De hulp van de man heeft een dubbele betekenis voor de vrije tijd. Zij betekent een mogelijkheid tot meer vrije tijd voor de vrouw en voor de man zelf is het een vorm van vrijetijdsbesteding.

Is er in de taakverdeling in het gezin een verschil ontstaan tussen de generaties? Is de jonge generatie zeer geneigd de vrouw te helpen bij haar huishoudelijke taak?

GRAFIEK 33 Hulp van de man, onderscheiden volgens leeftijd (2).

Het gezin is inzake taakverdeling wel iets veranderd gedurende de laatste decennia. Waren

vroeger kinderverzorging, afwassen en boodschappen doen specifiek vrouwelijke taken, nu worden zij meer en meer ook door de mannen gedaan, vooral in de jonge gezinnen. Deze toestand is echter nog niet algemeen verspreid, zoals onderstaande frekwentietabel aanduidt.

TABEL 58

Frekwentie van de hulp van de man, berekend op de mannen die helpen.
In %

Frekwentie	Verzorging van de kinderen	Afwassen ~~Bood-~~	~~Bood-~~ schappen doen
Altijd	21	19	17
Dikwijls	45	28	35
Soms	26	37	34
Zelden	6	16	14
Totaal	100	100	100
A.C.	(458)	(621)	(667)

De verzorging van de kinderen heeft bij 66 % gewoonrecht verworven. De andere vormen van hulp worden slechts door de helft gewoonlijk gepresteerd. Voor de meeste mannen is de hulp in het gezin dus eerder van incidentele aard.

De jonge generatie heeft een ietwat grotere belangstelling voor de opvoeding der kinderen dan de oudere generatie. Dit verschil is niet te bespeuren bij de andere taken.

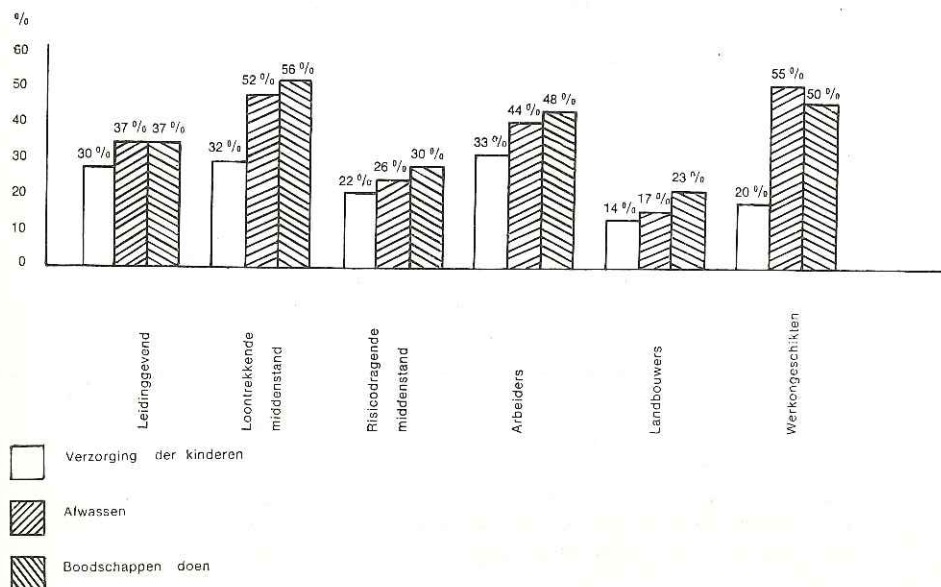
Reeds in voorgaande publikatie werd de hypothese geformuleerd dat de taakverdeling in het gezin zou verschillen volgens het beroep van de man. Het onderzoek heeft dit nu ook duidelijk aangetoond.

Loontrekkende middenstanders, arbeiders en de leidinggevenden maken zich meer dan de andere beroepskategorieën los van de traditionele taakverdeling in het gezin.

De risicodragende middenstanders en de landbouwers houden sterker dan de anderen

aan een rigiede scheiding tussen de taken van de man en deze van de vrouw. Andere onderzoeken hebben trouwens aangetoond dat de vrouw eveneens een voorname rol speelt in het beroep van de zelfstandige. De man helpt zelden de vrouw, maar de vrouw helpt bijna steeds de man. Dit laatste is vooral het geval bij de landbouwers.

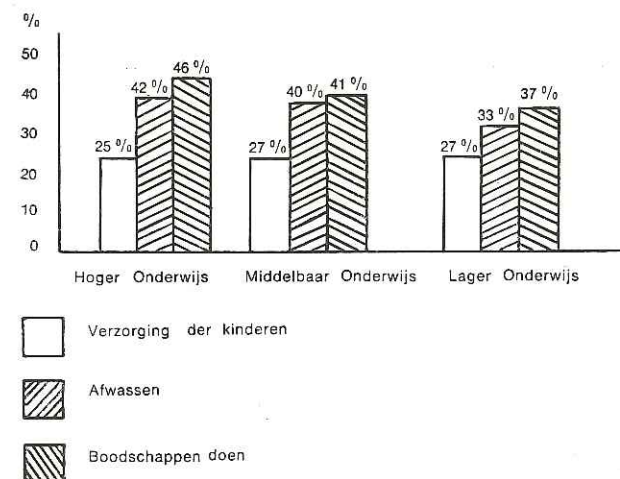
GRAFIEK 34 Hulp van de man, onderscheiden volgens zijn socio-professionele categorie.

De studie der frekwentie van de hulp wijzigt het bovenstaande beeld wel enigszins. De landbouwers en de welstellenden beperken hun hulp tot het incidentele. Eens werkongeschikt, willen velen zich meer rendabel maken door, in de mate van het mogelijke, een aantal taken van de vrouw over te nemen.

Het onderwijs blijkt de doorbraak van de traditionele taakverdeling te bevorderen (3). Dit is echter niet algemeen. De opleiding der kinderen trekt evenveel de aandacht van de hoger als van de lager gevormden. De afwas en de boodschappen worden in groter aantal gedaan door de hoger geschoolden dan door de anderen.

GRAFIEK 35 Hulp van de man, onderscheiden volgens zijn geschooldheid.

De hulp van de hoger geschoolden is echter van incidentele aard. De frekwentie ligt lager dan in de andere categorieën.

(1) VAN MECHELEN F., op. cit., blz. 108-111.

(2) De vrouwen antwoorden over de hulp van de man. Dit kan enkele afwijkingen geven bij de berekeningen. Er werd hier immers uitgegaan van de veronderstelling dat man en vrouw van een zelfde gezin binnen een gelijke leeftijdskategorie vallen.

(3) $\alpha \leq 0,05$; $df = 2$; $\chi^2 = 0,68$; $0,50 > p > 0,30$

Doorheen het gehele onderzoek loopt een grote gemeenschappelijke lijn. Bijna steeds blijkt de schoolse vorming het sterkst de vrije tijd en de vrijetijdsbesteding te beïnvloeden. Deze waarneming vindt daarenboven een nadrukkelijke affirmatie in de voorkomende verschillen van het vrijetijdspatroon, onderscheiden volgens socio-professionele categorie en leeftijd. De schoolse vorming van deze laatste twee categorieën vindt men bijna steeds terug in de graad van belangstelling voor bepaalde vormen van vrijetijdsbesteding.

Het lijkt geen twijfel dat het onderwijs wel de meest betekenisvolle determinant is voor de diverse besproken vormen van vrijetijdsbesteding. Dit verband is waarschijnlijk niet altijd rechtstreeks, maar toch ontegensprekelijk aanwezig. Doorheen de gehele studie kan men steeds een stijgende belangstelling voor de vrijetijdsbesteding constateren naarmate het scholingsniveau van de behandelde categorie stijgt.

De grotere kennis van en de frekwenter participatie aan de meeste vormen van vrijetijdsbesteding door de mensen met hogere opleiding, vloeit zowel voort uit hun intellectuele bekwaamheid als uit de langere vrije tijd waarover de categorie beschikt. De invloed van het inkomen blijft hier echter nog steeds een open vraag.

Het verband tussen de variabelen — het genoten onderwijs en de vrijetijdsbesteding — bevestigt de algemeen aanvaarde stelling dat de „eeuw van de vrije tijd” ook een tijdperk moet zijn met een stijgende deelname aan het voortgezet onderwijs en een ruimere spreiding van de hogere kultuuruitingen.

Het onderwijs blijft even betekenisvol, wanneer men de vrijetijdsbesteding analyseert per socio-professionele categorie. De socio-professionele categorieën met de hoogste schoolse vorming beoefenen het meest de verschillende vormen van vrijetijdsbesteding. De geringste

vrijetijdsbesteding, onder haast alle hier besproken vormen, vindt men in de laagst geschoolde socio-professionele categorieën.

Nochtans zou het totaal mis zijn dit verschijnsel enkel in verband te brengen met de schoolse vorming. Elke beroepskategorie heeft haar eigen kenmerken, buiten het onderwijs, die de resultaten merkbaar kunnen bepalen. Het meest relevante kenmerk lijkt hier echter het onderwijsniveau te zijn.

De verkregen resultaten blijken hier helemaal geen bevestiging te geven van het vroeger geformuleerde bestaan van een nieuwe „leisure class” die, in tegenstelling met de vorige eeuw, nu zou bestaan uit de laagste sociale strata. Integendeel, de hoogst gesitueerde sociale categorie geniet het meest vrije tijd en neemt het meest deel aan de diverse vrijetijdsbestedingen. De minst gunstige positie inzake vrije tijd nemen de landbouwers, de huisvrouwen en de risicodragende middenstand in. In het bijzonder de landbouwers participeren zeer weinig aan de meeste vrijetijdsbestedingen. Deze beroepskategorie blijkt het meest geïsoleerd te zijn van vele kultuuruitingen, waarvoor de vrije tijd een noodzakelijke voorwaarde is.

Men mag wel besluiten dat de mensen die werken in dienstverband, het meeste vrije tijd hebben. Zelfstandigen en huisvrouwen hebben er daarentegen veel minder.

Het verschillend vrijetijdsbestedingspatroon naargelang van leeftijd is in vele gevallen ook betekenisvol. De jongste generatie is meer actief dan de oudere. De verhouding is nooit andersom. In een aantal gevallen ontbreekt weliswaar elk verschil naar leeftijdscategorie, zoals bv. bij toneel en opera.

De grotere participatie door de jonge generatie verwijst — ofschoon niet in een even sterke mate als de socio-professionele categorieën — naar de invloed van het genoten onderwijs op de vrijetijdsbesteding.

De studie van de vrijetijdsbesteding in verband met scholing, socio-professionele categorie en leeftijd gaf meer reliëf aan het in onze vorige publikatie geschetste beeld. Het heden-

daagse vrijetijdsbeeld blijkt in belangrijke mate een produkt te zijn van de schoolse vorming. Deze voorstelling, gekoppeld aan de besluiten van de vorige publikatie, vormen een waardevol fundament voor een doorgezette demokratizing van het onderwijs en kultuurspreiding.

LIJST DER TABELLEN

nr		blz.
1.	Criteria betreffende de indeling naar milieu.	22
2.	Aantal gemeenten per provincie en proportioneel aantal interview-gemeenten.	23
3.	Verdeling van de interviews per milieu en per provincie.	27
4.	De foutmarge (uitgedrukt in %) van een steekproef van 1818 bij een waarschijnlijkheid van 95 %.	28
5.	Spreiding der geïnterviewden.	29
6.	Wekelijkse arbeidsduur van de actieve mannen, onderscheiden naar leeftijd.	34
7.	Wekelijkse arbeidsduur van de actieve mannen, onderscheiden naar de socio-professionele categorie.	34
8.	Wekelijkse arbeidsduur van de actieve mannen, onderscheiden naar hun geschooldheid.	35
9.	Overuren, onderscheiden naar beroepskategorie.	36
10.	Zaterdagarbeid der actieve bevolking, onderscheiden naar de beroepskategorie.	37
11.	Zondagarbeid der actieve bevolking, onderscheiden naar de beroepskategorie.	38
12.	Aantal uren besteed door de vrouwen aan huishoudelijk werk op werkdag, zaterdag en zondag, onderscheiden volgens leeftijd.	39
13.	Aantal uren huishoudelijk werk op werkdag, zaterdag en zondag, onderscheiden volgens geschooldheid.	40
14.	Dagelijkse nachtrust in de winter, onderscheiden naar socio-professionele categorie.	42
15.	Uren vrije tijd op zaterdag, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	46
16.	Uren vrije tijd op werkdag, zaterdag en zondag, onderscheiden volgens scholing.	47
17.	Beluisteren van de radio, onderscheiden naar socio-professionele categorie.	51
18.	Beluisteren van de radio, onderscheiden naar het scholingsniveau.	51
19.	Frekwentie van het T.V.-kijken onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	53

nr		blz.
20.	T.V.-kijkers, onderscheiden volgens schoolse vorming.	54
21.	Frekwentie van het T.V.-kijken, onderscheiden volgens schoolse vorming.	54
22.	Frekwentie van het filmbezoek per leeftijdskategorie.	58
23.	Filmbezoekfrekwentie onderscheiden, volgens socio-professionele categorie.	60
24.	Absoluut en proportioneel aantal toneelspelers onderscheiden volgens leeftijd, socio-professionele categorie en geschooldheid.	61
25.	Aantal bijgewoonde toneelvoorstellingen gedurende het voorbije jaar, onderscheiden volgens geschooldheid.	63
26.	Operabezoekers onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	65
27.	Bezoekers van beroepskoncerten, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	68
28.	Relatieve belangstelling voor enkele vormen van muziekuitvoeringen volgens socio-professionele categorie.	69
29.	Bezoek aan ontspanningsavonden, onderscheiden volgens geschooldheid.	72
30.	Circusbezoekers, onderscheiden volgens scholingsniveau.	73
31.	Geschooldheid van de ondervraagden, onderscheiden volgens leeftijdskategorie.	77
32.	Geschooldheid van de ondervraagden, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	78
33.	Frekwentie van de dagbladlektuur, onderscheiden naar socio-professionele categorie.	81
34.	Studeren na dagtaak, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	82
35.	Bijwonen van voordrachten, avondlessen en studieweekends, onderscheiden naar leeftijd.	84
36.	Bijwonen van voordrachten, avondlessen en studieweekends, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	85
37.	Bijwonen van voordrachten, avondlessen en studieweekends, onderscheiden volgens geschooldheid.	86
38.	Bekendheid van Willemsfonds, Vermeylenfonds en Davidsfonds, onderscheiden volgens leeftijd.	92

nr		blz.
39.	Bekendheid van verenigingen voor volwassenenvorming, onderscheiden volgens leeftijd.	94
40.	Bekendheid van een volkshogeschool, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	97
41.	Bekendheid van „Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen”, onderscheiden volgens leeftijd.	99
42.	Bekendheid van musea, onderscheiden naar socio-professionele categorie.	101
43.	Bezoek aan musea, onderscheiden naar de socio-professionele categorie.	102
44.	Bezoek aan tentoonstellingen, onderscheiden naar socio-professionele categorie.	106
45.	Het maken van een vakantiereis, onderscheiden naar de leeftijd.	110
46.	Duur van de buitenlandse en binnenlandse vakantie-reizen, onderscheiden naar de socio-professionele categorie.	116
47.	Duur van de binnenlandse en buitenlandse vakantie-reizen, onderscheiden naar het scholingsniveau.	117
48.	Familie-, vrienden- en burenerelaties, onderscheiden naar de leeftijd.	118
49.	Frekwentie van familie-, vrienden- en burenerelaties, onderscheiden naar de leeftijdskategorie.	119
50.	Familie-, vrienden- en burenerelaties, onderscheiden naar de socio-professionele categorie.	119
51.	Familie-, vrienden- en burenerelaties, onderscheiden naar schoolse opleiding.	121
52.	Beoefenen van een hobby, onderscheiden volgens leeftijd.	123
53.	Belangstelling voor kaartspel, onderscheiden naar socio-professionele categorie.	127
54.	Belangstelling voor voetbal, wielrennen, zwemmen en wintersport.	129
55.	Belangstelling voor voetbal, wielrennen, zwemmen en wintersport, onderscheiden naar de leeftijd.	130
56.	Belangstelling voor diverse sporttakken, onderscheiden naar de socio-professionele categorie.	133
57.	Belangstelling voor diverse sporttakken, onderscheiden naar het scholingsniveau.	139
58.	Frekwentie van de hulp van de man.	143

LIJST DER GRAFIEKEN

nr		blz.
1.	Leeftijdsopbouw van de steekproefpersonen.	30
2.	Uren vrije tijd van alle respondenten op werkdag, zaterdag en zondag.	44
3.	Uren vrije tijd op werkdag, en zondag, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	45
4.	Filmbezoek onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	59
5.	Filmbezoek volgens de geschooldheid.	60
6.	Toneelbezoek gedurende het voorbije jaar, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	62
7.	Operabezoekers, onderscheiden volgens schoolse vorming.	66
8.	Bezoeken aan ontspanningsavonden, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	71
9.	Circusbezoekers, onderscheiden naar socio-professionele categorie.	73
10.	Het lezen van boeken, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	78
11.	Het lezen van boeken, onderscheiden naar geschooldheid.	79
12.	Studeren na de dagtaak, onderscheiden volgens geschooldheid.	83
13.	Relatieve aanwezigheid op voordrachten, avondlessen en studieweekends volgens socio-professionele categorie.	86
14.	Bekendheid van het Willemsfonds, Vermeylenfonds en Davidsfonds, onderscheiden naar socio-professionele categorie.	92
15.	Bekendheid van Willemsfonds, Vermeylenfonds en Davidsfonds, onderscheiden volgens geschooldheid.	93
16.	Bekendheid van verenigingen voor volwassenenvorming, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	95
17.	Bekendheid van verenigingen voor volwassenenvorming, onderscheiden naar geschooldheid.	96
18.	Bekendheid van een volkshogeschool, onderscheiden volgens geschooldheid.	98
19.	Bekendheid van „Openbaar Kunstbezit in	99

nr		blz.
	Vlaanderen”, onderscheiden volgens socio-professionele categorie.	
20.	Kennis van „Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen”, onderscheiden volgens geschooldheid.	100
21.	Bekendheid van enkele musea, onderscheiden naar de geschooldheid.	103
22.	Museumbezoek door hen, die een museum kennen, onderscheiden naar hun geschooldheid.	103
23.	Bezoek aan tentoonstellingen, onderscheiden naar de geschooldheid.	107
24.	Het maken van een vakantiereis, onderscheiden naar de socio-professionele categorie.	111
25.	Het maken van een vakantiereis, onderscheiden volgens geschooldheid.	112
26.	Binnenlandse en buitenlandse vakantiereizen, onderscheiden volgens de leeftijd.	113
27.	Binnenlandse en buitenlandse vakantiereizen volgens hun duur.	114
28.	Binnenlandse en buitenlandse vakantiereizen, onderscheiden naar de socio-professionele categorie.	115
29.	Beoefenen van een hobby, onderscheiden naar de socio-professionele categorie.	124
30.	Beoefenen van een hobby, onderscheiden naar het genoten onderwijs.	125
31.	Belangstelling voor enkele sporttakken, onderscheiden naar de leeftijd.	131
32.	Belangstelling voor de meest populaire sporttakken, onderscheiden naar de socio-professionele categorie.	134 135
33.	Hulp van de man, onderscheiden volgens leeftijd.	142
34.	Hulp van de man, onderscheiden volgens zijn socio-professionele categorie.	144
35.	Hulp van de man, onderscheiden volgens zijn geschooldheid.	145

Kaart : de gemeenten uit steekproef blz. 24-25.

Tekeningen blz. 32, 49, 56, 64, 70, 75, 80, 89, 104, 105, 122, 126, 128, 136-137, 141.

INHOUD

---

hoofd- stuk	titel	blz.
	Inleiding	4
1.	De methode van het onderzoek.	7
	I. Probleemstelling.	8
	II. De analytische methode.	12
	III. De syntetische methode.	19
2.	Het tijdsbudget.	33
3.	Radio en T.V., instrumenten van vrijetijdsbesteding.	50
4.	Het schouwspel als vrijetijdsbesteding.	57
5.	Studie en lektuur, vormen van vrijetijdsbesteding.	76
6.	Belangstelling voor vormen van volksontwikkeling.	90
7.	Belangstelling voor enkele ontspanningsvormen.	109
8.	Taakverdeling in het gezin als vrijetijdsbesteding.	142
	Besluiten.	146
	Lijst der tabellen.	149
	Lijst der grafieken.	152

Na elk hoofdstuk zijn aantekeningen samengebracht.

ERRATA bij : "Vrijtijdsbesteding in Vlaanderen". De

blz.3 4e regel: Lees "socioprofessionele" i.pl.v. "soci
nele

blz.12 22e regel: Lees "participatie en de methode" i.pl.v.
patie van de methode"

blz.14 27e regel: Lees "voor-" i.pl.v. "vor-"

blz.21 23e regel: Lees "volgens" i.pl.v. "volgend"